

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

**PRAVICOVÝ EXTREMISMUS: MOŽNOSTI ANDRAGOGICKÉ
INTERVENCE PŘI JEHO ELIMINACI**

**RIGHT-WING EXTREMISM: WAYS OF ANDRAGOGICAL INTERVENTION TO IT'S
ELIMINATION**

Magisterská diplomová práce

Bc. Simona Dorazilová

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 28. března 2014

.....

Obsah

Úvod	5
1 Teoretická východiska pravicového extremismu a jeho kořeny	7
1.1 Vymezení pravicového extremismu	7
1.1.1 Problémy s pojmovým aparátem a sociálně-kulturní kontext extremismu.....	7
1.1.2 Typy extremismu	9
1.1.3 Stereotypy a předsudky, xenofobie, rasismus, antisemitismus.....	14
1.2 Historické kořeny pravicového extremismu	20
1.2.1 Příčiny, průběh a důsledky italského fašismu.....	20
1.2.2 Příčiny, průběh a důsledky nacismu (nacionálního socialismu).....	22
1.2.3 Český nacionalismus, fašismus a nacismus v letech 1918 -1945.....	24
1.3 Pravicový extremismus v ČR po roce 1989.....	29
1.3.1 Ultrapravicové politické strany a politická hnutí	30
1.3.2 Ultrapravicové zájmové skupiny.....	32
1.3.3 Samostatná ultrapravicová média	32
1.3.4 Militantní a teroristické ultrapravicové organizace	33
1.3.5 Ultrapravicové subkultury.....	34
2 Podoba současné pravicově extremistické scény a odraz jejího působení ve společnosti	36
2.1 Charakteristika současné extrémně pravicové scény a jejich nejvýznamnějších subjektů	36
2.1.1 Proměny a charakteristika současné ultrapravicové scény	36
2.1.2 Nejvýznamnější subjekty současné české krajní pravice a postoje veřejnosti k extremistickým stranám.....	40
2.1.3 Osobnost pravicového extremisty a identifikace rizikových skupin z pohledu pravicového extremismu	43
2.2 Akce pravicových extremistů a ohrožené skupiny	46
2.2.1 Situace ve vybraných oblastech veřejného života v ČR z pohledu veřejnosti a postoje občanů v oblasti trestní politiky	46
2.2.2 Trestná činnost s extremistickým podtextem, akce extrémní pravice v roce 2012 a protiromské demonstrace v roce 2013	47
2.2.3 Skupiny obyvatel ohrožené pravicovým extremismem	50
2.3 Pravicový extremismus a média.....	53
2.3.1 Analýzy mediálního zobrazení národnostních skupin žijících v ČR	53

2.3.2 Způsob vedení rozhovorů s představiteli krajní pravice	55
2.4 Právní ochrana před extremismem	56
3 Integrální andragogika a její propojení se sociální realitou	60
3.1 Prostředí sociální změny a možnosti andragogické intervence	61
3.1.1 Jednotliví aktéři související s pravicovým extremismem.....	61
3.1.2 Opatření směřující k snižování pravicového extremismu a zjišťování možností andragogické intervence.....	67
3.2 Návrh andragogické intervence.....	70
3.2.1 Demokratické fórum na internetu	72
3.2.2 Demokratické fórum ve veřejném prostoru.....	73
Závěr	74
Anotace	80
Annotation	81
Použitá literatura	82
Příloha č. 1	88

Úvod

V pozadí nárůstu podpory populistů a pravicových extremistů, stojí vleklá ekonomická krize s klesající důvěrou občanů v demokracii a politiku. Lidé, náchylní k snadným řešením, potřebují najít viníka zodpovědného za vlastní selhání a zhoršující se životní úroveň. Zkorumpovaní politici, místo řešení krize, populisticky přebírají nenávistnou protiromskou propagandu extremistů, ve snaze zvýšit vlastní popularitu a odvést pozornost od svých excesů. Média si rozšířila slovník o termín „anticikánismus“ a snaha o zklidnění situace je zatím v nedohlednu. Albert Einstein si v jednom z rozhovorů posteskl: *„Svět je nebezpečné místo pro život; ne kvůli lidem, kteří páchají zlé věci, ale kvůli lidem, kteří s tím nic nedělají.“* S jistou dávkou naivity jsem se proto rozhodla, využít nově nabyté vědomosti a *zjistit možnosti andragogické intervence při eliminaci pravicového extremismu.*

V první kapitole rozkrývám problematiku pojmového aparátu a sociálně-kulturní kontext extremismu. Dále se zabývám stručným popisem jednotlivých typů extremismů se zřetelem na jejich společné znaky a zároveň na jejich specifika. Přestože levicový a pravicový extremismus vyjadřují dva krajní politické protipóly, jsou patrné společné rysy také v jejich projevech. Je to především aktivistický politický styl, populismus, víra v existenci absolutní pravdy, dogmatismus, intolerance atd. Do nepřátelských pozic je staví ideje, které zastávají. Pro pravicový extremismus je charakteristické akceptování nerovnosti, s čímž se pojí řada negativních jevů, jako jsou například stereotypy a předsudky, xenofobie, rasismus, antisemitismus, proto provádím jejich výklad. Součástí této kapitoly je i popis historických kořenů, které vytvořily základy pro dnešní pestrou ideovou výbavu pravicových extremistů. Vývoj českého pravicového extremismu uzavírám rozborem ultrapravicové scény v ČR po roce 1989 s důrazem na nejvýznamnější subjekty.

Ve druhé kapitole se věnuji současné ultrapravicí a odrazu jejího působení ve společnosti. Charakteristika včetně změn dnešní krajně pravicové scény i specifikace významnějších reprezentantů dnešní ultrapravice a jejich projevů, je doplněna zprávami státních institucí, které tento fenomén pravidelně monitorují. Pomocí popisů konkrétních akcí extremistů podávám charakteristiku jednotlivých aktérů, přičemž se zaměřuji zejména na oběti. Uvádím výzkumy, které informují například o vnímání pravicového extremismu českou veřejností a zapojení občanů do protiromských protestů. Rozšíření pravicového extremismu ovlivňuje řada objektivních i subjektivních faktorů. Nesporný vliv na utváření

postojů a veřejného mínění mají média. Což je důvod, proč se zabývám rolí médií v tomto fenoménu a mediálním zobrazením národnostních skupin v ČR. Extremisté, přestože sami demokratické principy neuznávají, parazitují na demokratických svobodách a zneužívají je proti samotné demokracii. Proto věnuji pozornost také možnostem právní ochrany před extremismem.

Třetí kapitola začíná identifikací prostředí sociální změny a shrnutím informací o jednotlivých aktérech (oblastech), kteří přímo či nepřímo souvisí s pravicovým extremismem. Popisem existujících opatření a nástrojů pro eliminaci pravicového extremismu pak hledám prostor pro možné andragogické intervence, které dokazují široké využití a variabilitu způsobů andragogického působení. Kapitulu uzavírám konkretizací návrhu andragogické intervence, která se zabývá komplexním postupem při eliminaci pravicového extremismu.

1 Teoretická východiska pravicového extremismu a jeho kořeny

1.1 Vymezení pravicového extremismu

1.1.1 *Problémy s pojmovým aparátem a sociálně-kulturní kontext extremismu*

Fenomén extremismu přesahuje rámec jednoho vědního oboru a při jeho vymezení narážíme na velmi protichůdné názory mezi akademickou sférou. Nejednotnost v definování extremismu se pak odráží i ve zkoumání daného jevu a následně v opatřeních k jeho potlačení či prevenci. Žádná platná definice termínu *extremismus* dosud neexistuje především z důvodu nejednoznačnosti jeho obsahu, což vede také k tomu, že i ve veřejném prostoru je používán velmi vágně. V médiích například často dochází k záměně *extremismu* a *radikalismu*, přičemž jsou oba termíny vnímány jako synonyma. Odlišnost jejich významu spočívá v míře „extrémnosti“ projevů, jež se velmi obtížně posuzuje, přičemž posouzení bývá do značné míry subjektivní. Charvát vysvětluje, že pojem *extremismus* zastřešuje všechny ideologie, které vystupují proti stávajícímu režimu, bez ohledu na to, z jakých pozic režim kritizují. Z toho důvodu je snazší používat ve zpravodajství zastřešující termín, než mnohdy chybně určovat, zda se jedná o skupiny neonacistů, trockistů, nebo bolševiků atd. a rozlišovat, jaké jsou mezi nimi rozdíly (Charvát 2007, s. 11). Danics považuje za sofistikovanější nepříliš rozšířený výraz „antisystémový“, který ve vztahu k demokratickému systému nastoluje otázku antidemokratičnosti a rozkrývá šíři pojmového aparátu vztahujícího se k extremismu (Danics 2008, s. 9). Tato charakteristika je nejobecnějším a zároveň společným znakem pro všechny druhy politického extremismu. Nicméně zahrnuje tolik heterogenních uskupení a ideologií (mnohdy protichůdných), že je zcela nedostačující. Než přikročím ke konkrétnějšímu vymezení politického extremismu, chci upozornit na souvislost tohoto fenoménu s řadou dalších jevů, jež jsou kromě politologie v centru zájmu i jiných vědních oborů: psychologie, sociologie, kriminologie, filozofie apod. Mám za to, že v úsilí eliminovat pravicový extremismus můžeme dosáhnout lepších výsledků vzájemnou spoluprací a sdílením poznatků všech oborů, které se jím zabývají. Tento přístup budu aplikovat na svou práci, s ohledem na stanovený cíl – **„zjistit možnosti andragogické intervence při eliminaci pravicového extremismu“**.

Podle Chmelíka lze v sociologické rovině *extremismus* vymezit jako „souhrn určitých sociálně patologických jevů, vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob a příznivci těchto skupin, s dominujícím odmítáním základních hodnot, norem a způsobu

chování platných v aktuální společnosti (Chmelík 2001, s. 8).“ Každá společnost je založena na normativním řádu, který se odráží ve struktuře existujících institucí, avšak v sociologii je termín *norma* používán v širším významu než například v právu. Porušení nebo podstatnou odchylku od některé sociální normy, porušování formálních i neformálních požadavků na lidské chování v dané společnosti označuje Munková termínem *sociální deviace*. Dále tvrdí, že deviantní chování je předmětem sociologického zájmu tehdy, dopouští-li se podstatného narušení sociálních norem větší skupina osob, přičemž důsledky takového jednání mají na společnost negativní dopad. Nicméně žádná norma nebývá dodržována přesně – existuje „toleranční limit“, který vypovídá o tom, jakou míru nepřesnosti při dodržování konkrétní normy je ochotná společnost tolerovat. Toleranční limit se vždy vztahuje na danou společnost v daném čase. To znamená, že na konkrétní normu může existovat mezi různými společnostmi rozdílný toleranční limit, ale může se měnit i v rámci jedné společnosti vlivem času a změn sociálně-ekonomických a politických podmínek. S vývojem společnosti se mohou měnit i sociální normy, které reflektují změnu hodnot a ohodnocení určitých typů chování (Munková 2001, s. 7-10). Výše zmíněné se týká i politického extremismu. Také zde hraje roli normativní řád a relativita tolerančního limitu, který se odráží v hodnocení nebezpečnosti extremismu pro dané společenské uspořádání (liberální demokracii v ČR). Základní právní normou České republiky je Ústava, od níž odvozuje definici Ministerstvo vnitra ČR¹ (MVČR 2010a). Demokracie v sobě skrývá řadu paradoxů, které vycházejí z demokratických principů, na kterých je založena. Na paradox související s extremismem upozorňuje Chmelík. Tvrdí, že demokracie nemá dostatek obranných mechanismů, aby se ubránila jevům působícím proti ní. Použitím takových mechanismů by totiž zpochybnila vlastní existenci, stala by se diktaturou. Proto se s extremismem potýká každá demokratická společnost.

¹ Pojmem **extremismus** jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku. Mezi tyto principy patří:

- úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy)
- svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy),
- nezměnitelnost podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy),
- svrchovanost lidu (čl. 2 Ústavy),
- volná soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy),
- ochrana menšin při rozhodování většiny (čl. 6 Ústavy),
- svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, nezadatelnost, nezcižitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 1, čl. 3 Listiny základních práv a svobod).

Extremismus je do určité míry odrazem její stability, jelikož naprostá většina extremistických aktivit je bezprostřední reakcí na narůstající vnitřní rozpory ve společnosti. Překvapivě zde můžeme spatřit i určitý přínos extremismu. Za předpokladu, že působení extremistických skupin má pro společnost marginální význam, je jejich existence důkazem zdravé demokratické společnosti. Hrozbou se však stává, pokud je velká část veřejnosti k projevům extremismu lhostejná, nebo s ním dokonce sympatizuje, k čemuž dochází v ČR (viz. kapitola 2). Za určitých podmínek může vést k sociálním konfliktům a dokonce k politické destabilizaci (Chmelík 2001, s. 5-12). Nad souvislostmi výskytu deviací ve společnosti se zamýšlela již řada sociologů. Například Merton, který rozpracoval Durkheimův koncept anomie, vysvětluje deviantní chování asymetrií mezi kulturními cíli a sociální strukturou. Zatímco jsou ve společnosti jasně definovány kulturní cíle (úspěch, finanční zajištění atd.), šance jedince na jejich dosažení legitimními prostředky jsou limitovány v rámci jeho postavení v sociální struktuře (Merton 2007, s. 132-178). Platnost Mertonovy teorie anomie dokázali Rabušic a Mareš ve svém výzkumu růstu deviantních fenoménů v závislosti na stavu anomie ve společnosti. Zjistili vysoký podíl anomických osob ve společnosti a prokázali souvislost s vyjadřovanými volebními preferencemi. Důležitým zjištěním je rovněž fakt, že anomická populace má tendence volit spíše krajní pravici či krajní levici (Rabušic, Mareš 1996). Důkazem je krajně pravicová strana SPR-RSČ, která v období, kdy byl výzkum prováděn, měla parlamentní zastoupení. Nárůst podpory populistů a extremistů je vždy třeba vidět v kontextu s krizí důvěry občanů v demokracii a politiku.

1.1.2 Typy extremismu

Základními variantami extremismu je levicový a pravicový, jejichž názvy jsou odvozeny od rozdělení politické scény na pravici a levici ještě z dob francouzské revoluce. Dichotomie pravice – levice se dodnes používá, avšak ani toto dělení není příliš vhodné. Například Backes polemizuje s oprávněností takového rozlišení, jelikož se mezi umírněnými socialisty, liberály a liberálními konzervativci, uskutečnila v průběhu dvou století tak intenzivní výměna idejí, která uvedenou polarizaci zpochybňuje. Podle Backese však na nejzazších koncích politického spektra působí antiteze jasně (Backes 1989, s. 33). Charvát vidí nedostatky v tom, že pravolevá politická osa není schopna reflektovat umístění stran extrémního typu. Přesnější by podle něho bylo, používat pro znázornění ideologických rozdílů místo politické osy rovnostranný trojúhelník s vrcholy nazvanými: konzervatismus, socialismus a liberalismus. Extrémní ideologie by tvořily rozšířený původní trojúhelník (shodný trojúhelník většího obsahu, stejný střed souměrnosti), který by lépe vyjadřoval vzdálenost a současně provázanost extrémních stran s jejich

umírněnými ideologiemi. Nad vrcholem socialismu by byl umístěn komunismus, nad konzervatismem - fašismus a v jeho blízkosti nacismus, a nad liberalismus – anarchismus, kterému je blízký pro svou snahu o osvobození člověka (Charvát 2007, s. 16-17).

Proti používání termínů pravicový a levicový extremismus existuje řada oprávněných námitek a nejinak je to i v případě jejich ekvivalentů - ultrapravice či ultralevice, které se běžně používají navzdory připomínkám. Co je obsahem obou termínů, mají nějaké společné znaky? Čím se liší? Začněme tím, co mají společného. Již jsem zmínila, že pravicový i levicový extremismus jsou zaměřeny proti demokratickému zřízení. Oba fenomény zastřešují subjekty vykazující různou míru nedemokratičnosti, která se odráží i v terminologii: populismus, radikalismus (představují radikální, ale ještě legální opozici vůči dané vládě), extremismus a terorismus. Další společné znaky jsou spojeny se způsoby argumentace a myšlení. Podle Danicse je to: „víra v existenci absolutní pravdy, kteréžto jsou hlasatelé; dogmatismus a nereálné hodnocení dané politické situace; totální a mobilizační kritika všeho stávajícího; intolerance a neochota naslouchat názorům oponentů; často využívají populismus a ideově-politickou manipulaci; vyhodnocují problémy ve společnosti a konfrontují je se státní mocí; vytvářejí konspirativní teorie; v oblasti politiky si vytváří na základě různých ideových koncepcí a doktrín obrazy nepřátel; odmítají pluralitu a celý systém zastupitelské demokracie (Danics 2008, s. 32).“ V souvislosti s pravicovým i levicovým extremismem je důležité zmínit politický styl, který je pro ně charakteristický, tzv. *aktivistický politický styl*. Problematikou politického aktivismu se zabýval například O' Sullivan. Popsal jej zhruba takto: aktivistický politický styl zaměňuje právo za ideologii s tím, že individuální život jedince podřizuje všezahrnujícímu politickému řádu, který nerespektuje žádná ústavní omezení a neuznává historicky dané státní hranice. Státní hranice určuje podle ideologie a charakteristická je pro něho expanzivní zahraniční politika. Za změnou z omezeného na aktivistický politický styl stojí vliv následujících myšlenkových koncepcí: pojetí politiky jako aktivistické křížácké tažení; nové pojetí svobody²; doktrína lidové svrchovanosti a víra v nekonečnou schopnost lidské vůle řídit historii a měnit politický a společenský řád. Z masových hnutí pod vlivem aktivistického politického stylu byly zformovány fašistické a komunistické diktatury. Za nejextrémnější, nejkrutější a nejucelenější vyjádření toho stylu považuje O'Sullivan fašismus (O'Sullivan 2002, s. 39-79). Nyní přikročím k zodpovězení otázky,

²V tomto pojetí není svoboda chápána ve smyslu občanské svobody, ale ve smyslu seberealizace, boje a teroru. Protože u aktivistů je kolektiv nadřazen jedinci, skutečnou svobodou je pak kolektivní svoboda, spojená s myšlenkou národního dobra. Z toho vyplývá, že svoboda znamená permanentní boj ve prospěch kolektivních zájmů. Zosobněním takového dobra je vůdce (on určuje, co je pro národ nejlepší).

čím se uvedené typy extremismu liší. Vzhledem k rozsahu i zaměření mé práce na pravicový extremismus se omezím pouze na základní charakteristiky jednotlivých extremismů, avšak konkretizace pravicového extremismu je součástí i dalších podkapitol.

Levicový extremismus je reprezentován na jedné straně komunistickým, na druhé straně anarchistickým křídlem. Zastánci ideologií vycházejících z komunismu jako trockismus, stalinismus či maoismus v ČR nejsou nijak početní. Podle Danicse levicový extremismus na rozdíl od pravicového klade do popředí princip rovnosti lidí a snaží se jej aplikovat na všechny oblasti společenského života. Důsledkem radikálního srovnávání rozdílů mezi lidmi je ztráta individuální lidské svobody. Ústřední myšlenkou společnou pro radikální levici je osvobození jednotlivce. Ta vychází z předpokladu, že člověk se rodí dobrý a kazí ho společnost. Marxismus i anarchismus usilují o osvobození člověka, avšak každý jiným způsobem. Anarchisté vidí osvobození člověka ve společnosti bez vlády. Marxismus sází na změnu stávajících společenských a ekonomických poměrů revoluční cestou, ideál spatřují v socialisticko-komunistickém systému. Za militantní považuje Danics nejednotnou autonomní scénu, tzv. antiglobalisty, kteří při svých protestních akcích neváhají použít násilí k prosazení svých záměrů vyjadřujících odpor vůči konzumní společnosti (Danics 2008, s. 39-40). Anarchistické skupiny se často podílejí na aktivitách k ochraně lidských práv, imigrace, ochrany přírody, na demonstracích proti fašismu apod. Tyto aktivity jsou většinou společností přijímány kladně, proto je mnohdy obtížné zařadit členy těchto skupin mezi extremisty. Anarchisté zpravidla nepoužívají násilí vůči veřejnosti, k střetům dochází s bezpečnostními složkami a pravicovými extremisty (zejména ČAF, ANTIFA). Charvát upozorňuje na to, že komunisté (na rozdíl od krajní pravice) prošli vývojem, který jejich ideologii významně pozměnil. Mezi komunisty bychom měli rozlišovat na jedné straně tradiční komunisty, kteří usilují o nastolení nějaké podoby státního socialismu (revoluční cestou) a na druhé straně komunisty, kteří představují legální opozici vůči vládě. Deklarují snahy o změny v rámci daného ústavního rámce. Za ideál považují model demokratického socialismu (Charvát 2007, s. 85-86). Součástí levicově extrémistické scény jsou také subkultury, například: hnutí punks, squatteři, hooligans, nerasističtí skinheads (Sharps, Redskins) atd. Pro punkery je typická výstřední image, která má za cíl šokovat. Charakterizuje je kritický a pesimistický přístup ke společnosti i životu, který deklarují heslem „NO FUTURE!“. Stejně jako skinheads, je hnutí punks spjata s určitými hudebními skupinami, dopouští se trestné činnosti obzvláště pod vlivem alkoholu a drog (skinheads drogy odmítají) a na demonstracích extrémní levice jsou zpravidla původci násilí a útoků proti majetku.

Již jsem zmínila výhrady k označování *pravického extremismu* jako protipól levicového s odkazem na shodné znaky, které jsou převážně spojeny s argumentací a aktivistickým politickým stylem. Do nepřátelských pozic (sami se takto označují), je staví odlišné ideje, které zastávají. Zatímco levicový extremismus klade do popředí princip rovnosti lidí, pro pravický extremismus je charakteristické akceptování nerovnosti a to nejen ve smyslu hierarchického uspořádání ve společnosti, ale také ve smyslu různosti. S tímto principem souvisí etnocentrismus³, vyhraněný nacionalismus, rasismus, antisemitismus, xenofobie a nenávisť vůči všem cizincům. Podle Mareše je pro ultrapravici určující, že neexistuje jednotná pravice extremistická ideologie, ke které by se jednotlivé subjekty přihlašovaly. „Ultrapravický prostor se vyznačuje značnou heterogenitou ideových směrů a proudů, u kterých navíc často nelze jednoznačně určit, zda se jedná o ideologii, doktrínu, inspiraci konkrétním nedemokratickým režimem nebo o nesourodý soubor postojů či názorů.“ S ohledem na historickou zkušenost bychom mohli považovat za průkaznou přímou orientaci pravických extremistů na fašismus a nacismus, respektive německý nacionální socialismus. Německý nacionalismus i fašismus jsou reprezentovány antikomunismem, antidemokratismem, expanzivním nacionalismem, již zmíněným rasismem a antisemitismem (zejména nacismus), sociálním darwinismem, popíráním lidských a občanských práv, iracionalismem, vůdcovským principem a korporativismem (Mareš 2003, s. 50-54). Z důvodu snadnější orientace v problematice, provedu ideologické rozdělení současného pravice-extremistického spektra v ČR až v podkapitole 1.2, která se zabývá historickými kořeny a jejich důsledky pro dnešní ultrapravici. Upozorňuji však, že i pak bude nutno brát jakékoliv rozdělení s nadhledem, protože hranice mezi jednotlivými kategoriemi jsou často nezřetelné. Jednak používají jednotliví aktéři techniky kamufláže kvůli trestním postihům: rozpor mezi skutečnými názory (prezentované prostřednictvím zínů, sociálních sítí, blogů, symboliky, v textech písní, na soukromých akcích apod.) a veřejně prezentovanou programatikou. Navíc, řada z nich ani není oficiálním (registrovaným) politickým nebo občanským subjektem, přestože se tak prezentují. Dalším ztěžujícím faktorem je rozdílná transformace a odchod jednotlivých členů či přechod k jiným uskupením, což ovlivňuje některé hodnotové preference nebo vnější projevy ultrapravicových subjektů. Z těchto důvodů je validita jakékoliv kategorizace limitována a pro posouzení daného politického subjektu je zapotřebí provést jeho celkovou analýzu (např. pro účely zákazu činnosti, trestního stíhání apod.). Pravice extremisté v průběhu vývoje pochopili, že pokud usilují o politickou moc a veřejnou podporu, musí změnit způsoby k oslovení a mobilizaci lidí. Typickým stylem politické

³ Etnocentrismus – hodnocení jiných kultur očima své vlastní kultury.

propagandy je *populismus*, který využívá aktuálních problémů ve společnosti a nabízí jejich rychlá a jednoduchá řešení (nereálné sliby). Podle Charváta je zaměřen na „obyčejného člověka“ s cílem oslovit masy. Populisté využívají lidské emoce, nejvíce však strachu (z narkomanů, z nezaměstnanosti, imigrantů, tajných spolků, islámu, homosexuálů) a touhy po pořádku a spravedlnosti, které slibují dosáhnout rázně a silou. Kriticky se staví k státní byrokracii a slibují odstranění korupce. Kritizují EU a požadují vystoupení z NATO. Požadují silnější stát, tvrdší tresty, zvýšení vnitřní bezpečnosti, zákaz legalizace marihuany, zákaz propagace homosexuality, zákaz potratů, omezení přílivu imigrantů, staví se proti pozitivní diskriminaci, žádají postavení komunistů mimo zákon atd. (Charvát 2007, s. 71-73). Populismus je technika propagandy, kterou používají do jisté míry i etablované strany (např. T. Okamura - Úsvit).

Pro kompletní popis extremistické scény nesmím zapomenout zmínit tzv. „nové extremismy“. Danics je popisuje jako nová sociální hnutí, která mají různorodé politické požadavky, pro která by bylo zavádějící, rozlišovat je podle pravolevé osy. Jde o fundamentálně náboženská, ekologická a jiná radikálně antiglobalizační hnutí, která vznikla (nebo se rozšířila) v souvislosti s globalizací a s ní souvisejícími celospolečenskými změnami. Podstatou *náboženského extremismu* je snaha fundamentalistů o oživení společnosti a její zásadní změnu ve všech oblastech na základě náboženské doktríny, která porušuje základní lidská a občanská práva. Náboženští fundamentalisté usilují o uchopení politické moci (nebrání se krveprolití) a nastolení nějaké podoby teokracie. Pod náboženským extremismem si většinou vybavíme fundamentalismus islámský, avšak extrémní forma je přítomna ve všech náboženstvích. Islámští fundamentalisté usilují o nastolení režimu (spojeno s džihádem), kde vládne duchovní autorita a je uplatňována šaría – islámské božské právo. K dosažení svých cílů často používají násilí a teroristické útoky (Danics 2008, s. 46-48). Stručný popis náboženského extremismu ještě doplním o postřeh Chmelíka. Soudí, že za extremistické již ze své podstaty můžeme považovat organizované náboženské seskupení - sekty, které s použitím psychické manipulace naruší jedincovu integritu, aby z nich vytvořili duševní otroky absolutně závislé na vůdci sekty (kult osobnosti) (Chmelík 2001, s. 41).

K novým extremismům lze jistě zařadit také ekologický neboli *environmentální extremismus*. Za extremismus nelze považovat samotné dodržování principů ekologie. Podle Danicse ekologie v podání environmentálních extremistů přesahuje své hranice, především do oblasti politiky, a stává se specifickou politickou doktrínou. Je spojená s porušováním demokratických principů, potlačením některých práv a svobod, jelikož se staví proti modernímu způsobu života a současné globalizaci. Environmentální extremisté

jsou označováni přívlastky: antihumánní (lidé označováni za rakovinu Země), antidemokratičtí a anticivilizační (Danics 2008, s. 49-50). Heywood se zabývá popisem a rozlišením typů environmentálního extremismu na: ekosocialismus, anarchoenvironmentalismus a reakční environmentalismus v podobě ekofašismu a ekokonzervativismu (Heywood 2008, s. 283-293).

Separatistické požadavky, používání nedemokratických metod (násilí nevyjímaje) k prosazování kulturní a politické výlučnosti etnika či regionu je typické pro *etnický a regionální extremismus*, tvrdí Danics. Odráží se v projevech intolerance, xenofobie, nenávisti a rasismu. Je spojen s „kulturou vyvoleného národa“, která je přeceňována, a jsou jí připisovány nejlepší vlastnosti. Extrémní patriotismus a nacionalismus pak staví do opozice příslušníky jiných, cizích a tedy podřadnějších kultur. Ti jsou nuceni zcela se přizpůsobit a převzít kulturu vyvoleného etnického národa. Zároveň je nežádoucí míšení kultur. Z ekonomického hlediska dochází k diskriminaci, při které je příslušníkům cizích skupin omezena účast na společenském blahobytu země (Danics 2008, s. 49). Etnický a regionální extremismus se přibližují pravicovému extremismu.

Extrémně-pravicová scéna, jak bylo řečeno, se vyznačuje značnou heterogenitou ideových směrů a proudů, proto nelze všechny její příznivce označit za nacisty, rasisty, antisemity apod. (viz kapitola 1.3). Jednotlivá uskupení s odlišnými postoji se od sebe vymezují a často nezůstávají pouze u verbálních útoků (například rasističtí skinheads jako Boneheads, B&H B, W.A.R., B.H.S, atd. proti nerasistickým Sharps). Přesto je však pro většinu subjektů z ultrapravicového spektra typická nenávist a intolerance, ať už se projevuje v mírnější podobě zneužívání stereotypů, předsudků a zášti vůči tzv. nepřítelům - Romům, Židům, imigrantům, cizincům a dalším „jiným“ v populistických projevech, anebo v otevřených verbálních útocích či dokonce v násilí proti skupině nebo jednotlivci, který danou nepřátelskou skupinu reprezentuje. Nejmilitantnější rasisté hovoří o nutnosti vypuknutí „svaté rasové války“ (WAR-HRW, RAHOWA) nebo „bílé revoluce“.

1.1.3 Stereotypy a předsudky, xenofobie, rasismus, antisemitismus

V předcházejícím odstavci jsem mimo jiné zmínila zneužívání stereotypů a předsudků. Proč je to problém? *Stereotypy*⁴, podle Jiráskové zjednodušují a generalizují určité vlastnosti a charakteristiky. Ovlivňují naši komunikaci, protože snižují naši schopnost rozpoznávat a vnímat o člověku informace, které jsou v rozporu s vytvořeným

⁴ Jsou to úsudky nezakládající se na faktech nebo osobním poznání, ale jsou tvořeny na základě toho, „co se o daném subjektu říká“, bez možnosti ověření, přesto jsou tato klíče přijímána jako pravdivá. Stereotypy často bývají propojené s emocí.

stereotypem. Totéž platí i o heterostereotypech⁵. Problémem je, pokud mezi jednotlivými skupinami existuje napětí, nebo se dokonce zvyšuje, heterostereotypy se stávají ještě více nepřátelské (Jirásková 2006, s. 21-28). „Těžším“ typem stereotypů jsou *předsudky*. Jde o již předem (rozumem neodůvodněné, předcházejí vlastnímu poznání) zformované a fixované postoje vztahující se k nějakému objektu, převládá v nich emoční složka. Předsudky neodráží jednání ani skutečné vlastnosti svého objektu. Za zmínku stojí tvrzení Scrutona: „Předsudek je konstantou nereflektovaného přesvědčení, má tendenci převést toto přesvědčení do artikulované formy a tím je pokládat za přesvědčivě prokázané. Proti dogmatickým přesvědčením nelze argumentovat, protože byly postaveny mimo svět argumentů; proti předsudkům nelze argumentovat proto, že neuznávají možnost argumentování (Scruton 1989, s. 115). Nyní bych ráda dala do souvislosti informace o předsudcích s teorií Erwina Goffmana, s tzv. stigmatizováním. Stigma, tedy „skvrna“ je negativní označení (označkování) jedince za něco, za co zaslouží odsouzení společnosti. Cílem je tudíž vyvolat nesouhlasnou a trestající reakci okolí. Stigma má schopnost přehlušit všechny ostatní vlastnosti stigmatizovaného i jeho sociálních rolí, což znamená, že charakteristika spojená se stigmatem se stává pro něho určující (např. zloděj, pedofil atd). Proces stigmatizace je tedy jakousi ideologií, která se snaží racionalizovat či morálně ospravedlnit nepřátelství, který má obvykle svůj původ jinde, v jiných odlišnostech (Goffman 2003). Dle mého názoru, někdy v praxi dochází k propojení stigmatizace a generalizovaného předsudku, například: „Cikáni kradou a zneužívají sociální dávky.“

Xenofobie je fenoménem, který pramení z předsudků. Můžeme ji interpretovat jako strach z cizího, neznámého, z cizinců (z řeckého Xenos-cizí, příchozí odjinud a fobos-strach). Xenofobie může mít i vyhrcořenější formu: nepřiměřený strach, panika, nenávisť a dokonce odpor ke všemu cizímu a neznámému; je základem pro šovinismus a rasismus. Nadace novinářů oslovila vybrané osobnosti českého vědeckého, uměleckého a společenského života, aby se písemně vyjádřili ke xenofobii (bez bližší specifikace). Většina nezávisle na sobě shodně uváděla, že strach z neznámého je přirozenou součástí každé společnosti už od počátku existence lidstva. Má ochrannou funkci – připravuje nás na možné ohrožení. V této podobě je strach spíše nedůvěrou. S xenofobií rozlišujeme sociální prostor na oni-my, tady-tam (je součástí procesu individualizace). Problematické pak je, pokud z oni-my přejdeme k vymezení se OD nebo dokonce PROTI. V této formě xenofobie s různou mírou razance všichni autoři kritizovali. Někteří dále upozornili na nebezpečí spojení xenofobie s generalizací. Jiní se poučili z historie a varují před

⁵ Jde o stereotypní představu jedince o členech jiných skupin, kterých sám není členem. Např. o jiných rasách o druhém pohlaví, o členech jiné sociální vrstvy atd.

zaštitěním agresivní xenofobie ideologií. A také navrhovali způsoby, jak se má člověk se „strachem z cizího“ v sobě vyrovnávat: oprostít se od emocí, předsudky podrobit revizi a zapojit rozum (Kolektiv autorů 1998).

Rasismus stojí na předpokladu, že lidské vlastnosti jsou rasově podmíněné, přičemž z faktu odlišností jednotlivých ras se odvozuje nadřazenost jedné rasy nad ostatními. Rasa je sociálním konstruktem, který prošel historickým vývojem a v dnešní době řada vědců existenci ras dokonce popírá. Jak se ukázalo, jen málo sociálně vědních koncepcí bylo tolikrát zneužito jako v případě rasismu. Podle Charváta, kořeny rasismu leží v 15. století a souvisí s rozmachem obchodu s otroky (v Americe bylo zrušeno 1865, avšak zákaz smíšených manželství platil až do roku 1967). V té době se termín rasa používal převážně v biologii a zoologii. V 18. století došlo ke změně, kdy se začal pojem rasa používat i pro kategorizaci lidských typů. Osvícenství tak zbavilo předsudky ohledně nerovnosti a nadřazenosti náboženského zdůvodnění a místo něho nabídlo zdůvodnění vědecké, které bylo nevyvratitelné. V průběhu 19. století se formoval tzv. „vědecký rasismus“, který vycházel z osvícenské antropologie (Charvát 2007, s. 51-55). K nejznámějším rasovým teoretikům podle Danicse patřil L. Agassiz (doktrína o rasovém třídění, rasové hierarchii; proti míšení ras), A. B. Kidd (aplikoval na lidskou populaci Darwinovy teorie o přirozeném výběru a přežití nejschopnějších), A. de Gobineau (esej o zániku civilizace po smíšení krve s krví nižších ras; výsadní postavení – árijská rasa), jeho následovník H. S. Chamberlain (změnil závěr Gobineaua: míšení krve s nižší rasou nemusí znamenat úpadek civilizace, záchrana skrze očištění krve přísnou rasovou hygienou; nejčistější krev – Němci, nejnižší – Židé). Z počátku dvacátého století stojí za zmínku R. Kipling („Břímě bílého muže“ – bílá rasa převyšuje ostatní ve všech směrech; ospravedlňuje kolonizaci), po něm A. Rosenbeg a A. Hitler (Mein Kampf), kteří nadřazují árijskou rasu nad všechny ostatní, především nad Židy. S rozšířením vědeckých poznatků docházelo v průběhu 20. století i k rozvoji koncepcí rasistických ideologií (např. psychologizující měření IQ, vycházející ze „skutečnosti“, že černoši mají menší IQ než běloši). K propagaci rasistických myšlenek a postojů na akademické půdě se uchýlil např. H. Eysenck, A. Jensen, Ch. Murray a další (Danics 2008, s. 114-123). Pro příklad autora rasistických teorií nemusíme chodit daleko. Český psycholog P. Bakalář ve své knize *Tabu v sociálních vědách*⁶ aktualizuje již překonané teze jako např. rozdílné hodnoty IQ mezi rasami a jeho odraz v dosažení úspěchu ve společnosti, mýty a předsudky spojené s Židy, „černochoy“, Romy; je zastáncem eugeniky (podporuje např. klonování elit).

⁶ BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. Olomouc: Votobia, 2003.

Rasistickou ideologii uplatňuje i v Psychologii Romů⁷. Bakalář po způsobu revizionistů (také na ně často odkazuje) pracuje s neověřenými zdroji, záměrně s daty manipuluje, vytrhává je z kontextu - snaží se prezentovat svoji práci jako vědeckou. Jak tvrdí Lyotard, za vědecké je považováno to, co je ověřitelné a podložené argumentem a důkazem. Pak vědecká racionalita, protože je odtržena od hodnotových kritérií, má své limity. Ty se začnou projevovat ve chvíli, jakmile začne intervenovat do rozumu běžného, založeného na hodnotách spravedlnosti a morálky (Lyotard 1993, s. 119-130). Historie je plná příkladů zneužití vědeckých ideologií. Bauman se zaměřil na holocaust a na jeho sociální příčiny. Poukázal na nezastupitelnou úlohu vědy a byrokracie v procesu proměn antisemitismu v ideologii rasismu. Věda dodala ideologii rasismu nezbytné racionální roucho. Byrokracie, která je charakteristická účelově racionálním jednáním, poskytla efektivní řešení, které nebylo podrobno morálnímu zhodnocení. Pak pouze společnost, založena na hodnotách spravedlnosti a morálky, může posoudit z těchto hledisek nabízené řešení a je za ně zodpovědná (Bauman 2010). K tématu rasismu ještě dodám, že v dnešní době se biologický rasismus často nahrazuje kulturním. Vztahuje rasu ke kultuře - příslušníci jiných ras jsou příslušníci jiných kultur, které nejsou slučitelné s evropskou kulturou a civilizací.

Autorem termínu *antisemitismus* je W. Marr. Poprvé ho použil v knize „Cesta vítězství germánství nad židovstvím“ a přes jeho lingvistickou zmatenost a obsahovou nejasnost se termín běžně užívá. Antisemitismus je obecně popisován jednak jako nenávist namířená vůči Židům (tzn. etniku), tak i jako nenávist k osobám vyznávajícím židovskou víru. Antisemitismus je jedním z nejstarších projevů nenávisti, diskriminace a marginalizace určité kategorie lidí, proto je pochopitelné, že se v průběhu historie měnil. Podle Danicse můžeme rozlišit antisemitismus: *nábožensky motivovaný* (tzv. pohanský a křesťanský antijudaismus), *ekonomizující, nacionalistický, rasistický, politizující antisemitismus a historizující* (popírání šoa). Pohanský antijudaismus byl reprezentován především Řeky a Římany a spojován s nesnášenlivostí provázenou etnocentrismem a xenofobií vůči Židům, věřícím v jediného boha (Židé neuznávali ani božství římských císařů). Z judaismu vychází také pravidla, která zasahují do životního stylu (kosher strava, hygiena, pravidla chování, tradice atd.) a jsou v určité míře dodržována dodnes. Židé pak již z povahy tohoto životního stylu byli z vnějšku uzavřenější komunitou a udržovali si sociální distanc, což xenofobii ještě více prohlubovalo. Na druhou stranu sdružení do komunity dává větší šanci na přežití jednotlivým členům. *Křesťanský antijudaismus* byl reprezentován majoritní křesťanskou společností a je spojen s judaismem (ne s etnikem). Počátkem této

⁷ BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Olomouc: Votobia, 2004.

nesnášenlivosti byla středověké tradice, která uplatňovala na všechny Židy princip kolektivní viny⁸, za vraždu Ježíše Krista. Zatížení kolektivním hříchem mělo pak praktické vyústění ve středověkých zákonech proti židovským věřícím, např. zákaz výkonu určitých povolání, omezení počtu sňatků a dětí, označováním (např. žluté klobouky) aj. Nenávist křesťanů se dál prohlubovala na základě stále se opakujících lží a předsudků (např. „Židi otravují křesťanům studny! Potřebují křesťanskou krev pro výrobu macesů, kterou si obstarávají rituálními vraždami nemluvňat a panen!“ atd.). Tyto výmysly se šířily a přetrvaly až do dvacátého století. Na přelomu století se odehrála aféra, kdy byl ve vykonstruovaném procesu obviněn z rituální vraždy křesťanské dívky Žid Leopold Hilsner. Případ na sebe strhnul velkou pozornost a vyhroutil antisemitistické tendence. Hilsner měl však i své zastánce (T. G. M), kteří si vymohli obnovení soudního procesu, po kterém byl zbaven obvinění z rituální vraždy. *Ekonomizující antisemitismus* se projevoval v nenávisti vůči Židům, ve stanovení zvláštních daní, v zabavování jejich majetku, vyhánění z domovů a v pogromech proti nim. Tyto perzekuce měly ekonomický původ. Židé byli předsudečně vnímáni jako lichváři, podvodníci, „hokynáři“, imperialisti, vykořisťovatelé. K tomuto typu antisemitismu patří i mýty a pověry o židovském spiknutí, o ovládnutí světové ekonomiky a strategických pozic moci Židy (např. podvrh „Protokoly sionských mudrců“). *Nacionalistický antisemitismus* se rozvíjel v době moderních národů a států. Až do vzniku státu Izrael byli Židé roztroušeni po celém světě. Tvořili na daných územích menšinu, která nebyla nijak definovaná (pouze na základě předsudků, pověr a mýtů). Všichni se jich báli a byli všude. Většina Židů u nás mluvila německy, což bylo argumentem Čechů, kteří příslušnost k národu podmiňovali společným jazykem, aby je z národního společenství vylučovali. Byli přirovnáváni k chorobě, infekci, hnisavému vředu atd., která je zhoubou pro český národ. Vznik *rasistického antisemitismu (šoa)* je spojen s novými rasistickými teoriemi. Tento typ antisemitismu je zaměřen pouze na Židy, jakožto příslušníky rasově oddělené skupiny. Nevztahuje se k judaismu, protože rasističtí antisemité jsou přesvědčeni, že Žida ani křesťan nijak nezmění. Rasový antisemitismus vyvrcholil s nástupem Hitlera a politikou tzv. třetí říše. Židé ztělesňovali ideální obraz nepřítele - zla, protože se odlišovali od většinové společnosti a nenávist zahrnovala všechny vrstvy obyvatelstva. Zatížením kolektivního hříchu je nenáviděli křesťané; a protože je mohli spojovat i s bolševickou revolucí v Rusku i s vykořisťujícím kapitalismem v západní Evropě, nenáviděli je jak kapitalisti, tak komunisti. Názorným příkladem dosud nejhoršího rasistického antisemitismu byl holocaust (šoa). Můžeme jej rozdělit na dvě etapy: 1933-

⁸ Princip kolektivní viny jednoho národa na smrti Ježíše Krista odmítla katolická církev až v dokumentech Druhého vatikánského koncilu, tj. 1962-1965.

1941 a 1941-45. V první etapě se systematicky prováděla silná protižidovská kampaň, postupně se přijímaly protižidovské zákony a opatření, které upíraly Židům základní lidská a občanská práva, kdy nejzásadnější bylo přijetí tzv. Norimberských zákonů. Obsahovaly: zákaz vykonávat některá povolání, nesměli být ve státní správě, uzavírat sňatky s Árijci, měli omezený přístup do různých veřejných prostor atd. Byly páchány útoky jak proti nim, tak proti majetku, což způsobilo masovou emigraci Židů v Evropě. Druhá etapa začala v roce 1941 a je známá pod názvem „konečné řešení židovské otázky“. Je spojena s masovým vyvražďováním, nucenými pracemi a s deportací Židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Výsledkem bylo přibližně 4-5 milionů zavražděných Židů v táborech, milion zemřelo v ghettech a více než milion zastřelili mobilní dopravní čety. Mezi oběťmi genocidy nebyli pouze Židé, ale i Romové a odpůrci nacistů. *Politizující antisemitismus* je spojen se vznikem státu Izrael a bývá také označován jako *antisemitismus*. Projevuje se nevybíravou kritikou izraelské politiky vůči Palestincům. Například přirovnávání izraelské armády k nacistické, různých vládních opatření k holocaustu. Časté jsou výzvy ke zničení Izraele. Samozřejmě nemůžeme veškerou kritiku politiky izraelské vlády odsoudit jako projev antisemitismu. Za jednu z indicií, že jde o antisemitismus, můžeme pokládat - vnímání státu Izrael jako představitele Žida. Tento konstrukt má podobu: násilnického, ozbrojeného a politicky silného Žida. Časté je zobrazování Ameriky, jako poslušného poddaného svých židovských pánů. Pokud dotyčný požaduje vyhlazení státu, jeho kritika pramení z nenávisných pozic a je evidentní neznalost problematiky, není jistě objektivní. Pro antisemitismus také svědčí, jestliže jsou přítomny ještě další typy antisemitismu (Danics 2008, s. 127-137). *Historizující antisemitismus* je moderní formou antisemitismu, projevuje se popíráním šoa. Podle Charváta popírači sami sebe nazývají revizionisty, kterým údajně jde o nalézání historické pravdy pomocí svobodného bádání. Popírají existenci plynových komor, existenci plánů nacistů na konečné řešení i samotných vyhlazovacích táborů, zpochybňují historické důkazy o transportech, o metodách v koncentračních táborech, počtech mrtvých atd. (Charvát 2007, s. 47-48). Cílem však není zájem o historii a její pravdivý výklad. Účelem je očistit nacismus v očích veřejnosti a zmírnit morální podíl jeho viny. To by usnadnilo šíření neonacistických ideologií a větší podporu veřejnosti. Americká historička Deborah E. Lipstadtová ve své knize „Popírání holocaustu“ detailně rozebírá jednotlivá tvrzení popíračů i jejich zdůvodnění, a na základě podložených argumentů je usvědčuje ze lži či záměrné dezinterpretace. Revizionisté se prezentují jako nezaujatí vědci či odborníci, kteří při své práci narazili na podvod. Opak je pravdou: Lipstadtová⁹ uvádí výpověď

⁹ Lipstadtová byla účastníkem soudního procesu se známým popíračem Davidem Irvingem – vyhrála.

uznávaného vědce, kterého nadchly nálezy revizionistů, které považoval za seriózní, proto se přidal k jejich týmu. Postupně zjišťoval, jak popírači pracují a veřejně se od nich distancoval. Podle něho totiž revizionisté nejdříve přijmou hypotézu a pak „hledají“ (vytváří) důkazy, které by ji podpořily, přitom zcela ignorují fakta i nálezy rozporující původní hypotézu. Autorka je zděšena, že závěry revizionistů jsou přijímány nejen laickou veřejností, ale i akademickou sférou jako plnohodnotné protinářky oponentů k diskusi. Je to zřejmě způsobeno tím, že usvědčit popírače ze lži dá hodně práce a snadnější je, se k tomu postavit výše zmíněným způsobem. Upozorňuje, že čas pracuje pro popírače, protože přímí účastníci holocaustu umírají (Lipstadtová 2006). Je pochopitelné, že popírání šoa se stalo jedním z hlavních argumentů extremistů na celém světě, jejíž součástí jsou antisemitistické, rasistické a xenofobní postoje. Například: Židé pěstují mýtus o holocaustu proto, že jim z něho plyne ohromná finanční pomoc a organizované židovstvo je díky němu téměř odolné kritice. Ještě podivnější je spojení šoa a rasismu: Židé výtvaru holocaustu využívají k manipulaci a k ochraně svého odkazu a zároveň způsobují, že jiné (bílé) národy jsou ve své snaze o sebezachování bezmocní.

1.2 Historické kořeny pravicového extremismu

1.2.1 Příčiny, průběh a důsledky italského fašismu

Fašismus byl v evropské politice mezinárodním jevem. Podle Pasáka byly formy a metody, kterými se fašismus projevoval, specifické a zároveň rozdílné v každé zemi. V obecných jevech se jednotlivé země shodovaly, ale vykazovaly také různé zvláštnosti, které byly dané geografickou polohou a nacionálním zabarvením. Vznikl v Itálii a pro ostatní fašistické diktatury se stal vzorem. Itálie patřila k zemím, jejichž ambice na velmocenské postavení a územní zisky za členství v dohodové alianci nebyly v roce 1919 naplněny. Od jara 1919 byla Itálie otrávena silnými sociálními a politickými nepokoji, které směřovaly k občanské válce; byly organizovány dělnické stávkové akce. V zemi byla obrovská nezaměstnanost, sílil vliv komunistů i nacionalistů a liberální vláda G. Guolettioho nevládala nastalou situaci řešit. Benito Mussolini (vlivný žurnalista; kritizoval socialismus a pacifismus; stál v čele hnutí intervencionalistů) využil politické situace v Itálii a založil první úderný sbor Svaz italských spolubojovníků (základem budoucí fašistické strany). „Černé košile“ – fašistické ozbrojené svazy, přepadaly revoluční střediska a proti dělnickým funkcionářům podnikaly trestné výpravy. Důležitou událostí, která přispěla k šíření fašismu, byla Říjnová revoluce v Rusku. Strach z rudé revoluce měli nejen majetní podnikatelé, ale zejména drobní podnikatelé, rolníci a řemeslníci. Fašisté získali vliv také na venkově, protože oproti agrární politice socialistické strany, která požadovala

vyvlastnění půdy, slibovali odstranění daní a půdu rolníkům. Zpočátku prohlašovali, že bojují pouze proti bolševismu a komunismu, ale jakmile se jim podařilo dostat do parlamentu, ihned vytvořili s nacionalisty protikomunistický a protidemokratický blok, vyhrocený i proti parlamentnímu demokratismu. V listopadu 1921 se hnutí změnilo na Národně fašistickou stranu. Slibem poslušnosti monarchii si naklonili krále Viktora Emanuela III. a snažili se získat přízeň katolíků a Vatikánu. Fašistům se podařilo krvavě potlačit revoluce i generální stávkou dělnictva. Mussolini požadoval změnu vlády a posílen úspěchem vyhlásil mobilizaci fašistické milice (na 52 000 ozbrojených fašistů), se kterými obsadil Řím. Král pak pověřil Mussoliniho sestavením vlády – nastal první fašistický režim. Následovaly kroky, které měly zajistit Mussolinimu absolutní moc. Odpůrci byli okamžitě likvidováni, ostatní byli udržováni ve strachu (zastařování, násilnosti, vystěhovávání, vězení). Mussolini byl současně vůdcem fašistické strany, předsedou vlády a zároveň Velké fašistické rady (státní orgán). Řadou zákonů a výnosů byla provedena fašizace státu. Např.: byl změněn Občanský zákoník, byla potlačena svoboda tisku a shromažďování, zaveden trest smrti, volená státní správa byla nahrazena jmenováním shora. Roku 1926 byla Itálie vyhlášena státem jedné strany tj. Národně fašistické a posílena moc Velké fašistické rady¹⁰. Byl zaveden politicko-ekonomický systém tzv. korporati-mus (původ v cechovním systému). Organizace pro trávení volného času i organizace mládeže byly začleněny do Národně fašistické strany. V roce 1925 byla zřízena Národní rada korporací a monopol odborů. V říjnu 1929 podepsal Mussolini tzv. Lateránské úmluvy s papežem Piem XI., které se týkaly uznání svrchovanosti Vatikánu (Pasák 1999, s. 9-54).

V souladu s cílem této práce není zapotřebí pokračovat v popisu zapojení Itálie do 2. světové války. Mojí snahou je ukázat, v čem je fašismus vzorem pro současné pravicové extremisty. Jedním z hlavních znaků fašismu je popírání rovnosti lidí. Tento přístup odrážel a zároveň byl legalizován vytvořením nadtřídního - vůdcovského státu. Jakým způsobem k tomu došlo, jsem popisovala v předcházejícím odstavci. Podoba s postupy dnešní krajní pravice je zřejmá: využití krize státu a nespojenosti obyvatel, populistická propaganda, aktivistický styl a snaha organizace státu na vůdcovském principu. Stojí za povšimnutí, že Mussolini v počátku také tvrdil, že fašisté bojují pouze proti bolševismu a komunismu, avšak při první příležitosti zaútočili na parlamentní demokracii. A také dnešní ultrapravicoví představitelé se nás snaží přesvědčit o tom, že jejich záměrem není měnit demokratický stát. Dalším charakteristickým znakem byl

¹⁰ Příslušníci společenské elity museli být členy Národně fašistické strany. Velká fašistická rada měla rozhodující slovo ve vnitřní politice i mezinárodních záležitostech Itálie.

teror. Pasák tvrdí, že si Mussolini zajišťoval tvrdým terorem poslušnost mas, přičemž tento způsob považoval za sociální hygienu, národní obranu. Jednou z hlavních částí fašistické doktríny byl kult národa (militantní nacionalismus). Antisemitismus a rasismus byli fašismu zpočátku cizí, až v roce 1938 byly v Itálii zavedeny německé rasové zákony a „čistá italská rasa“ byla dána do protikladu s židovstvím. Mýtus národa spojoval Mussolini se snahou znovuoživení Římské říše¹¹. Uctíval moc a sílu, dokonce považoval válku za dobro, protože slouží k obnovení pocitu národní hrdosti a sounáležitosti. Fašismus se od ostatních ideologií liší antiracionalismem¹² (Pasák 1999, s. 9-54). Vyznávání kultu národa, uctívání síly a moci i antiracionalismus bychom mohli rozpoznat i nyní u některých pravicově-extremistických subjektů. Psycholog Nakonečný tvrdí, že fašismus je spíše náboženstvím, než racionálně utvářeným komplexem postojů. „Fašista je novodobý inkvizitor, který nesmlouvavě a agresivně bojuje proti zlořádu doby, proti kacířství, liberalismu, za nímž stojí ďábel židozedenářství a nad nímž se velebně tyčí bůh národa, státu, rasy, řád věčných hodnot.“ Fašistická ideologie vytvořila víru ve (skutečného) ohrožujícího nepřítele, jehož obraz museli mít všichni stále před očima, aby byla aktivována jejich nenávistná agresivita. Za obratné psychologické tahy považuje Nakonečný používání vznešených symbolů, které posilovaly sebevědomí a integraci členů. Vznešené symboly spolu s uniformou násilí posvěcují a dávají mu morální legitimitu. Uniforma má tu vlastnost, že skrývá rváčskou podstatu nositele, protože s uniformou se stává vojákem – bojovníkem s vyšším posláním (Nakonečný 1999, s. 393-409).

Ve stejné době jako fašismus, vznikal i nacismus, se kterým se shodují v základních principech. Avšak zatímco fašismus stojí více na nacionalismu a zbožštění státu, je nacismus podstatně více postaven na mýtech a důležitější roli v něm hraje rasová otázka, než u fašismu.

1.2.2 Příčiny, průběh a důsledky nacismu (nacionálního socialismu)

Situace v Německu po první světové válce byla podobná jako v Itálii. Německo se nedokázalo smířit s porážkou a zejména po revoluci v Rusku sílily obavy z komunistů.

¹¹ „Samotný název fašismus (fascis - svazek) odkazuje k původnímu symbolu, kterým se ve starověkém Říme označovali úředníci tzv. Liktoři. Liktorský svazek prutů s vetknutou sekerou se stal také oficiálním symbolem fašismu (Charvát 2007, s. 65)“.

¹² Jádrem fašistické doktríny jsou politické mýty, ve které je možné věřit a o nichž nelze racionálně přemýšlet. Přemýšlení je chápáno jako výraz slabosti a méněcennosti, naopak čin, aktivita, vůle jsou projevem síly a jistoty. Ideje a teorie se uplatňovaly jen do té míry, v jaké dokázaly vyvolat emocionální reakci, mobilizovat masy k akci.

Pasák popisuje, jak již bezprostředně po válce, na různých místech Německa (především v Bavorsku) vznikala hnutí, která otevřeně deklarovala antikomunistické postoje a touhu po odvetě za prohranou válku, postoje propojené antisemitismem a vyhraněným nacionalismem. V roce 1921 vznikla z bývalé Německé dělnické strany (DA), Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP) v čele s Hitlerem. A. Hitler obdivoval Mussoliniho - italský fašismus se stal jeho politickou předlohou. Úderné oddíly SA tzv. „hnědé košile“ (původně založeny k ochraně schůzí a manifestací NSDAP) provedly 8. 11. 1923 v Mnichově neúspěšný nacistický puč, Hitler byl uvězněn. Ve vězení napsal knihu *Main Kampf*¹³, která se stala základem pro program nacistické strany, je považována za „bibli nacismu“. V roce 1925 Hitler založil svůj osobní ochranný oddíl SS, který sice spadal pod SA, avšak představoval elitu nacistické strany (fanatici, prošli rasovou selekcí, slepě oddaní). V letech 1929-33 bylo Německo zasaženo velkou hospodářskou krizí, což kvůli populistické politice zajistilo NSDAP masovou přízeň stoupenců. V roce 1933 získala strana většinu ve vládě a 30. 1. 1933 byl jmenován Hitler kancléřem, od toho dne byla v Německu nastolena nacistická diktatura. Postupně, po vzoru Itálie, se NSDAP a její ozbrojené organizace staly držiteli veškeré moci v Německu a prostoupily státní aparát. Soudní systém byl podřízen režimu a tajné tribunály odsuzovaly politické odpůrce k smrti anebo do koncentračních táborů. Nacizaci státu provázel neskutečný teror. Příkladem je tzv. „noc dlouhých nožů“, při které se Hitler vypořádal se svými odpůrci i možnými konkurenty. Po smrti prezidenta 1934 obsadil jeho místo Hitler jako vůdce lidu a říšský kancléř a oficiálně nahradil republiku Třetí říší. Organizace státu podléhala přísné rasové selekci (árijci – neárijci - Židé). Norimberské zákony (viz kap. 1.1.3) odstartovaly vlnu legálních perzekucí, které vyvrcholily v roce 1938 pogromem tzv. „křišťálová nocí“. Hitler nezapomínal ani na výchovu árijské mládeže, pro kterou založil polovojenskou organizaci Hitlerjugend a Jugenvolk (povinné, všechny ostatní zakázal) (Pasák 1999, s. 19-34).

V popisu nástupu nacistické diktatury jsem se omezila jen na základní aspekty, přičemž jsem vynechala detaily, které jsem zmínila u fašismu. Například úlohu vůdce, který má neomezenou a nezpochybnitelnou moc. Hitler byl ztělesněním charismatického fanatického vůdce, který dokázal ovládat masy. Nakonečný tvrdí, že osoba charismatického vůdce „plní úlohu zástupného otce, který je vzorem a současně předmětem identifikace a personifikace fašistické ideologie (Nakonečný 1999, s. 406).“ Hitler nebyl pouze nositel fašistické ideologie, ale i jeho spolutvůrce. Za duchovního otce

¹³ V knize *Main Kampf* Hitler zformuloval program na znovuvyzbrojení Německa, na zajištění ekonomické soběstačnosti, potlačení komunismu i odborů a vyhubení Židů. Odmítnul Versailleskou smlouvu, kterou označil za nespravedlivou

nacismu byl považován Rosenberg, autor teorie nadřazenosti árijské rasy, pronásledování Židů, mimoto zajistil šíření podvržených Protokolů sionských mudrců. Podle Danicse nacisté kladli mnohem větší důraz na rasovou teorii, tzv. biologický nacionalismus. Nacismus také tendenčně využil Nietzscheho konceptu „nadčlověka“ (viz kap. 1.1.3). Podle Danicse, od Gobineaua a Lapongeho převzali teorii o nerovnosti lidských ras a nadřazenosti árijské rasy: mezi rasami na nejvyšším stupni měla být bílá rasa, která vzešla z árijců; elitou árijské rasy měli být germánští árijci (božský původ) – předurčení vládnout. Míšení vyšší árijské rasy s nižší, by vedlo k degeneraci a úpadku lidské civilizace (Danics 2008, s. 114-123).

Součástí nacistické koncepce byl pangermanismus (všenněmectví). Podle Pasáka vyjadřuje politické úsilí o spojení německých zemí a podrobení jiných národů od Berlína po Bagdád. Tyto plány se téměř staly skutečností: Hitler již po roce 1925 porušil Versailleské úmluvy a Německo ke svému území připojilo Sársko, obsadilo Porýní, zabralo Sudety, obsadilo Čechy a Moravu (Protektorát ČM), dále Prusko. V letech 1941-42 okupovalo Německo většinu Evropy: obsadilo Rakousko, Polsko, velkou část Ruska, Řecko a Jugoslávii, Lucembursko, Dánsko, Norsko, ½ Francie, Holandsko, Belgie, pobaltské státy. Spojené režimy byly v Itálii, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku, Finsku, Slovensku, Španělsku, ve vichistické Francii a severní Africe. V květnu 1945 po smrti Hitlera a vojenské porážce, Třetí říše zanikla (Pasák 1999, s. 24). Hitlerovi se naštěstí nepodařilo jeho plány uskutečnit, avšak i přes drtivou porážku fašistického bloku, některé fašistické režimy a ultrapravicové diktatury přežily druhou světovou válku: v Portugalsku do r. 1968, ve Španělsku do r. 1975.

1.2.3 Český nacionalismus, fašismus a nacismus v letech 1918 -1945

Podle Charváta, nacionalisté vycházejí s premisy, že lidstvo je přirozeně rozděleno do národů, které jsou definovány národním jazykem, národní kulturou a územím, z čehož vyplývá, že ústředním bodem politické organizace má být národ, respektive národní stát. Ideálem nacionalistů jsou pak územní hranice, které kopírují hranice etnické, jazykové a kulturní. Pokud jsou hranice vytyčeny jinak, je podle nacionalistů legitimní zajistit nápravu. Nacionalismus tak legitimuje veškeré národně podmíněné separatistické snahy, ale také intervence a zábory. Většinou se ovšem příliš nestává, aby územní hranice kopírovaly hranice etnické, jazykové a kulturní. Problém spočívá v chybném definování národa. V momentě ustanovení národních států většina států zjistila, že obsahuje cizorodé prvky v podobě různých etnických menšin, které většinou mluvily stejným jazykem a sdílely stejnou kulturu jako ustavující národ. Proto se část nacionalistů přiklonila k tzv. inkluzivnímu pojetí národa a spojuje národ s občanstvím, které není

vázáno na biologické determinanty (umožňují vznik multietnických národů). Část nacionalistů však trvá na původním pojetí národa a vylučují z něj všechny, kteří se od majority etnicky liší tzv. exkluzivní pojetí národa (Charvát 2007, s. 29-40). Na rozdíl od liberalismu, fašismus a nacismus představují silně exkluzivní pojetí, protože národ definují pomocí krevní pšopolitosti. Jaký to mělo dopad, viz předcházející podkapitoly. Bělohradský diskutuje Německé pojetí státu jako pokrevního bratrství Němců ve vztahu k Mnichovu 1938. Položil si otázku: „Proč českoslovenští Němci nebránili svůj stát, když zde byli svobodní, měli tady svoje školy i univerzity, vydávali knihy a noviny, žili zde němečtí umělci i intelektuálové?“ Protože ho nepovažovali za svůj stát - kdo má německou krev, nemůže být občanem Československa. Pokrevní solidarita byla pro sudetské Němce důležitější, než principy, instituce a historická kontinuita státu. Je s podivem, že toto pojetí národa odrážející se v definici občanství platí v Německu dodnes: „Volk“ je pokrevní bratrstvo, ne pouhý občanský svazek¹⁴ (Bělohradský 1998, s. 10-16).

Období první republiky 1918-1938

Situace Československé republiky, založené 28. 10. 1918 nebyla i přes hospodářskou vyspělost a relativní mezinárodní respekt bezproblémová. Podle Mareše vnitřní stabilitu ohrožovaly emancipační snahy Slováků a Němců a na loajalitu vůči novému státu se nedalo příliš spoléhat ani od maďarského, polského nebo rusínského obyvatelstva. Hlavním problémem však byly spory o podobu režimu. První republika byla demokratickým státem, který se vyznačoval vysokým počtem stran tvořících vládnoucí koalici, což vyvolávalo vlnu kritiky. Neformální, avšak značný vliv, který pronikal i do vládních stran a dalších organizací veřejného života, měla skupina kolem prezidenta Masaryka a jeho nástupce Beneše, označována jako „Hrad“. Z jedné strany měl Hrad jistý eliminující vliv na růst počtu autoritativních a fašistických skupin, na druhé straně byl kritizován za partajnictví, jednostrannou politickou orientaci na Francii, čechoslovakismus, antikatolicismus atd. Hospodářské krize, série korupčních afér a rostoucí sociální problémy zase využila KSČ, která zintenzívnila výpady proti demokratické republice. Zvýšila se aktivita hakenkreuzlerských a pravicových sil (DNSAP, pak henleinovci). Základy demokratického státu ohrožoval rovněž český pravicový extremismus, avšak jeho hranice nejsou zcela jasně určitelné, především kvůli obtížnému hodnocení ČS národní demokracie (Mareš 2003, s. 114-116).

Mareš dělí prvorepublikový pravicový extremismus na:

¹⁴ Z výnosu ústavního soudu ze dne 31/1/1990 o definici pojmu „Volk“.

- „subjekty, které mají své kořeny v zakládajících státoporných strukturách ČSR, ale postupnou radikalizací, politickými spory s Hradem, vyhraněním českého nacionalismu a dokonce používáním násilných metod se dostaly do prostoru pravicového extremismu (část ČSND, Národní liga¹⁵ a její předchůdci i následovníci, část Národní fronty¹⁶, část Národního sjednocení);
- fašisty sdružené kolem NOF, jejich předchůdců i odštěpených subjektů, kteří od svého vzniku působili proti základům československé demokracie a používali i násilné metody (na rozdíl od předchozí skupiny byli fašisté vyhraněně antistraničtí);
- ostře nacionalisticky, fašisticky a antisemitsky orientovaná seskupení militantně naladěné inteligence (Vlajka, Hnutí za nové Českoslov.);
- ultrakonzervativně katolické skupiny a jednotlivce, v jejichž ideových výstupech byly dominantními rysy antidemokratické a antisemitské postoje“ (Mareš 2003, s. 116).

Pasák charakterizuje *Československou národní demokracii*: v jejím čele K. Kramář, A. Rašín (až do své smrti ministr financí ČSR). Charakteristika: silné nacionalistické zaměření - s Němci hodlali zacházet jako s poraženým národem; orientace na slovanské spojení s Ruskem (napadali vztahy se Sověty); krajně konzervativní politika s kritikou Hradu (zejména Kramář); antikomunismus a antisemitismus; koncem dvacátých let příklon k fašismu (radikální nacionalisté kolem Národních listů; V. Dyk). V r. 1934 vytvořili spolu s NL a NF - Národní sjednocení (Kramář, Stříbrný, Mareš) a Mladé národní sjednocení (nejvíce fašizovaná ozbrojená složka, uniforma, pozdrav – zdvižená pravice), avšak volební neúspěch. Po smrti Kramáře rozpory, NL a také část NF se osamostatnili. V NS tradiční národní demokraté převahu (Hodáč): návrat k státopornému nacionalismu, deník Národní listy; podpora kapitalismu, 1938 – usnesení na stanovisku obrany republiky (Pasák 1999).

Česká fašistická uskupení na počátku dvacátých let: *Červenobílí*¹⁷, *Národní hnutí*¹⁸, *Českoslovenští fašisté*¹⁹.

¹⁵ Národní liga NL (J. Stříbrný): silný sociální akcent, fašizující strana vůdcovského typu; 1929 s NOF – Liga proti vázaným kandidátním listinám; program korporativního zřízení; Mladá generace NL – násilí a ozbrojené útoky (E. Zahradníček zavražděn při střetu antifašistů s ligisty); heslo „Nic než národ!“.

¹⁶ Národní fronta NF (konzervativně-nacionalistický profesor F. Mareš): spojení několika menších seskupení (jednu dobu i NOF); radikální seskupení.

¹⁷ Červenobílí (Kučera): ze studentského prostředí; šovinističtí nacionalisté, jejich požadavky vycházely z politické a sociální demagogie (Proti ideji-ideu, proti pěti-pěsti!).

¹⁸ Národní hnutí (J. Jařábek): vzor v italském fašismu; výrazný znak (N+meč).

¹⁹ Českoslovenští fašisté (Klásterský): nejdříve v Holešov - skupina kolem týdeníku Hanácká republika v čele R. Mach, postupně sloučení české fašistické scény, přidali se i Červenobílí a národní hnutí. Program směs typicky fašistických prvků a nacionálního radikalismu (Blaho vlasti budiž zákonem nejvyšším!).

Mareš se v souvislosti s *Národní obcí fašistickou NOF* píše: vznik z ČS fašistů; za cíl vytvoření korporativního státu a nahrazení parlamentní demokracie stavovskou mocí; třídní zájmy podřízeny zájmu národa, odpor k pangermanismu. Mládež v úderných četách (Junák, Omladina, Obrana NOF), stejnokroje, násilné akce. Organizační struktura NOF - místních organizace, župní a zemské výbory, pražské vedení. V roce 1927 z nadstranického sdružení – stranou v čele s R. Gajdou. Kontakty s emigranty z řad ruských bělogvardějců a ukrajinských nacionalistů (cílem vytvoření slovanského sdružení po likvidaci SSSR), snaha o navázání spolupráce s Mussolinim. Oficiálním deníkem byla Říšská stráž (Stráž říše) a Moravská orlice. Po celou dobu v NOF frakční boje (odchody a přesuny členů). NOF vždy krátkodobě spojená s NL, později s NF. V období hospodářské krize velká voličská základna (především na Moravě): střední rolnické vrstvy, živnostníci, místy dělnictvo a lumpenproletariát. V lednu 1933 - neúspěšný útok na kasárna v Brně-Židenicích. NOF podporovala frankistické pučisty ve Španělsku, avšak v průběhu mobilizace i mnichovské krize se NOF postavila za obranu republiky proti Hitlerovi.

Vlajka: radiální český nacionalismus, antisemitismus, odpor proti stranictví, marxismu, liberalismu a parlamentní demokracii (stavovské zřízení); obhajoba pravosti Královedvorského a Zelenohorského rukopisu; iniciovala „insigniádu“. Vznikla v roce 1930 z Národního svazu mládeže a studentstva (bývalí členové NOF). Z vedení např. J. Vrzalík. V roce 1936 se spojili s Hnutím za nové Československo – Vlajka. Ve druhé polovině třicátých let se sympatie vlajkařů pohybovaly mezi obdivem k Hitlerovi, vazbou na italský fašismus a vyhoceným nacionalismem. Šíření ilegální tiskoviny Poplach zabývající se antisemitskou propagandou (Mareš 2003, s. 123-132).

Období druhé republiky (30. září 1938 – 15. březen 1939)

Odstoupení rozsáhlého území v důsledku mnichovské dohody, vyhlášení autonomie Slovenska, stálé výpady německé (henleinovci se stali součástí NSDAP), maďarské a rusínské menšiny proti režimu způsobili, že stát ztratil schopnost jakékoliv vojenské obrany a byl nucen i ve vnitřní politice ustupovat nacistům. Podle Mareše je pravicový extremismus v období druhé republiky charakteristický existencí pravicově-autoritativního režimu a dále výraznou aktivizací extremistických fašistických a klerofašistických sil²⁰ (které v řadě případů byly v opozici i vůči novému režimu) (Mareš 2003, s. 138). Podle Pasáka měl být základem státního systému, systém dvou stran (autorem Beran). První,

²⁰ Katolíci kolem časopisů Tak, Řáda, Národní obnova (J. Durych, J. Čep; J. Scheinost – významná pozice v SNJ).

Strana národní jednoty²¹ SNJ měla představovat institucionalizaci státní ideje na bázi autoritativní demokracie. Byl přijat korporativistický program, omezen vliv odborů, zakázány stávky, důraz na národní pospolitost, Židé vyloučeni z vlivu na fyzickou a duševní kulturu českého národa. Vztah k Německu měl spočívat na vzájemném poznání a pochopení a upřímné shodě. Vytvořena i Mladá národní jednota. SNJ sestavila vládu a zbavila Národní shromáždění zákonodárné a ústavodárné moci – předána vládě a prezidentovi. Opozici k SNJ měla tvořit NSP – Národní strana práce, sdružující levicová uskupení (Pasák 1999, s. 219-245).

Mareš tvrdí, že v období druhé republiky se podařilo a získat vliv několika českým extrémně pravicovým subjektům, jejichž následovníci proto dnes řadí toto období na čelní místo svých tradic. NOF chtěla získat po Mnichovu dominantní postavení a za tím účelem vytvořila Národní tábor československý, který měl seskupit fašistická hnutí a pravice (jen pro árijce). Připravovali se na násilné převzetí moci a útoky proti Židům. Gajdovo úsilí narazilo na nezáměr u Německých nacistů, kteří mu nedůvěřovali. NOF i NTČ pak vstoupily do SNJ. Hnutí za nové ČS – Vlajka se výrazně aktivizovala. Požadovala okamžitou a totální fašizaci státu a rázné vypořádání s Židy, napadala SNJ. Činnost byla úředně zastavena a někteří vlajkaři zatčeni. Skupina kolem Jana Ryse Rozsévače i v ilegality – teroristické útoky proti Židům a synagogám (Mareš 2003, s. 137-141).

Období Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)

V tomto období měl ČS prezident a vláda pouze formální moc, která podléhala říšskému protektorovi jmenovanému Hitlerem. Němci převzali ústavodárnou i výkonnou moc do svých rukou a nastolili nacistický totalitní režim. Podle Mareše, nacisté věděli o dřívějších panslavistických a protiněmeckých tendencích prvorepublikových fašistů a národovců a také považovali za nebezpečné jejich osobní ambice, proto jim nedůvěřovali. Dávali přednost zastrašeným lidem, pro své cíle potřebovali absolutní oddanost. Zaměřili se na podporu programových kolaborantů vedených E. Moravcem, kterého čeští fašisté neuznávali. Řada ultrapravicových extremistů z období před protektorátem se ocitlo v režimu, o který dříve usilovali, avšak původní představy o jejich roli v něm byly jiné. Pokus českých fašistů převzít moc v protektorátu ihned po okupaci zkrachoval (Gajda, Vlajka, ANO). Postupně se však podvolili a kolabovali s nacisty (samozřejmě ne všichni). Důvody pro kolaboraci mohou být různé. S ohledem

²¹ Strana pak sjednocovala: NS, NL, ČS strana lidová, ČS živnostensko-obchodnická strana středostavovská, ČS strana národně socialistická, NOF i ANO (Akce národní obrody – převzala nacionálněsocialistickou ideologii, spolupracovala s Němci).

na pravicové extremisty je důležitá kolaborace ovlivněná pozitivním vztahem k okupantům a nastolenému režimu, bezpodmínečným uznáváním a odůvodňováním veškerého konání nacistů, která je doprovázena snahou napomoci k dosažení deklarovaných cílů Třetí říše, i když směřovaly proti zájmům a dokonce samotné existenci českého národa. Mnoho českých kolaborantů mělo zájem bojovat na frontě v rámci organizované české jednotky po boku Němců, avšak nacisté to odmítali (z rasových důvodů). Zpočátku nacisté tolerovali akce ultrapravicových aktivistů proti protektorátní vládě (střety s policií, obsazení sekretariátu Národního souručenství, atd.), avšak po atentátu na Heydricha byli vyzváni, aby se zapojili do oficiálních institucí (Kuratorium pro výchovu mládeže, Veřejná osvětová služba, Česká liga proti bolševismu). Proti těm extremistům, kteří neuposlechli, tvrdě zasáhli. Nejvýraznějším ultrapravicovým subjektem byla Vlajka, která navzdory výzvě podnikala samostatné akce. Z toho důvodu K. H. Frank poslal vedení Vlajky (J. Ryse a J. Burdu) do koncentračního tábora Dachau (jako tzv. čestní vězni) a na 350 vlajkařů nechal poslat na práci do Německa (působili především jako udavači). Období protektorátu nemá velký ideový přínos pro současnou ultrapravicí. Stejně jako za druhé republiky jde o prosazování až fanatického antisemitismu, antikomunismu a výraznější oddanost nacistickým myšlenkám (Mareš 2003, s. 143-156).

1.3 Pravicový extremismus v ČR po roce 1989

V období totality byly jakékoliv projevy neslučující se s ideologií vládnoucí garnitury tvrdě postihovány, proto hovořit o existenci ultrapravice v tomto období nemá význam. Avšak již krátce po pádu komunistického režimu se objevily skupiny a jednotlivci, kteří se pokoušeli demokratické uspořádání narušit nebo stávající režim kritizovali z radikálně pravicových pozic. Podle Mareše, celé polistopadové období procházelo ultrapravicové spektrum bouřlivým procesem vzniku, zániku a přeskupování různých skupin a subjektů, což měnilo nejen jednotlivé subjekty, ale i strategie jednotlivých směrů (i jejich radikálnost). Pro nově vzniklé ultrapravicové politické spektrum je charakteristická ideologická pestrost, kdy jsou často spojovány různé i protichůdné proudy, vágnost některých ideologií, nedostatečné zpracování zastávaných ideových koncepcí. To vše se odrazilo v problémech se strukturováním krajní pravice, stejně jako v určení mezí extremismu a radikalismu. S určitým nadhledem pak můžeme přistupovat k Marešovu vymezení základních ideových koncepcí české ultrapravice po roce 1989. Základní orientace na:

1) český *nacionalismus*, popř. *panslavismus*, vychází z: svatováclavské t. (a její autoritativní projevy za 1. a 2. republiky), konzervativně katolické t. (protireformní tradice, odmítání II. vatikánského koncilu, atd.), kališnické tradice, radikálního národovectví,

slovanského a keltského pohanství, populistického historicky nepodloženého nacionalismu;

2) *pro-německý nacionalismus a pangermanismus*, vychází z: říšské tradice českých zemí, sudetoněmectví, germánského pohanství;

3) *panárijská orientace bez přímé vazby na český nebo německý nacionalismus či keltství*, vychází z: evropské kultury a civilizace obecně, kolaborace a společný boj v zájmu Osy (R. Hess apod.), prvoplánový rasismus a antisemitismus.

Orientaci jednotlivých subjektů ultrapravice také určují formy režimu, které považují za ideál: autoritativní demokracie, autoritativní vůdcovský režim, klerofašismus, nacionální socialismus (hitlerovský), blíže nespecifikovaný apartheid popřípadě rasově čistá společnost. Z výše uvedeného vyplývá, že nejvhodnějším způsobem, jak popsat ultrapravici v ČR po roce 1989, je rozlišení podle organizačního hlediska. Z pohledu možnosti ovlivňovat politické dění, jsou v demokratickém zřízení nejvýznamnější politické strany a hnutí (Mareš 2003, 175-180).

1.3.1 Ultrapravicové politické strany a politická hnutí

Sdružení pro Republiku-Republikánská strana Československa a Republikáni Miroslava Sládka (SPR-RSČ)

Byla nejúspěšnější ultrapravicovou stranou, která se etablovala do parlamentu. Machonin a kolektiv označili SPR-RSČ za „čelnou institucionální reprezentantku radikálního autoritativního pravicového populismu s nacionálním zbarvením“ (Machonin 1996, s. 35). Přestože strana používá celou řadu tradičních fašistických a neofašistických propagandistických postupů - od antisemitismu spojeného s popíráním šoa, přes rasismus až po vypjatý nacionalismus, nelze ji podle Mazela považovat za fašistickou. SPR-RSČ můžeme nazvat neofašistickou stranou za předpokladu, že tento termín spojujeme s pravicově extremistickou organizací, navazující sice na historický odkaz fašismu, ale po formální stránce odvozující svoji identitu již z moderní doby (Mazel 1998, s. 208-209). Mareš tvrdí, neonacismus byl přítomný hlavně v Republikánské mládeži (rozpuštěna MVCR v roce 2002). Z ideového hlediska je SPR-RSČ příkladem pragmatického mixu různých ideových proudů ultrapravice (často výrazně odlišných). Strana byla registrována v únoru 1990, strategii k získávání politického vlivu vždy zakládala na dominantní osobě předsedy Miroslava Sládka (stranou vůdcovského typu). Dalšími významnými představiteli (do svého odchodu), kteří veřejně vystupovali, byli J. Vik, J. Krejsa (šéfredaktor Republiky, poslanec), T. Vandas (dnes předseda DSSS) a M. Zbela (RM, šéfredaktor Republiky). V letech 1992 a 1996 měla SPR-RSČ parlamentní zastoupení, avšak tento úspěch se jí nepodařilo zopakovat ani v roce 1998 ani později. V roce 2000 byl na stranu vyhlášen

konkurs, část členů přešlo do nově založené RMS, ale jejich význam byl marginální. Pozici SPR-RSČ se postupně snažily zaujmout z ní různé odštěpené strany a hnutí (DS), anebo strany vzniklé z různých ideových proudů ve skinheadské subkultuře a z členstva malých ultrapravicových sdružení (NSB, neohusitská NS, ultrakonzervativní NSJ), ovšem bez úspěchu (Mareš 2012). Podle Mareše se SPR-RSČ orientovala především na ostrou kritiku postkomunistických elit, odmítala členství v NATO a EU, na odpor proti požadavkům sudetských Němců (až po krachu spolupráce s německými Republikány), na rasistické výpady vůči Romům, homosexuálům, na antikomunismus a antisemitismus. Žádala také opětovné připojení Podkarpatské Rusi. Ve svých projevech, které byly mnohem radikálnější než oficiální programy, Sládek populisticky sliboval mnoho sociálních výhod (bez odůvodnění, z čeho budou financovány) a zaměřoval se na témata vnitřní bezpečnosti (zavedení trestu smrti). Účelově zmiňoval Romy a přistěhovalce v souvislosti se stoupající kriminalitou a zneužíváním sociálních dávek (Mareš 2003, s. 202-210).

Radikální republikánská strana, Strana republikánské a národně demokratické jednoty, Strana republikánské jednoty, Vlastenecká republikánská strana, Národně sociální blok, Pravá alternativa PA

Danics soudí, že Pa sice existovala pod výše uvedenými názvy, avšak z hlediska vedení a orientace strany se u PA jednalo o výrazně odlišný subjekt, než byl založen. Strana se soustřeďovala na přebírání odpadlíků ze SPR-RSČ, kteří jsou pak vůči ní v opozici a vůči „sládkovcům“ se vymezují. Od roku 2001 se NSB (resp. PA) snažil integrovat tehdejší ultrapravicu a změnil svoji dřívější programatiku (ovlivněn spojením s neonacisty) - nacionalisticky, autoritativně a populisticky zaměřený dokument (Danics 2008, s. 34).

Mezi méně významné strany, které řadíme do pravicově extremistického spektra, patří: *Republikáni*²², *Národně demokratická strana (NDS)*²³, *Národní sjednocení (NSJ)*²⁴ a *Národní strana (NS)*²⁵.

²² Republikáni: činnost od roku 1992 – 2002 (utlumena), jejich program fakticky kopíroval program SPR-RSČ.

²³ NDS: snaží se navázat na tradici předválečné NDS, orientována nacionalisticky. Kvůli nacionální rétorice, útokům proti establishmentu a výběru politických partnerům ji Danics označuje za pravicově radikální (Danics 2008, s. 35).

²⁴ NSJ: Podle Mareše, vzniklo v květnu 1995 – sjednocení Vlastenecké fronty, NS, RMS, České hnutí za národní jednotu. Snaha navázat na tradice NSJ z roku 1935. Program a deklarované názory ji řadí mezi ultranacionalistické skupiny (Mareš 2003, s. 247-250).

²⁵ NS: podle Smolíka měla strana problémy při své registraci roku 2000. MVCR odůvodňovala, že cíle strany jsou v rozporu s principy rovnosti a vyloučení diskriminace. NS zaregistrovaná až v roce 2002. Její zařazení mezi ultrapravicové subjekty je sporné. NS se definovala „jako vlastenecká politická strana se smyslem pro konzervativní hodnoty a národní tradice, která vycházela z integrálního (obraného) nacionalismu“. Zorganizovala kongres pro odpůrce vstupu do EU. V roce 2007 založila Národní gardu

1.3.2 Ultrapravicové zájmové skupiny

Ultrapravicové zájmové skupiny sdružují ideově blízké osoby, jejichž cílem není prosazování myšlenek a požadavků v rámci oficiálních politických stran, ale jiným veřejným působením např. vydáváním tiskovin a publikací, organizováním demonstrací, letákovými akcemi, osvětově-vzdělávací činností atd. Mareš míní, že některé skupiny byly připravovány s úmyslem vytvořit základ budoucí politické strany. Většinou jsou registrovány jako občanská sdružení, některé oficiální registraci nemají. Některé zájmové skupiny vznikly jako přidružené organizace např. RM (viz 1.3.1). Pro posouzení ultrapravicové skupiny je důležitý způsob jejího působení a prosazování požadavků. Řada z nich otevřeně propaguje totalitní ideologie, rasismus a je pravdou (přestože militantní organizace uvedu odděleně), že jsou často propojeny se subkulturní a militantní ultrapravicovou scénou a někteří představitelé propagovali a dokonce realizovali násilné akce. Z hlediska velkého počtu a omezeného společensko-politického vlivu uvedu několik nejvýznamnějších ultrapravicových zájmových skupin: Vlastenecká fronta (VF), Národní aliance (NA), Vlastenecký klub (VK), Řád Českého lva, Klub Františka Ferdinanda d'Este, Bohemian Patriot (BP), Vlajka, Národní obec vlastenecká (NOV), Obrana národa (ON), Akce národní obrody (ANO), Národní myšlenka, České národní hnutí mládeže (ČNHM), Národně demokratické hnutí (NDH) (Mareš 2003, s. 282-348).

1.3.3 Samostatná ultrapravicová média

Tisk periodik a publikací byl po roku 1989 jednou z důležitých oblastí působení ultrapravicových sil, začátkem nového tisíciletí se hlavním mediálním nástrojem stal internet. Většina mediální činnosti spojené s ultrapravicí je úzce vázána na extremistické subkultury (hudební nosiče, tiskoviny, ziny, atd. viz 1.3.4), nebo je spojena s konkrétní stranou či extrémně pravicovým subjektem. Mareš soudí, že tiskoviny nakloněné ultrapravicí, které nebyly spojené s konkrétním subjektem, měly větší dopad (například Špigl v období Kopala a Froňka). Neúspěšně dopadly také pokusy vydávat časopisy pro nacionálně orientované čtenáře (Gladius –VL, Národní politika-VF, Vlast). Jedny z prvních webů vytvořila Národní myšlenka a Vlast; na serveru Czechmedia se objevily články osob z ultrapravicové scény. Nejvýznamnější časopisy v kontextu pravicového extremismu a radikalismu byly Týdeník Politika²⁶, Dnešek a Nový dnešek²⁷, Svědomí a vydavatelství

(neozbrojená složka na přísném vojenském principu) pro údajnou pomoc a službu vlasti (Smolík 2011, s. 224-226).

²⁶ Týdeník Politika: týdeník s ultrapravicovými antisemitskými a křesťanskými rysy; vydáván do konce roku 1992 (dodnes množen), redaktoři Tomáš a Voříšek. Podle povolaných trestních znalců se antisemitismus stupňoval a poslední čísla šla „ve stopách nacistického kolaborantského antisemitismu“. Byly zde otištěny „Sionské protokoly“, spis H. Forda „Mezinárodní Žid“, seznam Židů v ČR; kritika II. vatikánského koncilu, atd.

Nové obzory²⁸. Specifickou publikací, která se stala ideovou výbavou české ultrapravice je „Analýza 17. listopadu“ Miroslava Dolejšího²⁹. Pravicoví extremisté však čerpali z knih, časopisů, z internetových serverů, které jsou vydávány mimo ultrapravicovou scénu např. Main Kampf, práce Dawida Irvinga atd. (Mareš 2003, s. 378-395).

1.3.4 Militantní a teroristické ultrapravicové organizace

Podle Mazela se násilí páchané pravicovými extremisty v České republice vyskytovalo ve formě nahodilých útoků (nebo bylo plánované těsně před útokem) ultrapravicových skinheads. Jejich oběti byli lidé, kteří zastupovali určitou skupinu lidí (Romy, cizince, Židy, ultralevici, aktivisty za lidská práva atd.). Propracovanější strategie násilné a teroristické činnosti jsou importovány ze zahraničí a spadají do dnešní doby. Pravicoví extremisté se rovněž často snažili vystupovat jako pořádkové služby (suplovat státní bezpečností složky) a likvidovat vlastními silami kriminalitu (obzvláště etnickou). Obecně zesílila propagační činnost zaměřená na užití násilí ve jménu ultrapravicových idejí (cílem vytvořit atmosféru ohrožení) a příprava na otevřený střet s nepřítelem. Ideálem je RAHOWA (Mazel 1998, s. 247-254). Vejvodová uvádí jako nejvýznamnější především Bohemia Hammerskins³⁰, Blood & Honour Division Bohemia³¹, Národní odpor³² a Anti-Antifa³³. Naprostá většina militantních a teroristických organizací se vytvořila na základě skinheadské subkultury (Vejvodová 2011, s. 143-149).

²⁷ Dnešek a Nový dnešek: okruh kolem ultrapravicových katolíků, antisemitů a zastánců teorií spiknutí; přetisknuty i materiály TP, stejná tematika.

²⁸ Vydavatelství Nové obzory: samizdat; dotisky různých historických (antisemitských) publikací, materiálů TP, Pochodně dneška, Hnutí národního sjednocení i Nového dneška. Část publikací zaměřena teologicky (II. vatikánský koncil, antisemitská tematika např. „Talmudský Žid“); avšak také protiromská tematika (např. „Cišán jako fenomén“).

²⁹ „Analýza 17. listopadu“ M. Dolejšího je spikleneckou teorií, kde se autor snaží přesvědčit ostatní, že pád komunismu v zemích střední a východní Evropy (včetně ČR) byl naplánován a řízen KGB, CIA a Mossadem. Je směsí kritiky polistopadového establishmentu, soudobého světového mocenského a finančního uspořádání, a vlivu Židů a zednářů.

³⁰ BHS: celorepubliková působnost, vznikli jako pobočka transnacionální Hammerskins nation. Organizace schopná propagační a násilnou činností ohrozit vnitřní bezpečnost ČR. Orientovali se na bělošský a panáriiský rasismus, absorbovali i neonacistické prvky. Vydávali ziny, pořádali koncerty, vyráběli a distribuovali ultrapravicové materiály, násilné aktivity, prováděli paramilitární výcvik. Spolupracovali s White Aryan Resistance a B&H DB.

³¹ B&H DB: pobočka nejmilitantnější mezinárodní organizace B&H, zakladatel zpěvák Ian Stuart Donaldson (bojovou složkou C18). Česká sekce spolupracovala s NA, BHS, WAR atd. kromě NO. Obdobná činnost jako BHS. Neonacistická, silně rasistická a antisemitská org.

³² NO: vůdčí silou militantní ultrapravice na přelomu tisíciletí, vznik z BHDB. Více v kap. 2.

³³ Anti-Antifa: vznik v SRN s cílem bojovat proti Antifě jejich prostředky, násilí je zaměřeno na konkrétní osoby (novináře, politiky, levičáky, lidi z pomáhajících profesí, soudce, policisty, seznamy Židů apod.), jsou vytvářeny a šířeny seznamy a násilí může být i součástí leaderless resistance. Česká pobočka začala fungovat až 1999. AA může představovat nejmilitantnější a nejvíce nebezpečnou složku ultrapravice.

1.3.5 Ultrapravicové subkultury

V devadesátých letech byla především skinheadská subkultura důležitou složkou pravicového extremismu v ČR, tvořila tzv. tvrdé jádro. Připravila předpoklady pro vznik a existenci zájmových skupin a militantních organizací. Subkultury měly často nadnárodní charakter, kmenové organizace pocházely ze zahraničí. Podle Charváta vzniklo skinheadské hnutí na konci šedesátých let v Anglii, jakožto hnutí mladých nezaměstnaných mužů z dělnických předměstí. Přestože se vydělovalo od přistěhovalců z Pákistánu, zpočátku nebylo rasistické (součástí byli i černoši), jeho počátky odkazují spíše na levicovou orientaci. Hnutí se však již od svého vzniku profilovalo jako násilné. Většina skinheads se účastnila diváckého násilí coby hooligans, tvořili tvrdé fanouškovské jádro. Vydělovali se vůči hippies (kvůli vzhledu, pacifismu, přílišné intelektuálnosti a drogám), vyznávali kult mužnosti a násilí. Ustálila se i subkulturní uniforma: vyholená hlava, vysoké boty (National Coal Board s kovovými špičkami – zákaz, pak Dr. Martens), džíny (Lewis 501), kostkovaná košile (Ben Sherman, Fred Perry), mikina (Lonsdale) a šle. Později se přidala letecká bunda – typ bomber, tetování. Na konci šedesátých let začalo hnutí upadat, avšak v polovině sedmdesátých let se vrátilo jako specifická součást punkové subkultury. Části skinheads se punk zdál nepřijatelný – stejně jako hippies holdovali drogám, řadili se spíše do levého politického spektra, měli provokativně asociální image. Pod vlivem krajně pravicové strany British National Front se skinheads rozdělili do tří skupin: nerasističtí (tradiční, apolitičtí) skinheads, antirasističtí a proti nim rasističtí skinheads. Apolitičtí skinheads se neřadí k extremistům, zajímají je subkulturní atributy (hudba; oblečení – oproti rasistickým si zachovávají tradiční, včetně značek; fotbal), řadí se k nim i skupina Oi! skinů, často jsou patrioty. O antirasistických SHARP a RASH jsem se zmiňovala již dříve. Mají blíže k anarchistům, část jich spolupracuje s Antifou a rasističtí skinheads je považují za nepřátele. Nejpočetnější skupinou jsou rasističtí skinheads (neofašisté a nacisté). Nejvýznamnější rasistickou hudební skupinou byla Skreswdriver – zpěvák Ian Stuart Donaldson, jedna z nejvýraznějších osobností vývoje skinheads a poválečného neonacismu. Skinheads se postupně rozšířilo i do USA a Evropy (Charvát 2007, s. 123-131). Danics míní, že se subkultura skinheads v západních společnostech a postkomunistických společnostech postupně etablovala, a přestože je členská základna do určité míry limitována věkem, nemá o nové členy nouzi. V rámci této subkultury došlo k výrazné vnitřní strukturaci podle ideové orientace, preferovaných hudebních stylů, propojení s dalšími subkulturami atd., avšak násilí a holá hlava byly společné znaky všech skinů. Nejpočetnější skupinou byli tedy ultrapravicoví skinheads. Pro neonacistické se používá označení nazi-skinheads nebo NS skinheads,

rasističtí skini se označují jako White Power (WP) – antirasisté je nazývají bonheads, pravicové zaměření je někdy vyjadřováno zkratkou RAC (rock against communism), mladí skinheads jsou kinderskins (Danics 2008, s. 56-59).

Společným znakem většiny ultrapravicových subkultur v ČR bylo (a je) absence konsistentnějšího ideologického zázemí nebo propracovanější ideologické koncepce. Podle Mareše se jedná často o nesourodý komplex rasistických předsudků, provokativního přihlášení se k zakazované nebo odsuzované ultrapravicové ideologii a k agresivitě. Počátky můžeme vysledovat ještě za totality, avšak informace z tohoto období nejsou zcela objektivní. Vyjádření protirežimních postojů spojovali s násilím proti Romům, zahraničním studentům a dělníkům. K stmelování skinů napomáhaly, stejně jako ve světě, hudební skupiny. První česká skinheadská skupina byla Orlík (Landa, Matásek), byla populární i u posluchačů jiných stylů. Českým specifikem v prvotní fázi skinheads bylo silné zastoupení studentů a intelektuálů v této subkultuře. Masivní rozvoj nastal po listopadových událostech 1989 a s ním vzrostl i počet rasistických útoků. V roce 1990 se objevily první ziny³⁴ (Čech, Hubert) s otevřeně rasistickým obsahem na základě českého nacionalismu a první organizace skinheads – Nová česká jednota, skini v ČR brzy navázaly kontakty s kolegy ze zahraničí. Následovala strukturace subkultury na kališňáky, vyznávající český nacionalismus (vliv Orlíku) a NS skiny, kteří svoji identitu spojovali s henleinovským hnutím. Později se nacionálně orientované organizace hlásily k autoritativní pravicové linii české politiky a k českému fašismu. V současnosti se většina skinů považuje spíše za součást celosvětového WP hnutí, v kterém je zachována národní identita v kontextu spolupráce árijských národů. Největší počet členů skinheads byl v polistopadových letech (odhad 10-15.000), v roce 2001 počet klesl na 7640, naopak vzrostl počet kinderskinů. Později je patrné výrazné zapojování skinheadů do politické činnosti ve stranách, například SPR-RSČ. Jednotlivá seskupení na lokální úrovni spojovalo společné trávení času (často v hospodách), hudba a koncerty, provokace a násilí na různých akcích i v ulicích, část z nich navštěvovalo fotbalová a hokejová utkání, někdy se zapojovali i do kriminálních aktivit (prodej drog, krádeže). Aktivnější subkultury organizovaly koncerty hudebních skupin³⁵ a demonstrace, které byly nejvýznamnějšími místy pro setkání skinheads. Další aktivitou bylo vydávání zínů a jiných publikací, šíření materiálů s ultrapravicovou tematikou, provozování webových stránek,

³⁴ Další ziny například: Nový řád, Der Sturmer (Brno). Árijský boj z Hronova – základ pro vznik BHMS; Národní boj (Bzenec); Národní stráž (vydávala nejdříve Bohemia Skinheads a pak BH DB); die True, La Vision, Ahnenerbe, Bez slitování, Fénix, Hlas národa, Maximum aj.

³⁵ Diktátor, Zášť 88, Vlajka, Buldok, Excalibur, Ragnarok, Beowulf, Conflict 88; také skupiny black, aryan a pagan metalové.

prodej oblečení atd. Nemalé příjmy z této činnosti se většinou vracelo zpět v podobě utváření zázemí pro činnost militantních organizací, ale i pro možný vstup skinheadů do veřejné politické sféry (Mareš 1999, s. 404-445).

2 Podoba současné pravicově extremistické scény a odraz jejího působení ve společnosti

V první kapitole jsem objasnila problematiku pojmového aparátu a sociálně-kulturní kontext extremismu a popsal jednotlivé typy extremismů i jevy spojené s pravicovým extremismem. Neopomenula jsem historické kořeny, které vytvořily základy pro dnešní ideovou výbavu pravicových extremistů. Vývoj českého pravicového extremismu jsem zakončila rozborem ultrapravicové scény v ČR po roce 1989 s důrazem na nejvýznamnější subjekty. V této kapitole bych se chtěla věnovat současné ultrapravicové scéně a odrazu jejího působení ve společnosti. Charakteristiku dnešní krajně pravicové scény i specifikaci významnějších reprezentantů dnešní ultrapravice a jejich projevů doplním o zprávy státních institucí, které tento fenomén pravidelně monitorují. Pomocí popisu konkrétních akcí extremistů chci charakterizovat jednotlivé aktéry, přičemž se budu věnovat zejména obětem. Uvedu také výzkumy, které informují o vnímání pravicového extremismu českou veřejností a zapojení občanů do protiromských protestů. V neposlední řadě se zaměřím na možnosti právní ochrany před extremismem, roli médií v tomto fenoménu a především na mediální zobrazení národnostních skupin v ČR. Výše uvedenými kroky chci dosáhnout komplexního popisu současného pravicového extremismu v ČR, který mi pomůže naplnit cíl této práce: „**zjistit možnosti andragogické intervence při eliminaci pravicového extremismu**“.

2.1 Charakteristika současné extrémně pravicové scény a jejich nejvýznamnějších subjektů

2.1.1 Proměny a charakteristika současné ultrapravicové scény

Stejně jako na přelomu tisíciletí, je současná ultrapravice značně heterogenní, diferencovaná a až na výjimky také nekooperující (osobní, ideologické i strategické spory). Což platí pro všechny subjekty, které tento politický proud tvoří. Z toho důvodu je poměrně obtížné určit a přehledně rozčlenit konkrétnější ideové koncepce v rámci soudobé krajní pravice. Z vnějšího pohledu, bráno pouze jako analytický náhled (v realitě

hranice často splývají), by podle Mareše mohlo základní ideologické rozdělení ultrapravicového spektra v ČR vypadat následujícím způsobem:

- *nacionalisté* - neo-husitismus, ultrakonzervativní směr (návaznost na reakční tradice českých dějin), integrálně katolický směr (částečně provázán s klerofašismem);
- *neonacisté* – tradiční nacisté (podřízenost Německu, vazba na tradice sudetoněmeckého nacismu), White Power (moderní pojetí neonacismu, rovnoprávná pozice českého národa);
- „*nová*“ *ultrapravaice* – pragmatický mix různých ideových proudů anebo extremizace hlavních českých tradic; ideově nevyhraněný zaměřující se na bělošský rasismus a na xenofobní identitu (Mareš 2012, s. 5).

Smolík analyzoval nacionalistická pravicová uskupení a zjistil, že po neúspěšných pokusech nahradit zaniklou SPR-RSČ (PA, NS, NSJ, NSD, ČHNS, PaS) došlo v období od roku 2009 do současnosti k útlumu činnosti národoveckých³⁶ politických stran. Pro tuto etapu je charakteristická fluktuace jednotlivých členů a aktivistů z řad krajní pravice, případně ústup do občanských sdružení či neregistrovaných projektů. Typické je, že vůdčí osobnosti zůstávají často stejné, pouze vznikají a zanikají subjekty, které využívají k dosažení osobních ambicí. Od začátku nového tisíciletí docházelo k postupnému úbytku angažovaných příznivců národovecké krajní pravice. Navíc se na tento typ politických stran začaly stále pozorněji zaměřovat bezpečnostní složky ČR. Autor upozorňuje i na negativní vliv médií, která o některých nevýznamných aktivitách informovala zcela nepřiměřeným způsobem (Smolík 2011, s. 197-262). S ohledem na výše zmíněné se Smolík aktuálně zabývá otázkou, má-li národovecká rétorika v dnešní době vůbec nějaký mobilizační potenciál. Přičemž poukazuje na DSSS, které přineslo větší úspěchy dokonce spojením s neonacistickými kruhy, než ulpívání na integrálním nacionalismu 19. století (Smolík 2013). Vejvodová si všímá výrazné kvalitativní proměny a změn strategie současné neonacistické scény. Jsou odrazem celospolečenského vývoje v ČR a situace na zahraniční neonacistické scéně (vzorem Německo). Prvním strategickým posunem je princip organizace – *leaderless resistance*³⁷, který se v českých podmínkách ustálil v podobě lokálně organizovaných buněk (5-20 lidí/ buňka) s rozvolněnou strukturou,

³⁶ Termín *národovectví* se uplatňuje v českém prostředí za synonymum praktického uplatňování nacionalismu (nacionalismus není základ nacionálního socialismu). Národovecký politický proud nepožaduje odstranit demokratický systém a nastolit totalitní či autoritativní režim.

³⁷ Piercův rasistický román „Hunter“ sloužil jako předloha pro koncepci „*leaderless resistance*“ (odpor bez vůdce), jehož základem je osamocený boj – akty násilí, nezávislý na jakémkoliv hnutí. Dnes řada ultrapravicových subjektů v ČR ukládá svým členům kromě společného postupu proti nepřátelům i *leaderless resistance*.

bez oficiálních vazeb a závazků. Takový systém umožňuje značnou flexibilitu, mobilitu, rychlou výměnu informací a jednotný postup (Vejvodová 2011, s. 169). V praxi se potvrdila efektivita buněk např. při pořádání spontánních (předem neohlášených) demonstrací v roce 2009, které vznikly na protest proti policejní akci namířené proti osobám spojeným s neonacistickou scénou. Demonstrace probíhaly v deseti městech po celé ČR. Zpráva MVČR informuje také o zvýšeném zapojení jednotlivých neonacistů v projektu P.O.W. (Prisoners of War), kdy byly pořádány finanční sbírky a výtěžné akce na podporu uvězněných aktivistů (MVČR 2010b, s. 14-15). Organizační změnu doprovázely i úpravy strategie, přičemž Vejvodová vyzdvihuje jako nové rysy především radikalizaci, politizaci a profesionalizaci. Politizace souvisí s růstem zájmu o politická témata a vstupem do veřejného prostoru (do ulic). Na rozdíl od konce 20. století, kdy se aktivity neonacistů odehrávaly mimo veřejnost (koncerty, soukromé akce, vydávání zínů, šíření propagačních materiálů atd.), od roku 2008 docházelo k nárůstu pochodů, demonstrací a veřejných akcí pořádaných krajní pravíci. Aktivní zapojení neregistrovaných subjektů do veřejných akcí uvítala především oficiální strana DS (později DSSS), která se stala zástupcem neonacistů na oficiální platformě a recipročně strana zase získala podporu stejně smýšlející „ulice“ (obdoba německé NPD). S cílem získat podporu občanů i pod vlivem získaných zkušeností, muselo hnutí změnit svoji prezentaci na veřejnosti (profesionalizace). Organizátoři dávají předem účastníkům pokyny, jakým způsobem se mají chovat na akci³⁸, aniž by porušili zákon, popřípadě jak se (ne)oblékat: platí tzv. black block - je výrazem odklonu od NS skinheadské subkultury (typický především pro svobodné a autonomní nacionalisty). Zástupci DSSS se změnou image snaží vyvolat dojem zodpovědné a slušné strany. Což zní poněkud paradoxně, je-li třetím rysem dnešní NS scény radikalizace, a to jak verbální, tak i fyzická (otevřené projevy rasismu a xenofobie, fyzické střety mezi účastníky a odpůrci, útoky proti Romům atd.). Přestože se fyzické násilí týká spíše subkultur, souvisí také s akcemi DSSS nebo jejich přidružených organizací (Vejvodová 2011, s. 169-173).

Zpráva MVČR o extremismu na území ČR v roce 2012 konstatuje, že nebyly zaznamenány žádné výrazné mobilizační tendence a nedošlo k výrazné obměně extremistických scén. V rámci krajní pravice byla nadále nejvýznamnější DSSS jako politická reprezentace scény, marginálně byli zastoupeni Autonomní nacionalisté (AN), Resistance Women Unity (RWU), Dělnická mládež (DM), Svobodná mládež (SM), Národní odpor (NO)/Svobodný odpor (SO), pobočka Blood&Honour Division Bohemia

³⁸ Jaké mohou používat symboly, jaká hesla provolávat, jaké vlajky přinést. Organizátoři na místě kontrolují závadná tetování a zalepují sporné nášivky. Na místě akce platí zákaz alkoholu a mít zbraň atd.

(B&H DB). NO lze charakterizovat spíše jako virtuální subjekt, plnící funkci ideologické platformy, protože ve smyslu organizace již nefungoval. Vzrostla podpora neokonzervativních subjektů, např. iniciativy D.O.S.T. Objevila se také sdružení vyprofilovaná na tématu křesťanského tradicionalismu, například občanské sdružení Anti-mešita a pobočka Czech Defense League, nejsou však příliš aktivní. V průběhu roku se objevilo i několik iniciativ jako W.P.E.P – Evropští patrioti nebo České dobrovolnické gardy (měly krátkou dobu trvání a marginální význam). Z hlediska vlivu na českou extrémně pravicovou scénu, je důležitý vzrůstající význam zahraničních kontaktů. V rámci krajní pravice byly zaznamenány pokusy o uplatnění nových ideových konceptů jako tzv. „třetí cesta“ (soulad politik - pravicové ekonomické a levicové sociální), islamofobie, „hard bass“ a příklon k italskému neofašistickému hnutí Casa Pound. Hlavním propagačním nástrojem zůstalo internetové prostředí, včetně sociálních sítí (k mobilizaci, zajištění podpory na akcích i k získání nových členů). Nadále internet zůstává platformou projektu White Media (včetně projektu Anti-Multi-Kulti Watch), nově byly zaznamenány útoky na servery³⁹ spojené s ideologickými nepřáteli ultrapravice, ke kterým se přihlásila skupina tzv. „nacionalistických hackerů“. Poměrně významný byl rozvoj neonacistické hudební scény a její transformace. Na základě dlouhodobých poznatků MVČR uvádí současný početní stav extrémní pravicové scény takto: přibližně 5000 sympatizantů, z toho okolo 1500 aktivních stoupců; přičemž členů jednotlivých subjektů je zhruba 550-600 a militantní část scény zahrnuje 150-200 osob (MVČR 2013a). Z analýzy otevřených zdrojů⁴⁰ agentury STEM vyplývá hlavní zaměření, které spočívá ve vymezování se vůči Romům (autoři textů Romy posuzují jako cizorodý prvek, stejně jako přistěhovalce), následně vůči Židům, zřídka pak vůči Asiatům a Afričanům, ale také vůči bezdomovcům, homosexuálům, drogově závislým, hendikepovaným aj. Cizincům přisuzují vlastnosti: sociální parazitismus, nepřizpůsobivost, necivilizovanost, inklinace ke kriminálnímu chování, pohrdání normami většinové společnosti. Mezi dílčí témata, která autoři textů vyzdvihují, patří: individualismus, kolektivní identita, nacionální socialismus, národní sounáležitost a solidarita, řád a pořádek, vzájemná nerovnost (etnik, národů, kultur), kritizují komunismus, kapitalismus, multikulturalismus, evropanství a EU. Při analýze celkové atmosféry textů jsou zřejmé pocity beznaděje a frustrace. Zaznamenána byla i častá projekce (především na stránkách Národního odporu), kdy charakteristiky, které na sobě jedinec odsuzuje, projektuje někomu jinému (STEM 2010).

³⁹ Útoky měly podobu: úplné nebo částečné výměny obsahu stránek fyzických či právnických osob; zveřejnění osobních údajů, včetně informací k Pay pal účtům apod.

⁴⁰ Analýza textů byla prováděna v období březen-duben na webových stránkách Odpor, SM, DM, DSSS, Dělnické listy, Forum hooligans, Nacionalisté.

2.1.2 Nejvýznamnější subjekty současné české krajní pravice a postoje veřejnosti k extremistickým stranám

Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS)

VeJVodová píše, že DSSS byla založena již v roce 2004 (matkou T. Vandase), ale ideovou náplň dostala až v roce 2010 po soudním rozpuštění DS⁴¹, kdy členská základna DS včetně vedení přenesla kompletní agendu (i stranický tisk) pod hlavičku DSSS. Strana disponuje Občanskými hlídkami DSSS a mládežnickou organizací (občanské sdružení) Dělnická mládež (VeJVodová 2011, s. 156-168). DSSS má sídlo v Praze, krajské organizace aktuálně v jedenácti krajích⁴² a místní organizace, které jsou po celé ČR nerovnoměrně rozmístěny. Nejsilnější základnu tvoří Ústecký kraj. Hlavní osobou je předseda Tomáš Vandas⁴³. K vlivným osobnostem patří také: J. Štěpánek (místopředseda DSSS), J. Petřivalský (dříve člen různých nacionalistických uskupení), E. Lamprecht (předseda DM, udržuje vztahy se subkulturní scénou), vliv mají i zástupci silných regionů (DSSS 2013). Podle Mareše se DSSS hlásí k národnímu socialismu, odmítla jako totalitní ideologii nacismus a komunismus. Vzhledem ke zkušenostem z DS s trestním stíháním, jsou oficiální programové dokumenty strany umírněnější, než projevy vedení na mítincích (agresivnější - Dělnická mládež). Její členskou základnu tvoří jednak izolacionističtí a xenofobní nacionalisté bez hlubšího ideového zázemí, pak neo-husitští nacionalisté, stoupenci německých neonacistických ideologií (strasserismus), další jsou propojeni s neonacistickým spektrem. Podle momentální výhodnosti se strana hlásí k různým tradicím českých dějin a k nacionalistickému dělnickému hnutí konce 19. století. Požaduje tvrdé postihy za porušování zákona a znovuzavedení trestu smrti, podporuje prvky přímé demokracie. Populisticky zneužívá korupční skandály vládních subjektů k diskreditaci demokratického politického spektra jako celku. Zastává tzv. „welfare šovinismus“ (odmítá přerozdělování vůči skupinám vnímaným jako „cizí“ nebo „nepřizpůsobivé“). Vyjadřuje odpor vůči pracovním imigrantům z ciziny (především těm s neblízkou barvou pleti) a kritiku vietnamské komunity. Hlavním tématem bývá kriminalizace Romů (DSSS je „hlasatel pravdy“), vymezuje se proti nepřizpůsobivým osobám a proti zneužívání dávek. Staví se proti registrovanému partnerství, stavbě mešit

⁴¹ Dělnická strana (DS): založena 2002 lidmi z SPR-RSČ a RMS; od r. 2006 výrazná spolupráce s neonacistickými NO a Autonomními nacionalisty; Ochranné sbory DS a DM. DS se silně angažovala v protiromských nepokojích v Litvínově. Volby 2009 – 1,7%.

⁴² [cit. 3. 12. 2013] Dostupný z <http://www.dsss.cz/krajske-organizace>. Pozn.: aktuálně nemá v olomouckém kraji zastoupení.

⁴³ T. Vandas: dřívější funkcionář SPR-RSČ a RMS, blízký spolupracovník M. Sládka. Od roku 2003 – předseda DS, po rozpuštění DS v roce 2010 předsedou DSSS. [cit. 3. 12. 2013] Dostupný z <http://www.dsss.cz/ustredni-organy-dsss>

a proizraelské politice vlády ČR. Ostře kritizuje EU a NATO. Odmítá kapitalistickou globalizaci ekonomiky a spekulativní kapitál, k největším nepřátelům patří komunisté, levicoví aktivisté, především anarchistická uskupení (Mareš 2012). Největším zahraničním spojencem je Národně demokratická strana Německa (NPD). Podle Vejvodové se DSSS a NPD dohodli na vzájemné spolupráci (obzvláště při demonstracích proti imigrantům, proti EU, vojenským akcím USA a NATO, na podpoře i v otázkách vnitropolitických). Místopředseda P. Kotáb zastupoval DSSS na Dni přátelství organizovaném nacisty ČR a SRN. Dalšími partnery DSSS jsou: slovenská Ľudová strana – Naše Slovensko a Slovenská pospolitosť; Národní lidová strana z Rakouska a Autonomní nacionalisté z Polska (Vejvodová 2011). Aktuálně strana na svých stránkách oznámila, že se rozhodla zaslat oficiální pozvánku k návštěvě ČR pro představitele ukrajinské nacionalistické strany Pravý sektor, k níž neskrývá svůj obdiv⁴⁴(Tiskové centrum DSSS 2014). Spolupráce s domácí ultrapravicí měla podobu účasti na akcích pořádané DSSS. Zpráva MVČR uvádí, že se jednalo o příslušníky mládežnické subkulturní pravicové scény (skinheads, autonomní nacionalisty, na ně vázaní příznivci směru Casapound, a částečně fotbaloví hooligans a ultras, motocyklové gangy). Sympatizanti se tvořili také v různých zájmových skupinách, kde působili členové strany např. v paintballových a airsoftových teamech, v klubech zabývajícím se bojovým uměním, klubech vojenské historie a v prostředí hledačů kovů a vojenského materiálu (MVČR 2013a, s. 22-23).

Národní odpor (NO)

Vznikl na přelomu tisíciletí vyčleněním z militantní organizace B&H DB, která byla nejvýznamnějším zástupcem neonacistické skinheadské subkultury devadesátých let. Podle Vejvodové měla pražská část B&H DB větší zájem na politické činnosti a založila vlastní militantní organizaci neonacistických skinheads – Národní odpor, který převzal cíl a strategii B&H, propagovat a prosazovat nacionální socialismus. Nadále pokračoval v organizování koncertů White Power Music, v prodeji hudby, oděvů a propagačních materiálů, avšak snahou bylo proniknutí do veřejného prostoru politicky motivovaným bojem. Přívrženci NO se zapojili do demonstrací a shromáždění pořádaných krajní pravicí, avšak běžně používanou formou politického boje NO se stalo ilegální násilí. Velice aktivně se zapojili do monitorování antifašistických aktivistů a do kampaně Anti-Antifa. NO si osvojil organizaci na principu svobodného nacionalismu. Byl organizován na základě autonomních buněk s lokálním charakterem, na principu odporu bez vůdce.

⁴⁴ „Pokud bude výsledek ukrajinského dění v čele s Pravým sektorem znamenat odstranění všech zkorumpovaných politiků, strůjců tzv. oranžové revoluce, garnitury oligarchů a korupčníků, bylo by potřebné a přímo žádoucí vyvézt „národní revoluci“ i do jiných zemí, Českou republiku nevyjímaje.“

Přijali od Němců koncept malých kamarádkých spolků (typických svou rozvolněnou strukturou), tvořící celonárodní síť samostatných regionálních skupinek. Soudržnost je udržována pomocí komunikačních kanálů. Nepatrný nárůst aktivit s politickým podtextem vyvrcholil akcí NO - pochodem Prahou 1. května 2006, kterého se zúčastnilo přibližně 400 osob. Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu (2006), byl NO označen za neonacistické hnutí. V roce 2007 se NO podařilo stmelit neonacistické hnutí v ČR. Dalším rokem nastala etapa větší radikalizace a také profesionalizace neo- nacistické scény. NO spolu s AN a DS obsadili veřejný prostor, za nejvýznamnější akci, lze považovat bitvu o Janov⁴⁵ 17. 11. 2008. Během roku 2009 se NO angažoval pod DS, přesto si udržel dominantní postavení. Vlivem zásahů a opatření bezpečnostních orgánů, včetně trestního stíhání, došlo k utlumení celé neonacistické scény včetně NO. Na internetu ještě občas vystupoval i pod názvy Svobodný odpor, Svobodná mládež, nyní bez větší aktivity (Vejvodová 2011, s. 143-149).

Autonomní nacionalisté (AN)

Představují zcela novou podobu neonacismu 21. století, přičemž proměna se netýká ideologie neonacismu. Vejvodová soudí, že za vznikem stála kritika svobodného nacionalismu (původní záměr schvalovali, avšak v praxi málo radikální kvůli přílišnému svázání s politickými stranami), kritika starých neonacistů (přílišné ulpívání na historii a zanedbávání aktuální situace) a v neposlední řadě snaha distancovat se od hnutí skinheads (způsobují negativní konotace). Organizovány v autonomních skupinách, decentralizovaný charakter. Komunikace mezi buňkami probíhá skrze vůdčí osobnosti. AN je fenoménem mladých lidí. Věková hranice příznivců se neustále snižuje a dnes do hnutí vstupují jedinci i ve věku dvanácti let. Strategické změny se týkají image, militantní formy boje, přejímání levicové symboliky a rétoriky. Nová image je v Black block stylu (obdobně jako levicoví extremisté), tzn. kompletní černé oblečení bez značek a nášivek, mikiny nebo bundy s kapucí, baseballová čepice, sluneční brýle, šátky (k zakrytí obličeje). S black block stylem je spojena i strategie pochodů – v bloku ohraničeném transparenty a vlajkami (větší ochrana i anonymita). AN adaptoval i nové styly v hudbě a propagaci (hip-hop, NS reggae, graffiti, NS street art atd.). Přiblížení k levicovým radikálům došlo také v rétorice a v oblasti témat – nejen sociální problematika, odmítání kapitalismu a globalizace, ale i ekologie. AN úzce spolupracovali

⁴⁵ DS svolala na 17. listopad shromáždění v centru Litvínova, které pokračovalo pochodem do Janova. Došlo ke střetu DS, NO, AN (za podpory majoritních obyvatel) s policií, která je oddělovala od romských bytů, kteří organizovali protiakci. Byla to ojedinělá událost, kdy účastníci obou stran byli odhodláni použít zbraně a fyzické síly.

s NO a DS (v roce 2010 se od DSSS oficiálně distancovali). Nadále spolupracují s ženskou odnoží NO RWU. V současné době českou základnu AN tvoří několik stovek aktivistů (Vejvodová 2011, s. 150-155).

Pro všechny subjekty i jednotlivce ultrapravicového spektra je typické, že se snaží působit silnějším a významnějším dojmem, avšak ve skutečnosti mají spíše marginální význam z hlediska celospolečenského dopadu. DSSS jako nejúspěšnější subjekt, přestože jejím hlavním tématem je tzv. anticiganismus, který získává na popularitě u většinového obyvatelstva, dosáhla ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 2010 1,14% hlasů a v mimořádných volbách v září 2013 pouze 0,86% hlasů. V praxi zůstává momentálně reálným nebezpečím hrozícím z krajně pravicového spektra zejména násilí a trestná činnost, kterého se dopouštějí její příznivci. Ve zprávě BIS se uvádí jako závažný problém rostoucí zapojení „běžných občanů“ do protiromských demonstrací (BIS 2013a). Domnívám se proto, že kromě monitorování samotného fenoménu, je důležité znát vztah veřejnosti k pravicovému extremismu a podmínky, které by mohly způsobit jeho růst.

2.1.3 Osobnost pravicového extremisty a identifikace rizikových skupin z pohledu pravicového extremismu

Veselský zkoumal postoje veřejnosti k extremistickým stranám⁴⁶. Na otázku „Které politické strany považujete za extremistické?“, 46% dotázaných uvedlo DS, 10% KSČM, 7% NS, dále lidé zmiňovali již nekonkrétní nacionalistické subjekty (nacisté, nacionalisté, fašisté). V porovnání s výzkumem z roku 1999, klesl počet lidí považujících za extremistickou KSČM (dříve 25%) a dříve neexistující DS nahradila SPR-RSČ 43%. Většina respondentů zastává názor,⁴⁷ že by extremistické strany měly být zakázány. Nejčastějším důvodem pro zákaz bylo agresivní chování a vandalismus stoupců krajní pravice a pak ohrožování demokracie, porušování lidských práv a práv menšin. Když byli respondenti požádáni, aby uvedli důvod, proč by naopak extremistické strany neměly být zakázány, 56% označuje jako neslučitelné s demokracií potlačování názorů, přestože nejsou správné (Veselský 2009). Tyto výsledky však nejsou dostačující na to, abychom z nich vyvodili jakékoliv závěry, není možné na jejich základě určit míru skrytého rizika expanze pravicového extremismu u české veřejnosti. Než uvedu rozsáhlejší výzkum, který v tomto směru provedla agentura STEM, zastavím se u osobnosti pravicových extremistů - existují nějaké společné rysy?

⁴⁶ Výzkum CVVM z roku 2009 formou otevřeného dotazníku, otázky neobsahovaly žádné možnosti odpovědi.

⁴⁷ Na otázku, zda mají být zakázány extremistické strany, respondenti odpovídali: 39% rozhodně ano, 30% spíše ano, 11% spíše ne, 3% rozhodně ne (17% neví).

Nakonečný předkládá Hackerův koncept syndromu fašismu, ve kterém vysvětluje vnitřní dynamiku politických extremistů. Za příčinu, proč nacházíme mezi fašisty a neofašisty mnoho společenských outsiderů a nezaměstnaných, považuje ztrátu životních jistot. Ale může jít i o jistoty spojené s ohrožením národa, rasy a vůbec hodnot, s nimiž se jedinec identifikuje (Nakonečný 2006, s. 8-36). Chmelík charakterizuje příznivce hnutí skinheads. Tvrdí, že většina skinheadů jsou lidé, kteří jsou neúspěšní, nebo nemají šanci normálním způsobem dosáhnout pozornosti a úspěchu ve společnosti. Pomocí teorie elit a faktoru úspěchu dále charakterizuje společenskou příčinu vzniku hnutí Skinheads. S faktorem úspěchu úzce souvisí i faktor nejistoty a absence „náležitosti“. Významnou roli v orientaci mladého člověka k radikálně zaměřeným skupinám s extrémními názory a projevy, hrají i jevy související s procesem dospívání. Jsou to například orientace ve společnosti a hledání svého místa v ní, snaha někam patřit (příslušnost ke skupině), potřeba uznání vrstevníků, otevřenost k novým myšlenkám a odmítání zavedených způsobů myšlení a chování, zvýšená kritičnost ke společnosti, sklon k radikálním postojům, malá životní zkušenost, neschopnost předvídat důsledky svého konání, egoismus spojený s mládím, nízká empatie atd. Extremistická hnutí jsou pak životní alternativou, která řeší jejich potřeby dané věkem a jejich současnou sociální situací (Chmelík 2001, s. 14-7).

Holas, který zopakoval výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci po patnácti letech, kde zkoumal politický radikalismus mládeže (15-19 let), došel k zajímavým poznatkům. Za posledních patnáct let spíše vzrostla nespokojenost se stavem společnosti a razantně stoupl počet mladých, kteří považují společenskou situaci za hodnou zásadní změny (špatný morální profil politiků, což se odrazilo nárůstem počtu zastánců radikálních řešení - 1/3). Změnu situace by polovina řešila prostřednictvím voleb, avšak alarmujícím zjištěním bylo, že každý šestý mladý člověk by „v případě nutnosti“ použil násilné řešení. Sympatizantů se všemi možnými ultrapravicovými směry bylo přibližně patnáct procent, dominovala mezi nimi především DSSS. Krajiní pravice, nabízející srozumitelnější koncepty, slaví úspěchy častěji mezi učňovskou mládeží (s krajiní levicí sympatizují spíše středoškoláci). Dále byl zjištěn xenofobně laděný postoj k menšinám, i přes (paradoxně) téměř nulové zkušenosti s nimi. Nejproblematictější je vztah k Romům, přičemž extrémně odtažitý odstup nová generace ještě vygradovala. Autor tento fakt považuje za jednoznačné selhání politiky, protože po mnoha letech verbálních snah o integraci romské minority došlo k pravému opaku (Holas 2013).

Holas nás seznámil s pravicovým extremismem mezi mládeží, následující výzkum je aplikován na celkovou populaci, a jak uvidíme, potvrzuje i závěry Holase. Cílem výzkumu

agentury STEM bylo identifikování rizikové skupiny v populaci z pohledu pravicového extremismu. Rizikové skupiny určovali zjišťováním míry souhlasu s idejemi ultrapravice a také míry otevřenosti k aktivní podpoře stran s radikálními postoji. Zcela nerizikových bylo 91,7% populace. Následují dvě potenciálně rizikové skupiny, které sdílejí ultrapravicové ideje, ale liší se mírou podpory stran nabízejících radikální řešení. Hlavní riziko představuje 5,8% populace, tzv. účastníci akcí, kteří jsou ochotni účastnit se demonstrací či akcí pořádaných ultrapravicí, jejichž cílem je sjednání pořádku. Druhá skupina, tzv. případní voliči 2,5%, jsou ochotni podpořit strany krajní pravice nanejvýš svým volebním hlasem. Skupina „případní voliči“ je vyhodnocena z pohledu extremismu jako pasivní a nejspíše zůstane latentní. Rizikovým segmentem populace jsou „účastníci akcí“, které autoři charakterizují takto: většinou muži, s nižším vzděláním (bez maturity), často nezaměstnaní, frustrovaní (vlivem osobní nenaplněnosti), cholerickeho temperamentu (labilní, závislost na skupině). Společenský a politický systém považují za nesrozumitelný a nespravedlivý. Cítí se dlouhodobě omezováni různými problémovými skupinami obyvatel, zmiňují napadení či okradení těmito skupinami. Za velmi závažný považují romský problém a podle nich v jeho řešení státní orgány naprosto selhávají, především ze strachu zakročít. V rámci výzkumu se zaměřili i na zdroje sympatií k pravicovému extremismu. Obecně lze říci, že souvisí s makrosociálními jevy, s mikrosociálními jevy a s individuálními osobnostními rysy. Z analýz jednotlivých faktorů došli k následujícím zjištěním. Vyšší vzdělání je v demokratickém systému zárukou imunity vůči autoritářským sklonům, afiliace k extremismu méně vzdělaných lidí může souviset i s větší potřebou referenčního rámce. Souhlas s idejemi pravicového extremismu není záležitostí určité věkové kategorie, avšak aktivní účast na akcích souvisí výhradně s mladými lidmi (15-29 let), přičemž mladí lidé jsou dokonce ochotni účastnit se těchto akcí přesto, že nezastávají ultrapravicovou ideologii (jiná motivace, např. revolta). Dalším faktorem je výše příjmu, přičemž roli nehraje jeho skutečná výše, ale subjektivní hodnocení vlastní ekonomické situace, přičemž mezi účastníky akcí jsou častěji lidé nespokojení se svými příjmy a uplatněním. Výzkum potvrdil, že rozšíření pravicového extremismu souvisí s hospodářskou nejistotou, se sociální nerovností, s obavami či zkušenostmi s kriminalitou problémových skupin, s anomíí ve společnosti, se znechucením z politiky a s vnímáním státu jako slabé instituce (STEM 2010).

2.2 Akce pravicových extremistů a ohrožené skupiny

2.2.1 Situace ve vybraných oblastech veřejného života v ČR z pohledu veřejnosti a postoje občanů v oblasti trestní politiky

Jak jsme se přesvědčili, rozšíření pravicového extremismu ovlivňuje mimo jiné existující sociální situace, stav společnosti a společenské klima (především jeho subjektivní hodnocení). Červenka uvádí výsledky šetření hodnocení vývoje vybraných (29) oblastí⁴⁸ veřejného života v roce 2013. U většiny sledovaných oblastí převažuje podíl těch, kteří tvrdí, že se situace v minulém roce zhoršila. Největší zhoršení situace byl zaznamenán u: nezaměstnanosti (78%), sociálních jistot (72%), korupce (71%), nálady ve společnosti (68%), stavu veřejných financí (67%), hospodářské kriminality (65%), životní úrovně (65%), fungování hospodářství (62%), politické situace (62%), a mezilidských vztahů (57%). Výrazná převaha výroků o zhoršení byla zjištěna dále v oblasti obecné kriminality, přistěhovalectví, právního prostředí, soudnictví a fungování úřadů. Za povšimnutí stojí fakt, že uvedené oblasti prakticky reprezentují normálně fungující ekonomiku, společnost, případně i stát, avšak v současnosti jsou to silně problémové oblasti. Z hlediska dlouhodobějšího srovnání docházelo od roku 2007 k výraznému zhoršování v oblastech fungování hospodářství, sociálních jistot a nezaměstnanosti, které jsou spojovány s hospodářskou krizí (Červenka 2014).

Terčem kritiky z řad extrémní pravice a zároveň jedním z aktivizujících prvků, je vzrůstající kriminalita. Podívejme se proto, jaké jsou názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky, podle Zemanova výzkumu. Zajímavým zjištěním bylo, že respondenti, kteří uvedli, že jejich zájem o problematiku kriminality je velký, měli obecně horší znalosti o jejím skutečném stavu (negativní, skeptický názor). Domnívali se, že kriminalita stoupá, přestože naopak klesá, nadhodnocovali podíl násilné a mravnostní trestné činnosti a podhodnotili podíl majetkové kriminality atd. Je otázkou, zda je to tím, že o kriminalitě dostávají chybné, zkreslené či nesrozumitelné informace – pak by to byl signál pro jednotlivé orgány systému trestní justice i příslušné orgány státní správy, aby věnovaly větší pozornost tomu, v jakém rozsahu a kvalitě jsou veřejnosti informace o kriminalitě a reakci trestní justice na ni poskytovány (Zeman 2010). Tomášek ve svém výzkumu

⁴⁸ Hodnocení situace v oblastech: životní prostředí, zdravotnictví, vztahy ČR se zahraničím, školství, fungování hospodářství, bezpečnost občanů (obecná kriminalita), kultura, situace v armádě, fungování úřadů, sociální jistoty, nezaměstnanost, soudnictví, přistěhovalectví, korupce, hospodářská kriminalita, zemědělství, politická situace v ČR, možnost účasti občanů na rozhodování o veřejných záležitostech, životní úroveň, věda a výzkum, postavení ČR v EU, dopravní obslužnost, nabídka zboží a služeb, dodržování lidských práv, právní prostředí, celková nálada ve společnosti, mezilidské vztahy, stav veřejných financí, bezpečnostní situace ČR (např. teroristického útoku atd.).

zjistil, že zatímco kriminální statistiky i kriminologické výzkumy naznačují celkový pokles kriminality v naší zemi, u české veřejnosti paradoxně v posledních letech výrazně zesílily punitivní⁴⁹ postoje. Zatímco v devadesátých letech preference uvěznění jako trestu slábla (26%) a občané začali přijímat alternativní tresty (např. veřejně prospěšné práce) jako možnou reakci na delikt, v roce 2009 se trend obrátil ve prospěch uvěznění (66%). V ostatních evropských zemích (výjimkou Řecka) byl trest odnětí svobody upřednostňován max. 15%, nejčastěji volenou variantou byly obecně prospěšné práce. Problém punitivity občanů ČR spočívá v tom, že pokud je reálně uplatňovaná kriminální či trestní politika státu v rozporu s tím, jak si její základní principy představují občané, hrozí, že se nespokojenost veřejnosti projeví například v neochotě s orgány práva spolupracovat, což by mohlo paralyzovat celý justiční systém (Tomášek 2013). Lze jen dodat, že punitivita se v posledních letech prakticky projevila také v podpoře extremistů veřejností, v tendencích brát „spravedlnost“ do svých rukou.

2.2.2 Trestná činnost s extremistickým podtextem, akce extrémní pravice v roce 2012 a protiromské demonstrace v roce 2013

Přestože představuje trestná činnost s extremistickým podtextem, včetně rasově motivovaných deliktů, v poměru k celkové trestné činnosti v ČR statisticky nevýznamné číslo, jde o společensky vysoce závažný a nebezpečný jev, který v sobě nese i jistou míru latence. Podle Vegrachtové, pod trestnou činností s extremistickým podtextem, patří formy trestné činnosti, u nichž je důvod se domnívat, že byly ovlivněny nebo motivovány extremistickými postoji. Stejně jako Vejvodová tvrdí, že aktivity extremistů a jejich schopnosti se vyvíjejí, profesionalizují se jejich veřejné projevy a celková image včetně způsobu vystupování se stává kultivovanější. Formy trestné činnosti s extremistickým podtextem jsou variabilní a nesourodé, obecně rozlišujeme tři základní kategorie: brachiální⁵⁰, verbální⁵¹ a grafickou⁵². Rizikové (kriminogenní) faktory extremismu mají

⁴⁹ Termínem *punitivita* označujeme tendenci upřednostňovat přísné tresty jako reakci na chování, které je v rozporu se zákonem.

⁵⁰ Brachiální: vyznačuje se vysokou mírou brutality a agresivity; může mít podobu fyz. i psychic. násilí. Nenávisť a útok na určitou skupinu obyvatel jsou pro aktéry projevem vlastenectví, patriotismu, hrdinství. Eskalaci násilí mohou ovlivnit regionální problémy. Převážně bývá spontánní, nepřipravenou reakcí na vzniklou situaci (vliv alkoholu, hudba aj.)

⁵¹ Verbální: jedná se o útok bez přímého kontaktu s napadenou osobou, zahrnují slovní urážky a vyhrožování, provolávání hesel na shromážděních, v hudbě. Někdy jsou doprovázeny ničením majetku. Jsou namířena proti cizincům a občanům pro jejich příslušnost k určité rase, etnické skupině, náboženství aj. Terčem jsou i představitelé bezpečnostních složek, soudní znalci, specialisté na extremismus, osoby NNO sféry atd.

⁵² Grafická: rozšířené díky internetu a sociálním sítím. Na webu např. texty, poutače, symbolika, plakáty a šablony atd. s nenávisťným obsahem, záští vůči vybraným minoritám. Patří sem i letákové a plakátové akce, transparency, publikační a propagační činnost aj.

dvojí dimenzi. První je individuální, kam patří faktory související s psychickými a fyzickými vlastnostmi jedince, může se jednat o individuální dispozice (viz část 2.1.3). Druhou dimenzi tvoří společenské (objektivní) faktory, působící v rámci celého společenského systému (viz část 2.2.1). K objektivním rizikovým faktorům ovlivňujícím celou společnost patří globalizace (členství ČR v EU, NATO), migrace obyvatelstva a multikulturalismus, právní systém a legislativa, ekonomická a politická situace, vývoj techniky a komunikace (Vegrichtová 2013).

Akce pravicových extremistů na území ČR v roce 2012 uvedených MVČR

Z hlediska zaznamenaných akcí bylo v rámci krajní pravice zjištěno celkem 252 akcí, 78 shromáždění, 48 koncertů a 126 ostatních akcí (chůzí, přednášek, kempů atd.). Nejvyšší koncentrace stoupenců ultrapravice byla v Ústeckém, Karlovarském, Moravskoslezském, Olomouckém a Jihomoravském kraji. Hlavním propagačním nástrojem bylo internetové prostředí, pokračovala dlouhodobá propagační kampaň DM (spolu s AN, SM) k získávání nových členů. Různé subjekty ultrapravice agitují mezi členy fotbalových hooligans. Zvýšená aktivita krajní pravice se projevila v souvislosti s krajskými volbami a předvolební kampaní DSSS, se zahájením kampaní prezidentských kandidátů. Předvolební mítinky DSSS měly mizivou účast, kromě mítinku ve Varnsdorfu 15. 9. 2012 (200-250 osob), byl však pojat jako demonstrace k připomenutí událostí ve Šluknovském výběžku 2011⁵³. Tématem předvolební kampaně bylo soužití s nepřizpůsobivými, kritika vlády a jejich reformy, korupce atd. Snažili se oslovit veřejnost novými tématy, zejména DSSS v Praze, několik menších protestů (kolem 20 osob, bez zájmu veřejnosti): proti otřesným poměrům na Václavském náměstí, proti církevním restitucím, proti exekutorům, proti pražské MHD, proti evropskému stabilizačnímu mechanismu, proti genetické modifikaci organismů. Chtěli využít popularity tzv. Holešovské výzvy a zaregistrovali nové stejnojmenné občanské sdružení, avšak původní HV se od nich ostře distancovala. Navzdory snahám, nezískala DSSS v krajských volbách žádný mandát.

Ultrapravice nadále pořádala veřejná shromáždění v lokalitách s dlouhodobými problémy a napětím mezi většinovým obyvatelstvem a členy sociálně vyloučených skupin či v reakci na konkrétní konflikt, většinou napadení člena majoritní společnosti příslušníky romské menšiny.

⁵³ Pověstnou roznětkou se stal násilný útok skupiny Romů vůči neromským návštěvníkům baru v Novém Boru, po němž následovala série (15) protiromských demonstrací na Šluknovsku (Nový Bor, Rumburk, Varnsdorf). Konflikty a demonstrace trvaly na české poměry nebývale dlouho a účastnilo se jich velké množství „obyčejných“ lidí.

29. 1. 2012: Varnsdorf, „Demonstrace proti romskému násilí“, pořadatel DSSS (údajně tak reagují na zhoršující se bezpečnostní situaci ve městě) 400 účastníků, z toho 150 pravicových extremistů.

7. 4. 2012: mostecké sídliště Chanov, protestní akce „Proti kriminalitě, černému rasismu a vyhazování policistů z oken“, pořadatel DSSS (reakce na napadení policisty Romy), 50 - 70 účastníků.

22. 4. 2012: Břeclav, pochod na podporu chlapce napadeného Romy, pořadatel DM, 200 - 300 pravicových extremistů (chlapec si napadení vymyslel).

15. 9. 2012: Dřevnovice u Prostějova, protiromská demonstrace, přímo se na ni DSSS pořadatelsky nepodílela, 250 osob a z toho 100 pravicových extremistů. Nedošlo k narušení veřejného pořádku.

24. 9. 2012: Strakonice, záminkou smrt muže po potyčce s Romem před restaurací, pořadatel DSSS. Proběhla v klidu, kolem 300 účastníků.

Projevy antisemitismu byly v roce 2012 zaznamenány ve spojení s vývojem situace na Blízkém Východě, včetně občanské války v Sýrii, zřetelně pak ve spojení s prezidentskou kandidaturou Jana Fischera.

Lokální rozměr přesahovaly tradiční akce pořádané u příležitosti státních svátků, výročí historických událostí či uctění památky zesnulých pravicových extremistů. Nejvýznamnější:

1. 5. 2012: Praha, prvomájový pochod, organizátor DSSS a DM (za sociální jistoty a proti reformám). Střet s levicovými extremisty, byli zpacifikováni policisty. Po demonstraci pochod Prahou bez výtržností. Účast asi 250 lidí.

28. 9. 2012: Kralupy nad Vltavou, pořadatelé AN, 8. ročník „Svatováclavské akce“. Účastníků 150 - 200 osob, ale proti ní protestovalo 300 odpůrců. Přičiněním policie nedošlo k větším násilnostem.

17. 11. 2012: Brno, organizátor DM, demonstrace a pochod „Stop vládě peněz – Za opravdovou demokracii.“ Účast 150 – 200 osob.

19. 5. 2012: Most a Litvínov uctění památky Miloše Rehy, 80 – 100 lidí.

21. 7. 2012: Svitavy, na podporu vězněného neonacisty V. Pechance.

Nacionalistická scéna se výrazněji neprojevovala, nejvýraznější akcí nacionalistických subjektů byl 13. 8. 2012 - protest proti druhému ročníku gay a lesbického festivalu Prague Pride (150-200 účastníků).

V roce 2012 došlo k obnovení akcí pravicově extremistických akcí s hudební produkcí. Kapely ze scény White Power Music vystupovaly pod jinými jmény, snahou bylo pořádání zdánlivě komerčních koncertů. Např. v srpnu koncert v Plzni (300 osob), Komárov

„Bohemia Fest II“ (250 osob). Konaly se i koncerty pro apolitické skinheady, „soukromé oslavy“ s mezinárodní účastí (utajené koncerty WPM), čeští fanoušci WPM tradičně navštěvovali koncerty v zahraničí, zejména v Maďarsku, SRN, Itálii i SR. V roce 2012 bylo zaevidováno 173 trestných činů s extremistickým podtextem (v roce 2011 – 238). Podle zprávy MVČR, byla většina trestné činnosti latentní. V rámci ÚOOZ byl řešen případ zakladatelů domácí pobočky B&H a jejího militantního křídla Combat 88. Skupiny působily po celé ČR. Pražská sekce např. provedla zkoušku nástražného výbušného systému a je zodpovědná za zapálení srubu, restaurace v Krčském lese; prováděla i akce na zastrašení odpůrců atd. Jejich buňka v Aši, mimo řadu jiných aktivit, uskutečnila žhářský útok proti ubytovně obývané převážně Romy. Cílem bylo usmrtit její obyvatele na základě nesnášenlivosti vůči romskému etniku. Došlo také k zadržení dvou provozovatelů obchodu Sniper shop v Mostě, kteří vyráběli a následně distribuovaly propagační předměty a věci odkazující na neonacistické organizace, symboly nacismu, rasismu a xenofobie. Další prověřované případy dokazují výskyt tzv. osamocených vlků, samostatně zradikalizovaných jedinců, kteří nemusí mít nutně vazbu na politickou scénu (MVČR 2013a).

Je zřejmé, že protiromské demonstrace nejsou zdaleka jedinou aktivitou extremistů, avšak s ohledem na jejich rozsah a zapojení veřejnosti, jsou nejzávažnější. Údaje za rok 2013 ještě nejsou MVČR kompletně zpracovány. Během roku 2013 se konalo 26 protiromských demonstrací. Nejrozsáhlejší akce proběhla 24. 8. 2103, kdy se nenávistné pochody a demonstrace proti Romům konaly najednou v osmi městech a zúčastnilo se jich na 1500 lidí z řad veřejnosti (současně se sešlo na 1000 těch, kteří přišli vyjádřit nesouhlas s těmito akcemi). Organizátoři většiny akcí byli lidé kolem uskupení Českých lvů, utvořeného odpadlíky z DSSS. Nejdramatičtější situace nastala v Ostravě, kde došlo k největším násilným střetům (101 zadržených). Protiromské protesty neonacisté zorganizovali také v Brně, Českých Budějovicích, Duchcově, Krupce, Litvínově, Starých Ždánicích, Plzni, Praze, Jičíně, Vítkově, Kraslicích, Děčíně a Varnsdorfu. V Ostravě se demonstrace opakovaly se stejnou intenzitou i v říjnu (MVČR 2013b). Agentura BIS v souvislosti s masovou účastí veřejnosti na protiromských demonstracích v létě 2013 varovala, že protiromské nálady mezi částí „obyčejné“ veřejnosti by se mohly stát větším problémem pro společenskou stabilitu než činnost malých extremistických skupin (BIS 2013b).

2.2.3 Skupiny obyvatel ohrožené pravicovým extremismem

Agentura STEM zjišťovala, jaké skupiny obyvatel jsou nejvíce ohrožené (potencionální oběti) ze strany pravicového extremismu. Nejdříve zkoumali míru sociální distance u celé

populace. Mírnou odtažitost, přestože je považuje za sobě rovné, cítí Češi vůči homosexuálům, černochem, Ukrajincům, Vietnamcům, přistěhovalcům, prostitutkám, bezdomovcům, zahraničním dělníkům. Za ohrožené skupiny můžeme označit muslimy, Romy, anarchisty a skinheady. Většina Čechů je považuje za nevídané, vyjadřuje nechuť s nimi žít trvale na společném území. Jasnou averzi cítí Češi vůči narkomanům, které by nejraději odsunuli pryč z ČR. V další fázi výzkumníci zjišťovali, na kolik je jejich vztah k menšinám určován předsudkem⁵⁴. Většina populace má pozitivní zkušenost se Slováky a tělesně postiženými, má k nim dobrý vztah. Odtážitý vztah na základě osobní (negativní) zkušenosti souvisí s Romy a Vietnamci. Třetí skupinu tvoří menšiny, které většina Čechů přijímá negativně, přestože s nimi nemají většinou osobní zkušenost (tzn. na základě negativního předsudku); jsou to muslimové, anarchisty, skini, narkomani a prostitutky. Naopak pozitivní předsudek hrál roli nejspíše ve vztahu k Židům. Autoři poté z výsledků celkové populace vyčlenili odpovědi „účastníků akcí“ a „případných voličů“, tedy skupin v různé míře sympatizujících s pravicovým extremismem (viz část 2.2.1). Výsledky jsou podobné u pozitivní zkušenosti. Avšak vztah k Židům, u celkové populace určen převážně na základě pozitivních předsudků, se změnil na negativní vztah založený na předsudcích. Na základě negativních předsudků přistupují také k muslimům, homosexuálům, prostitutkám a černochem. Ve většině negativní přístup, zejména k Romům, dále k Vietnamcům a Ukrajincům, si utvořili na základě negativní zkušenosti. Rizikovými skupinami jsou ze všech sledovaných skupin vnímání s největší distancí Romové (STEM 2010). Uvedené poznatky korespondují s protiromskými aktivitami pravicových extremistů a se zapojením veřejnosti do demonstrací, které jsem uváděla dříve. Tzv. *anticikánismus* je v současnosti hlavním tématem ultrapravice a zasahuje i do rétoriky populistů etablovaných stran. Obecně termínem anticikánismus označujeme protiromské postoje, ale kdo je vlastně Rom⁵⁵? V dokumentech MSK rozeznávají tři sociální kategorie romství:

- Romem je občan ČR, *hlásící se k romské národnosti*. Jde o individuální cítění jednotlivce, projev jeho svobodné vůle. Teoreticky je nepodstatné, k jaké etnické

⁵⁴ Zkoumali nejdříve míru sociální distance, poté míru osobní zkušenosti s menšinou (škála: mám osobní zkušenost, zkušenost zprostředkovanou blízkými, mám informace z médií anebo nemám o nich žádné informace). Obě proměnné pak prokřížili, výsledkem byly 4 dimenze: pozitivní a negativní předsudek, pozitivní a negativní zkušenost.

⁵⁵ Chmelík definuje Romy takto: „Romové jsou minoritní skupinou obyvatel, která z hlediska národnostní, rasové i historické identity, je etnickou skupinou s výraznými znaky kulturní, společenské a fyzické povahy. Svými fyzickými, antropologickými, společenskými i historickými atributy, svou specifickou kulturou, psychickými zvláštnostmi, barvou pleti, odlišným životním stylem, jazykovou a kulturní odlišností a vlastním vědomím národa naplňují podle moderních hledisek definici termínu národ a národnost (Chmelík 2001, s. 65-6).“

skupině občan přísluší, nemusí vykazovat charakteristické antropologické a etnické znaky Romů.

- Romem je ten, *kdo žije jako Rom*. Nemá potřebu své romství deklarovat při sčítání lidu, přesto však udržuje v romských komunitách tradiční kulturu „romipen“ (kultura, mateřský jazyk, tradice)
- Romem je ten, *kdo vypadá jako Rom*. Charakteristické antropologické rysy náležící romské etnické skupině spolu s předsudky majoritní společnosti působí jako společenské stigma. V tomto případě nezáleží, zda se dotyčný k romství hlásí, ani zda žije způsobem života „romipen“, je označován majoritou za Roma (např. i romské děti vyrůstající od kojeneckého věku v „bílé“ adoptivní rodině) (MSK 2012).

Příslušnost k Romům jistě nespočívá jen ve svobodné vůli se k romské národnosti hlásit, důležitější je také žít způsobem romipen. V třetí dimenzi jsou za Romy považovány osoby pouze na základě vnějších fyzických znaků, což je typické pro část pravicových extremistů, zejména neonacistů. Klasifikují Romy jako od přírody podřadnou rasu. Anticikánismus, pakliže vychází z biologických odlišností, je pouze rasistický. Nabízí se otázka, zda anticikánismus musí nutně souviset s rasismem. Odpověď můžeme hledat v již zmiňovaném výzkumu agentury STEM a postojům k Romům. V dalších šetřeních bylo zjištěno, že zhruba 4/5 Čechů (83%) vnímá Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel⁵⁶ (spojuje je s kriminalitou a se zneužíváním dávek), přičemž k tomuto postoji došlo 90% z nich na základě osobní zkušenosti. Příčinu neschopnosti čelit problémovému chování některých Romů, spatřuje 34% Čechů v sociálním systému státu, který takové chování podporuje; avšak 21% Čechů vidí příčinu v nízkých trestních postizích. Dalším poznatkem bylo, že pouze 1/5 české populace (21%) je přesvědčena o diskriminaci Romů. Výzkumníci jsou toho názoru, že anticikánismus příliš nespojuje s rasismem, ale spíše s nacionalismem a nevráživostí k cizincům tzn., Romové nejsou vnímáni jako spoluobčané, ale víc jako cizinci. Závěrem konstatují, že problémy stojící v základu extremismu jsou velmi závažné a nenabízí jednoduché řešení. Z operativních praktických důvodů navrhuji oddělit projevy anticikánismu (které sdílí velká část populace), od projevů xenofobie, rasismu i neonacismu (jež sdílí jen malá část populace) a formulovat strategie jejich řešení odděleně (STEM 2010).

⁵⁶ Podle 90% Čechů jsou Romové zdrojem kriminality, ničí a znečišťují okolí. K negativním charakteristikám spojovaným s Romy patří: hlučnost, násilnické chování, jsou zdrojem emocí.

2.3 Pravicový extremismus a média

Pomocí komunikace si lidé konstruují sociální realitu. Média představují jednosměrnou komunikaci, při které selektují témata, která považují za významná a věnují jim svůj prostor. Veřejnost je často přebírá a vnímá je jako důležitá (přestože jsou třeba ve skutečnosti bezvýznamná). I když je základním posláním médií nezaujatě informovat s využitím veškerých dostupných a ověřených informací, často jsou informace pouze přebírány z jiných zpravodajství a jsou předkládány neprofesionálně. Problémem dnešní doby není nedostatek informací, ale to, že přijímané informace jsou často zkreslené nebo nepravdivé. Média pak sehrávají negativní úlohu v utváření chybných názorů a postojů. Protože úspěch ultrapravice je závislý na změně názorů a postojů veřejnosti, budu věnovat pozornost také přístupu extrémní pravice k médiím. Nejprve však ukážu, jakým způsobem jsou v médiích zobrazovány menšiny.

2.3.1 *Analýzy mediálního zobrazení národnostních skupin žijících v ČR*

Hejhalová předložila analýzu společnosti NEWTON Media, jejímž cílem bylo identifikovat a kvantifikovat nejčastější stereotypy, se kterými jsou spojovány v médiích národnostní skupiny žijící v ČR. Zjistila, že se v českých médiích píše o vybraných skupinách (Albánci, Ukrajinci, Vietnamci) zejména v problematických kontextech. Tyto skupiny jsou vykreslovány zejména v kontextech, kdy se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního, normálního a běžného. Media tak podporují stereotypní obraz neznámého a potenciálně nebezpečného cizince. Ve spojitosti s Albánci dominoval obraz Albánce jako člena narkomafie, případně páchajícího násilnou kriminalitu. Atraktivní byly ještě příběhy kosovských Albánců v pozici uprchlíků. Pro prezentování Ukrajinců byly typické dvě zobrazení: nelegální dělníci anebo zločinci, kteří jsou zapojeni do násilné kriminality a organizovaného zločinu, častým spojením je obchod s lidmi. U Vietnamců došlo během sledovaného období k nejznatelnější proměně mediálního zobrazování. V negativním aspektu se medializace českého Vietnamce posunula od „nelegálního zboží a tržnice“ směrem ke „drogové kriminalitě“. Na rozdíl od předchozích národností, byli Vietnamci (resp. druhá generace) prezentováni i pozitivně, jako dobře integrovaní, pracovití, kladoucí důraz na vzdělání atd. Významným mezníkem medializace Vietnamců v ČR se stal dopad ekonomické krize. Kromě vzrůstu medializace atributu „drogové kriminality“ v letech 2008 a 2009, se nejvíce psalo o vietnamských dělnících, kteří ztratili zaměstnání, a souběžně se také nejčastěji objevovaly články, které explicitně pojmenovávaly problém rasismu a xenofobie české majority vůči vietnamské komunitě (HEJHALOVÁ 2013).

Vodochodský interpretoval výsledky analýzy, která sledovala stereotypy mediálního obrazu Romů v roce 2013. Tato nejpočetněji zastoupená menšina v ČR je v médiích nejčastěji označována názvem „Rom“ (92% příspěvků), pak „cikán“ a nejméně „cigán“. Nejčastějším tematickým kontextem, v němž se vyskytovala, byly tzv. „protiromské protesty“. Na první pohled je patrné, že situací, kdy příslušníci majority hovoří v médiích o Romech převážně negativním tónem jako o „cikánech“, bylo v uplynulých měsících v příspěvcích zaznamenáno mnohem více než těch, kdy sami Romové používali – většinou v neutrálním duchu – svou vlastní členskou kategorii „cigáni“. Druhým nejčastějším kontextem byla kultura a třetím kriminalita. Časté byly také zmínky o „nepřízřívobivých“, jež se objevovaly v souvislosti s tematikou bydlení, o něco méně pak v kontextu kriminality a protiromských protestů. V letních měsících vzrostla publicita Romů v souvislosti s protiromskými protesty. Přestože si novináři při samotném podávání zpravodajských informací o protestech zpravidla zachovávali nehodnotící postoj vůči Romům, dílčí negativní vyznění těmto zprávám dodávaly informace o konkrétní kriminalitě – násilí ze strany Romů, které bylo prezentováno jako zdůvodnění protestů (Vodochodský 2013). Přestože jsou výstupy analýzy mediálního zobrazení Romů Křížkové v souladu s analýzou Vodochodského, uvedu pro doplnění některé její poznatky. Tvrdí, že dominantní obraz romské menšiny ve zpravodajství je postaven na konstrukci „romské“ kriminality, problematického soužití a tematizování obav majority z Romů. Následkem jsou požadavky majority na zajištění bezpečí, větší represi a možná relativizace společenské nebezpečnosti neonacistů. Převažující negativní tendence v informování o Romech je podle autorky způsobeno nadužíváním etnicity⁵⁷, která není neutrálním pojmem. V situacích, kdy etnicita plní informační funkci (označuje specifickou povahu události) je její využití smysluplné. Avšak silné rámování příspěvků obrazem „romské“ kriminality pak s sebou označení Rom/Romové přináší do zpravodajství zřetelně negativní konotace, jež nemají žádné opodstatnění, čímž média přispívají k podněcování rasové nesnášenlivosti. Autorka také potvrzuje výše uvedené výzkumy v tom, že média zobrazují příslušníky menšin až v okamžiku, kdy způsobují nějaký problém nebo „senzaci“. Dále zjistila sníženou citlivost k rasistickým výroky a postojům ve zpravodajství (pokud je nebylo možné připsat pravicovému extremismu), přitom tato tolerance zacházela tak daleko, že můžeme hovořit o akceptaci xenofobie napříč českými médii. Křížková však zaznamenala i druhou, i když výrazně slabší, tendenci. S poklesem příspěvků

⁵⁷ Kalibová: dle českého právního řádu je nemožné zveřejňování etnicity či národnosti pachatelů jakékoliv trestné činnosti. Žádný uznávaný sociálně-vědní výzkum neprokázal, že by sklony ke kriminalitě byly vrozené či podmíněné etnicity, resp. biologicky. Kriminální kariéra je jednak podmíněna situačně, a navíc je významně ovlivněna procesy socializace (Kalibová 2011, s. 22).

kriminalizující Romy se objevují zprávy zachycující romskou komunitu v širším kontextu, který umožňuje jistou dávku odstupu od tématu (Křížková 2012). Kalibová je přesvědčena, že také mediální obraz Romů přispívá k jejich diskriminaci a negativnímu vnímání většinovou společností. Při medializaci násilí Romů vůči majoritě hrozí zneužití celé situace představiteli krajní pravice a velmi negativní reakce okolí (což potvrzují protiromské demonstrace posledních let), proto je nutné, aby média zvažovala způsob a míru, kterou budou o případu informovat a postupovala vyváženě. Pokud totiž existuje obecná shoda na tom, že některá konkrétní skupina představuje ohrožení sdílené představy o spořádané společnosti, není v řadě případů vnímán útok vůči představiteli takové skupiny negativně, je bagatelizován či dokonce pozitivně hodnocen (Kalibová 2011). Výsledky těchto analýz jsou v souladu s vnímáním a postoji veřejnosti k menšinám. Značný vliv médií prokázaly také zprávy MVČR, které ukázaly spojitost uváděných zpráv a rozšíření protiromských protestů v létě 2013.

2.3.2 Způsob vedení rozhovorů s představiteli krajní pravice

Charvát charakterizuje vztah krajní pravice k médiím jako rozporuplný. Na jedné straně pravicoví extremisté otevřeně označují novináře za lháře a média obecně odmítají. Na druhé straně se snaží upoutat na sebe mediální pozornost. Jednak s cílem získat nové příznivce a pak možnost objevit se v médiích je sama o sobě cílem řady aktivistů (zejména neonacistů). Součástí mediální strategie je získání pozornosti jakýmkoli způsobem a prezentování se takovým způsobem, aby byli zbaveni nálepky extremistů a neonacistů. Charvát na konkrétním příkladu – rozhovoru V. Bucherta s neonacistou Filipem Vávrou (zakladatel NO), názorně předvedl všechny součásti taktiky, jak se prezentovat nikoliv jako neonacista, ale jako politická alternativa. Odmítl označení neonacisty i rasisty. Hovořil o tom, že jeho vize, je vizí ochránářskou, že se snaží o zachování lidské biodiverzity, což jsou pojmy, které jsou dnes oblíbené a zákonné. Redaktor se zjevně na rozhovor dostatečně nepřipravil a přistupoval k Vávrovi jako k asociálnímu, nepřiliš inteligentnímu jedinci. Kdyby se připravil, věděl by jednak, že krajní pravice si dávno vytvořila mediální postupy, jak se vyhnout sporným otázkám (kvůli trestnímu stíhání) a zároveň se prezentovat způsobem, který bude jejím příznivcům zcela pochopitelný. Buchert tak nechtěně přispěl k rozsáhlé propagandě postojů české krajní pravice v MF Dnes. Charvát článek na jednotlivých částech textu, které vysvětlil, usvědčil Vávru ze lži a odkryl jeho pravé postoje (což měl udělat redaktor článku). Jakým způsobem vést rozhovor s představitel krajní pravice? Charvát radí, abychom se na podobné rozhovory dobře připravili, nebo alespoň doplnili rozhovor informacemi od odborníků. Doporučuje postupovat následovně:

- „Vždy zhodnoťte, zda připravovaný rozhovor skutečně přinese předpokládaný užitek.
- Před rozhovorem nastudujte kauzu, o které chcete mluvit.
- Před rozhovorem nastudujte profil člověka, se kterým chcete mluvit.
- Obráťte se na odborníky.
- Nepředpokládejte, že zpovídáního „nachytáte“.
- Počítejte s tím, že vám bude vědomě lhát.
- Po rozhovoru doplňte chybějící informace (rámeček s věcmi, které v rozhovoru nezazněly, ale jsou pro pochopení kontextu významné)“ (Charvát 2011, s. 48-55).

2.4 Právní ochrana před extremismem

Vycházíme-li z prvotního (nejobecnějšího) vymezení extremismu, kdy pojem politický extremismus zahrnuje všechny ideologie, které vystupují proti stávajícímu režimu, bez ohledu na to, z jakých pozic režim kritizují; pak prvořadou úlohou právního řádu v souvislosti s extremismem je zajistit dostatek prostředků, aby se společnost před nebezpečnými tendencemi chránila. Již jsem zmínila, že extremisté parazitují na demokratických svobodách a zneužívají je proti samotné demokracii, přestože sami neuznávají základní demokratické principy, jako je pluralita myšlenek, vláda na čas, rovnost všech lidí (považují se za držitele univerzální pravdy). Podle Výborného, přijaly demokracie vzniklé po 2. světové válce (poučené nástupem totalitních diktatur) novou koncepci, podle které mají být schopné zakročit proti těm, kdo by ji ohrožovali tzv. obranyschopná či militantní demokracie. Na základě toho je přípustné omezit základní lidská práva a svobody (LPS), pokud by došlo k jejich zneužití za účelem ohrožení demokratického zřízení (vymezeno Ústavou 1993, 2011). Z důvodu nezbytné abstraktnosti zákonných norem, sehrává důležitou funkci při obraně demokracie soudní moc, obzvláště Ústavní soud (Výborný 2013). Černý upozorňuje na to, že sebekvalitnější právní normy pozbývají smyslu ve chvíli, kdy je společnost přestává respektovat. Právo tvoří hodnotově neutrální systém norem, do kterého je zapotřebí hodnoty, jež má chránit, vložit z jiných oblastí života společnosti (z politiky, náboženství, morálky atd.). Většina demokratických států se snaží aktivně předcházet nebezpečím plynoucím z extremistických ideologií zabráněním jejich propagace. Je pravdou, že v tomto ohledu k pravicově extremistickým ideologiím naše společnost přistupuje s daleko menší benevolencí než k levicově extremistickým (Černý 2005, s. 195-198). Černý tvrdí, že na oblast extremismu dopadají především instituty trestního a správního práva. Za protiprávní jednání je možno postihovat dva druhy subjektů, a to fyzické osoby a právnické osoby (nejčastěji občanská sdružení, politické strany či hnutí, případně církve

a náboženské společnosti). Zatímco pro fyzickou osobu je nejtěžším trestem trest odnětí svobody, pro právnickou osobu je to její zrušení. Mírnějším trestem je omezení LPS. Nejčastěji může být omezena svoboda projevu, svoboda shromažďování, sdružování a volby povolání⁵⁸. LPS mohou být omezena pouze zákonem v zájmu chráněných hodnot (ochrana práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejná bezpečnost) a v přiměřené míře. V tomto směru dochází často k dilematům jako např. svoboda projevu versus právo na zachování lidské důstojnosti (posuzují se kritéria vhodnosti, potřebnosti, porovnání závažnosti atd.) (Černý 2008, 35-135).

Podle Výborného mají činy s extremistickým podtextem dopad ve více směrech trestního práva. V oblasti základní skutkové podstaty se jedná o trestné činy proti základům ČR (§309 – 314), trestné činy narušující soužití lidí (§352 – 356), výtržnictví (§358), podněcování a schvalování trestného činu (§364, §365), trestné činy proti lidskosti (§400 – 405) a další. Ve směru kvalifikované skutkové podstaty je závažná „vražda“ na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání (§140/3c) atd. V oblasti obecné přitěžující okolnosti často uplatňuje například §42/b⁵⁹. Méně závažné incidenty s extremistickým podtextem jsou řešeny v přestupkovém řízení, které jsou v jurisdikci příslušného obecního případně jiného správního) úřadu. Jedná se o přestupky proti veřejnému pořádku či proti občanskému soužití. Z kvalifikované základní skutkové podstaty trestných činů proti základům ČR můžeme jmenovat například teroristický útok (§311). Doposud nebyl v ČR zaznamenán případ s aplikací §311, trestná je přitom již samotná příprava teroristického útoku (Výborný 2013). V této práci jsem se problematikou terorismu příliš nezabývala právě proto, že jsme se v ČR (na rozdíl od západní Evropy) s touto formou prosazování extrémních ideologií neseťkali.

Někteří odborníci, především z NNO sféry, nesouhlasí s používáním termínu „kriminalita s extremistickým podtextem“ a jako vhodnější navrhují termín násilí z nenávisti. S tímto názorem příliš nesouhlasím (přestože termíny extremismus a pravicový extremismus nejsou ideální), jelikož pod termín násilí z nenávisti nelze zahrnout např. útoky proti základům demokracie apod. Nicméně jak jsem zjistila z předešlých výzkumů a názorů odborníků, nehrozí zatím ze strany pravicového extremismu narušení demokracie

⁵⁸ Týká se především státní služby, kdy je možné některým osobám omezit přístup k zaměstnání ve státní službě, např. na základě lustračních zákonů (potvrdil ÚS i ESLP). Také v ozbrojených složkách, kde se snaží zamezit přítomnosti extremistů, jsou na základě preventivního prověřování propuštěny „problematické“ osoby. Dalším příkladem jsou i stavovské předpisy, např. tzv. etický kodex v advokacii.

⁵⁹ „Soud jako k přitěžující okolnosti přihledne zejména k tomu, že pachatel (...) spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky“.

(v tomto směru je vliv PEX marginální), zatímco naopak velké nebezpečí představují útoky pravicových extremistů pro národnostní a jiné menšiny (především Romy). Proto se na chvíli zastavím u výkladu násilí z nenávisti⁶⁰ podle Kalibové. Ochrana před násilím z nenávisti je garantována mezinárodními, evropskými⁶¹ i vnitrostátními normami. Česká právní úprava se opírá o zásady rovnosti a nediskriminace obsažené v Listině základních práv a svobod. Ochrana před incidenty z nenávisti probíhá v rovině občanskoprávní a trestněprávní, přičemž postihuje takové jednání, které poškozuje nebo ohrožuje život, zdraví, majetek, osobnostní práva nebo jiné oprávněné zájmy poškozeného a současně je motivováno neshovívavostí vůči jeho nezměnitelné charakteristice. Ze skutkové podstaty trestných činů narušujících soužití lidí jsou nejčastější: hanobení národa, rasy etnické nebo jiné skupiny osob (§355); podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§356); a násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (§352). Ze skutkové podstaty trestných činů proti lidskosti jsou nejzávažnější: genocidium (§400); útok proti lidskosti (§401); založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§403); projev sympatií k hnutím směřujícím k potlačení práv a svobod člověka (§404); a popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocida (§405) (Kalibová 2012). Trestné činy proti lidskosti tvoří polovinu všech stíhaných činů s extremistickým podtextem, nejčastěji se jedná o §403, §404 a §405. Chmelík tvrdí, že prokazování trestných činů s extremistickým podtextem je v praxi velkým problémem (např. u propagace hnutí – úmysl ovlivnit další osoby). Jedná se o stálé tápání a hledání hranic mezi ještě přípustným a již nepřípustným projevem určité extremistické skupiny⁶², včetně jimi nošených zástupných znaků a závadnosti vyjadřované symboliky. Je to složitý proces, kdy jsou využívány znalecké expertizy (mimo jiné) z oboru politologie, historie, sociologie a lingvistiky. Obzvláště v době, kdy se extrémní pravice sofistikovala a zvládá techniky kamufláže, jde o velmi sporné záležitosti, v jejichž řešení odborníci hledají shodu jen těžce (Chmelík 2001, s. 72-125). Zatímco Chmelík upozorňoval na problematiku dokazování trestných činů s extremistickou tematikou probíhající v žitém světě, Holas poukázal na obtíže s postihováním propagace

⁶⁰ „Násilí z nenávisti je takové násilí, které je páčáno na jiném pro jeho příslušnost k sociální skupině definované některým společným znakem – národnostní nebo etnickou příslušností, vírou, sexuální orientací, věkem či zdravotním stavem“.

⁶¹ „Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, a řada doporučujících dokumentů OSN a Rady Evropy“.

⁶² Černý se zabývá otázkou, zda je vůbec přípustné, aby stát uveřejňoval seznamy ultrapravicových subjektů, když je zařazení daného subjektu mezi extremistické tak obtížné - sporné. Navíc má toto zařazení na subjekt dehonestující a diskvalifikující vliv (Černý 2008, s. 135).

extremistických postojů prostřednictvím v kyberprostoru. Problém tkví v umisťování webových stránek v zahraničí, v zemích, které mají v této oblasti liberálnější zákonnou úpravu než evropské státy (často v USA). Proto i přes faktickou nezákonnost šíření řady takových informací, dnešní mládež získává bez problémů i velmi problematické ideologické obsahy (Holas 2013, s. 143).

Považuji za přínosné zastavit se ještě u práva sdružovacího a práva shromažďovacího, podle Černého. Právo svobodně se sdružovat je zaručeno čl. 20 LPS, podrobnosti upravuje zákon o sdružování občanů a zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích. Úzce souvisí se svobodou projevu. MV má možnost odmítnout registraci, avšak pouze pokud se jedná o sdružení:

- „jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí, anebo jinak porušovat ústavu a zákony;
- která sledují dosahování svých cílů způsoby, které jsou v rozporu s ústavou a zákony;
- ozbrojená nebo s ozbrojenými složkami.“

Naopak nelze preventivně zakázat sdružení jen proto, že se registrační orgán domnívá, že subjekt bude jednat v rozporu se svými vnitřními předpisy a bude je používat k legalizaci své činnosti. Pro rozpuštění sdružení nebo politické strany musí být splněny podmínky – protiprávnost, bezprostřednost hrozby, přiměřenost, přičitatelnost (příklad DS, Komunistický svaz mládeže) (Černý 2008, s. 104-113).

Právo pokojně se shromažďovat zaručuje čl. 19 LPS, podrobnosti upravuje zákon o právu shromažďovacím. MVČR, odbor bezpečnostní politiky vydal speciální manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacím. Slouží jako praktická příručka pro postup při povolení/zákazu či rozpuštění shromáždění, je pravidelně aktualizován. Je zde například zdůrazněno, že zákaz shromáždění je krajním prostředkem a rozhodně by se neměl stávat běžnou praxí. Právo vyjádřit svoje názory má každý, a to i tehdy, jsou-li tyto názory pobuřující, šokující a nepohodlné. Znovu je tedy hlavní otázkou zákaz a rozpuštění shromáždění. V současnosti je upřednostňováno rozpuštění na místě před zákazem. Úřad může shromáždění zakázat⁶³ do 3 dnů pracovních dnů od podání oznámení. K rozpuštění shromáždění může přistoupit v případě, jestliže se podstatně odchýlilo

⁶³ Úřad shromáždění zakáže, jestliže by oznámený účel shromáždění směřoval k výzvě:

- popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů;
- dopouštět se násilí nebo hrubé neslušnosti;
- jinak porušovat ústavu a zákony.

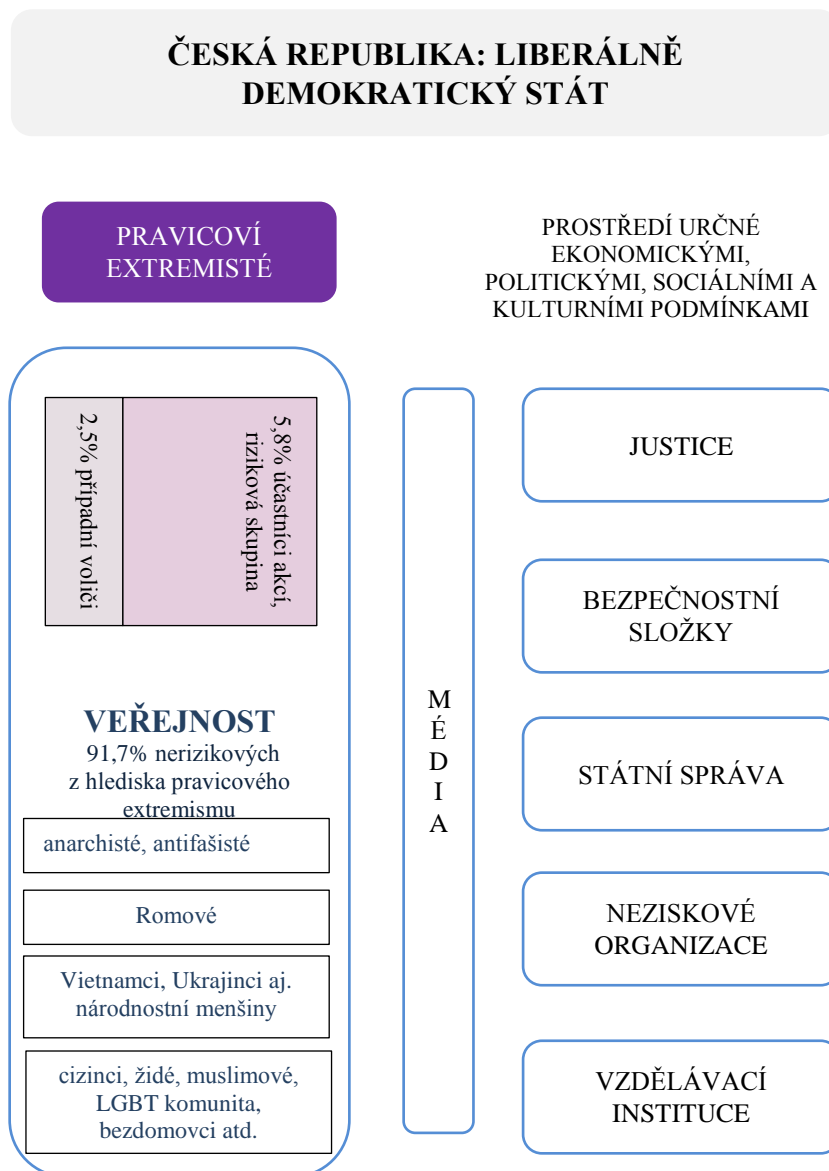
od oznámeného účelu takovým způsobem, že v průběhu shromáždění nastaly okolnosti, které by odůvodnily jeho zákaz. Pokud nebyly splněny povinnosti účastníků shromáždění, je nutné zakročit nejdříve proti jednotlivcům (MVČR 2009).

3 Integrální andragogika a její propojení se sociální realitou

V předcházející kapitole jsem se věnovala současné ultrapravicí a odrazu jejího působení ve společnosti. Charakteristiku dnešní krajně pravicové scény i specifikaci významnějších reprezentantů dnešní ultrapravice a jejich projevů, jsem doplnila zprávami státních institucí, které tento fenomén pravidelně monitorují. Pomocí popisů konkrétních akcí extremistů jsem charakterizovala jednotlivé aktéry, přičemž jsem se zaměřila zejména na oběti. Uvedla jsem výzkumy, které informují o vnímání pravicového extremismu českou veřejností a zapojení občanů do protiromských protestů. V neposlední řadě jsem se věnovala možnostem právní ochrany před extremismem, roli médií v tomto fenoménu a především mediálnímu zobrazení národnostních skupin v ČR. Šimek upozorňuje, že problémy, které integrální andragogika řeší, jsou identifikovány z praxe. Tudíž je nutné identifikovat prostředí sociální změny, abychom mohli optimálně použít andragogickou intervenci (Šimek 2003, s. 98). Proto než přistoupím k řešitelské části práce, provedu shrnutí poznatků z druhé kapitoly, se kterými budu dále pracovat tak, abych naplnila stanovený cíl práce: „**zjistit možnosti andragogické intervence při eliminaci pravicového extremismu**“. Demokracie nemá dostatek obranných mechanismů, aby se ubránila jevům působícím proti ní. Použitím takových mechanismů by totiž zpochybnila vlastní existenci, stala by se diktaturou. Proto se s extremismem potýká každá demokratická společnost. Tudíž nemůže být ani vzdáleným cílem této práce likvidace pravicového extremismu (navíc nereálným), ale pouze omezení jeho vlivu.

3.1 Prostředí sociální změny a možnosti andragogické intervence

3.1.1 Jednotliví aktéři související s pravicovým extremismem

Uvedené schéma znázorňuje nejdůležitější aktéry, kteří přímo nebo i nepřímo s pravicovým extremismem souvisí. Vlevo je vymezena veřejnost, a přestože samotní pravicovní extrémisté jsou rovněž její součástí, znázornila jsem je mimo, jelikož ovlivňují (nebo naopak) všechny ostatní subjekty. Vpravo jsou uvedeny instituce a uprostřed média, která jsou často jediným zprostředkovatelem informací o extremismu. Nyní uvedu

nejdůležitější poznatky z druhé kapitoly⁶⁴ o každém z aktérů uvedeného schématu, tzn. jejich vazbu a zapojení do pravicového extremismu, vzhledem k zamýšlené andragogické intervenci.

Pravicoví extremisté

Současný početní stav pravicově extremistické scény tvoří: přibližně 5000 sympatizantů, z toho okolo 1500 aktivních stoupců; přičemž členů jednotlivých subjektů je zhruba 550-600 a militantní část scény zahrnuje 150-200 osob. Věková hranice se pohybuje mezi 15-29 lety, mezi skinheads jsou i mladší členové. Současná ultrapravice je značně heterogenní, diferencovaná a až na výjimky nekooperující. Z ideologického hlediska můžeme teoreticky rozdělit ultrapravicové spektrum v ČR na nacionalisty, neonacisty a tzv. „novou“ ultrapravici, která je mixem různých ideových proudů, anebo je ideově nevyhraněná se zaměřením na bělošský rasismus a na xenofobní identitu. Činnost národoveckých politických stran je v současnosti v útlumu a u neonacistické scény došlo ke kvalitativním změnám. Jednak ve způsobu organizace na principu leaderless resistance (v podobě malých, autonomně řízených skupinek, či osamělého fanatika typu „osamělý vlk“), a dále pak v oblasti strategie k radikalizaci, politizaci a profesionalizaci. Vzrostl počet pochodů, demonstrací a veřejných akcí pořádaných krajní pravice (dříve pouze koncerty, soukromé akce, šíření propagačních materiálů atd.). Krajní pravice změnila (profesionalizovala) svoji prezentaci na veřejnosti, avšak neoficiálně se její verbální i fyzické projevy radikalizovaly (otevřené projevy rasismu a xenofobie, fyzické střety s odpůrci, útoky proti Romům atd.). Hlavním propagačním a aktivizačním nástrojem je internet, včetně sociálních sítí (i nástrojem boje proti odpůrcům např. projekt Anti-Multi-Kulti Watch, „nacionalističtí hackeri“). Za nepřátele považují ideové odpůrce (především anarchisty, antifašisty), pracovníky bezpečnostních složek, soudní znalce, osoby angažující se ve prospěch menšin; ostře se vymezují vůči Romům, Židům, přistěhovalcům obecně, zřídka pak vůči Asiatům, Afričanům, ale i vůči bezdomovcům, LGBT komunitě, narkomanům aj. Nyní nejvýznamnější z registrovaných subjektů - DSSS (dříve DS), se stala zástupcem neonacistů na oficiální platformě a recipročně strana získala podporu stejně smýšlející „ulice“ (AN, NO aj.). Je nejčastějším organizátorem nenávistných protiromských demonstrací a pochodů posledních let (téma: kriminalizace Romů, zneužívání dávek). Extremistická hnutí jsou životní alternativou pro mladé lidi, kteří si takto řeší potřeby dané věkem a osobní sociální situací. Většina pravicových extremistů

⁶⁴ Každý šestý člověk mezi 15-19 lety by „v případě nutnosti“ použil násilné řešení pro změnu situace ve společnosti. Krajní pravice, nabízející srozumitelnější koncepty, slaví úspěchy častěji mezi učňovskou mládeží (s krajní levicí sympatizují spíše středoškoláci).

jsou lidé, kteří nemají šanci normálním způsobem dosáhnout pozornosti a úspěchu ve společnosti. Významnou roli v příklonu k radikálně zaměřeným skupinám s extrémními názory a projevy, hraje věk a jevy spojené s procesem dospívání. Jsou to například orientace ve společnosti a hledání svého místa v ní, snaha někam patřit, potřeba uznání vrstevníků, otevřenost k novým myšlenkám a odmítání zavedených způsobů, zvýšená kritičnost ke společnosti, sklon k radikálním postojům, malá životní zkušenost, neschopnost předvídat důsledky svého konání, egoismus spojený s mládím, nízká empatie atd. Z hlediska celospolečenského dopadu má krajní pravice spíše marginální význam. V praxi zůstává momentálně reálným nebezpečím hrozícím z krajně pravicového spektra zejména násilí a trestná činnost, kterého se dopouštějí její příznivci. Větším problémem pro společenskou stabilitu, než činnost malých extremistických skupin, je rostoucí zapojení „běžných občanů“ do protiromských demonstrací organizovaných ultrapravicí.

Veřejnost

Z pohledu pravicového extremismu existuje v populaci: 91,7% zcela nerizikových a dvě potenciálně rizikové skupiny, které sdílejí ultrapravicové ideje. 2,5% populace tvoří „případní voliči“, kteří jsou ochotni podpořit strany krajní pravice nanejvýš svým volebním hlasem. Hlavní riziko představuje 5,8% populace – „účastníci akcí“, kteří jsou ochotni účastnit se demonstrací či akcí pořádaných ultrapravicí, jejichž cílem je sjednání pořádku. V této skupině se vyskytují mladí lidé (do 29 let⁶⁵), převážně s nižším vzděláním (bez maturity), často nezaměstnaní s nenaplněnými ambicemi, kteří považují společenský a politický systém za nesrozumitelný a nespravedlivý. Potencionálně rizikové skupiny obyvatel („účastníků akcí“ a „případných voličů“) vyjadřují negativní postoj založený na předsudcích k Židům, muslimům, homosexuálům, prostitutkám a černošům. Ve většině rovněž negativní přístup, který si však vytvořili na základě negativní zkušenosti, mají zejména k Romům, dále k Vietnamcům a Ukrajincům. Zhruba 4/5 Čechů z celkové populace (83%) vnímá Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel (spojuje je s kriminalitou a se zneužíváním dávek). Příčinu neschopnosti čelit problémovému chování některých Romů, spatřuje 34% Čechů v sociálním systému státu, který takové chování podporuje; avšak 21% Čechů vidí příčinu v nízkých trestních postizích.

⁶⁵ Každý šestý člověk mezi 15-19 lety by „v případě nutnosti“ použil násilné řešení pro změnu situace ve společnosti. Krajní pravice, nabízející srozumitelnější koncepty, slaví úspěchy častěji mezi učňovskou mládeží (s krajní levicí sympatizují spíše středoškoláci).

Romové

Romové představují naši nejpočetnější národnostní menšinu v generalizujícím povědomí spjatou s řadou negativních jevů, jejichž příčinou je nízké vzdělání, vysoká nezaměstnanost a sociální vyloučení. Charakteristické antropologické rysy náležící romské etnické skupině ve spojení s předsudky majoritní společnosti působí jako společenské stigma. V tomto případě nezáleží, zda se dotyčný k romství hlásí, ani zda žije tradičním způsobem života „romipen“, je označován majoritou za Roma. Majoritou jsou vnímáni s největší distancí ze všech menšin, jsou také nejčastějšími oběťmi verbálních, grafických a brachiálních útoků pravicových extremistů. V posledních letech ultrapravice pořádala veřejná shromáždění strategicky v lokalitách s dlouhodobými problémy mezi většinovým obyvatelstvem a členy sociálně vyloučených skupin (kriminalizace Romů, zneužívání dávek – cílem vyvolat morální paniku). Byly pořádány demonstrace a nenávistné pochody v reakci na konkrétní konflikt⁶⁶, většinou napadení člena majoritní společnosti příslušníky romské menšiny, ve všech případech za vydatné účasti většinového obyvatelstva.

Židé

Jako specifická odnož rasově motivovaných útoků je označován antisemitismus, který je převážně reprezentován verbálně a graficky. Významným projevem antisemitismu v současnosti, je popírání holocaustu, kritika Izraele s nekritickou podporou Palestiny, vyhlásování hrozby vzniku „světovládného Židovstva“, dokládané údajným vlivem Židů na ekonomický a politický život vyspělých zemí světa (s cílem zničení bílé rasy). Akce krajní pravice proti Židům v ČR jsou zaměřené na ničení židovského majetku, na hanobení náboženských a pietních míst; fyzické útoky nejsou časté.

Muslimové

Islamofobie se v ČR zatím vyskytuje v poměrně malém rozsahu. Pravicoví extremisté vystupují proti výstavbě mešit a minaretů. Fyzické útoky jsou ojedinělé, kdy dochází k individuálnímu napadení osob, které útočník vizuálně ztotožní s islámem.

Extrémní levice (zejména anarchisté, antifašisté)

Jsou politickými protivníky pravicových extremistů, časté jsou otevřené střety a fyzické útoky při demonstracích a shromážděních, ale i mimo ně (zřídkakdy jsou nahlášený). Na internetu, na stránkách White Media (Anti-Multikulti-Watch) - reakce na ANTIFU.

⁶⁶ Pokud existuje obecná shoda na tom, že některá konkrétní skupina představuje ohrožení sdílené představy o spořádané společnosti, útok vůči představiteli takové skupiny není v řadě případů vnímán negativně, je bagatelizován, či dokonce pozitivně hodnocen.

Národnostní menšiny a cizinci

Ze strany ultrapravice je na přistěhovalce uplatňován tzv. welfare šovinismus. Nenávist a intolerance, xenofobie založená na stereotypech, rasismus proti cizincům a dalším „jiným“ se projevuje v populistických projevech, otevřených verbálních útocích nebo dokonce v násilí proti skupině/jednotlivci, který danou skupinu reprezentuje. Nejmilitantnější jádro hovoří o nutnosti svaté rasové války (WAR-HRW, RAHOWA) nebo bílé revoluce. Xenofobní postoj k menšinám a cizincům byl zjištěn i mezi mladou generací, která se nehlásí ke krajní pravici.

LGBT komunita, bezdomovci, narkomani aj.

Kritizují registrované partnerství. Kromě verbálních útoků jsou časté i fyzické, které jsou charakteristické svou brutalitou (většina z nich je latentních).

Média

Součástí mediální strategie krajní pravice je získání pozornosti jakýmkoli způsobem a prezentování se takovým způsobem, aby byli zbavení nálepky extremistů a neonacistů. Vytvořila mediální postupy, jak se vyhnout sporným otázkám (kvůli trestnímu stíhání) a zároveň se prezentovat způsobem, který bude jejím příznivcům zcela pochopitelný. Proto je nutné, aby se redaktoři na podobné rozhovory dobře připravili, nebo alespoň doplnili rozhovor informacemi od odborníků. Dále je nutné, aby média informovala o nevýznamných aktivitách pravicových extremistů přiměřeným způsobem a nepřikládala jim větší důležitost, než si zaslouží.

V českých médiích se píše o národnostních menšinách a přistěhovalcích zejména v problematických kontextech. Tyto skupiny jsou vykreslovány zejména v kontextech, kdy se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního, normálního a běžného. Media tak podporují stereotypní obraz neznámého a potenciálně nebezpečného cizince. Dominantní obraz romské menšiny ve zpravodajství je postaven na konstrukci „romské“ kriminality, problematického soužití a tematizování obav majority z Romů. Nadužívání etnicity, zprávy o Romech pouze v souvislosti s nějakým problémem a zvýšená tolerance k rasistickým výrokům, přispívá k jejich diskriminaci a negativnímu vnímání většinovou společností. Je nutné, aby média zvažovala způsob a míru, kterou budou informovat o násilí Romů vůči majority a postupovala vyváženě, aby nedocházelo ke zneužití celé situace představiteli krajní pravice a velmi negativní reakci.

Bezpečnostní složky

Mezi státní orgány a instituce zaměřující se primárně na oblast vnitřní bezpečnosti státu patří policie, BIS a MVČR. BIS monitoruje naši ultrapravicovou scénu a sleduje také její

napojení a kontakty na zahraniční skupiny. Policie disponuje ozbrojeným bezpečnostním sborem, jemuž je svěřeno mimo jiné i vedení boje proti extremismu. Policie je přímým účastníkem extremistických akcí, často na jejím zásahu závisí, jakým způsobem celá akce proběhne. Jsou také jedním z cílů, na který je zaměřena agresivita pravicových extremistů. Vytvořili tzv. Antikonfliktní týmy a neuniformované pracovní skupiny Extrém, kteří působí mezi občany v konfliktních situacích. V ohrožených lokalitách byl navýšen počet romských asistentů prevence kriminality (ze 130 na 200). Mimo veřejný prostor policie bojuje také s pravicovým extremismem v kyberprostoru (např. Helpline na internetu – pro ohlášení nelegálního a nežádoucího obsahu, boj s hackery, atd.). Prokazování trestných činů s extremistickým podtextem je v praxi velkým problémem. Je to složitý proces a velmi sporné záležitosti, kdy jsou využívány znalecké expertizy (mimo jiné) z oboru politologie, historie, sociologie a lingvistiky. Osobně jsem přesvědčena, že policie a MVČR (jako orgán státní správy) se této problematice nejvíce věnují a disponují propracovaným systémem boje proti extremismu.

Justice

Prvořadou úlohou právního řádu v souvislosti s extremismem je zajistit dostatek prostředků, aby společnost před nebezpečnými tendencemi chránil. Na základě toho je přípustné omezit základní lidská práva a svobody, pokud by došlo jejich zneužití za účelem ohrožení demokratického zřízení. Z důvodu abstraktnosti zákonných norem, sehrává důležitou funkci při obraně demokracie soudní moc, především Ústavní soud. Na oblast extremismu dopadají především instituty trestního a správního práva.

Státní správa

Rozšíření pravicového extremismu ovlivňují, kromě individuálních faktorů, také objektivní, společenské faktory, působící v rámci celého společenského systému. K objektivním rizikovým faktorům ovlivňujícím celou společnost patří globalizace (členství ČR v EU, NATO), migrace obyvatelstva a multikulturalismus, právní systém a legislativa, ekonomická a politická situace, v neposlední řadě i vývoj techniky a komunikace. Prostřednictvím státní správy je realizována státní politika, má tudíž přímý vliv na utváření společenských podmínek. V rámci některých ministerstev jsou také vytvářeny strategie k eliminaci extremismu (MVČR, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy atd.). Neméně důležitou roli v utváření podmínek pro růst/omezení pravicového extremismu mají územní orgány státní správy. Nejenže mohou za určitých podmínek zakázat nebo rozpustit shromáždění, ale jsou zodpovědné za řešení problémů v regionu (podmínky v sociálně vyloučených lokalitách apod.).

Neziskové organizace

Neziskových organizací je celá řada, zde mám na mysli ty, které se věnují obecně prospěšné činnosti spojené s menšinami, přistěhovalci, se sociálně znevýhodněnými, nebo se nějakým způsobem angažují ve prospěch obětí napadení (např. Člověk v tísni, Romea, In IUSTITIA, Slovo 21, Mezisvěty, Český helsinský výbor, Asociace pro integraci, Charita atd). Svoji činnost vykonávají bez podpory státu, souvisí s ní komunitní práce, zapojení dobrovolníků. Plní již svoji pozitivní úlohu v řešení problémů v daných komunitách, ale prokázala se také jejich prospěšnost ve snižování napětí ve spojitosti s protiromskými demonstracemi.

Vzdělávací instituce

Vzdělávací instituce nejsou přímo zapojeny do pravicového extremismu, avšak mohou tento fenomén zásadně ovlivnit. V první řadě vzdělávací systém disponuje možnostmi, jak mladým lidem ukázat, že přes veškeré nedostatky je právě demokracie tím nejlepším možným ze všech systémů. Měl by také působit na jejich postoje, narušovat stereotypy, a připravit je na život v kulturně rozmanitém prostředí. A jelikož je jedním z nejdůležitějších předpokladů pro romskou integraci uzavření propasti ve vzdělávání, je úloha vzdělávacích institucí nesporná. Velký prostor vidím také v občanském vzdělávání atd. Vzdělávací instituce, formální i neformální, jsou ve vzdělávacím procesu v roli subjektu.

3.1.2 Opatření směřující k snižování pravicového extremismu a zjišťování možností andragogické intervence

K jednotlivým aktérům, které jsem popsala, mohu přistupovat jako k oblastem možné andragogické intervence. Proto nejdříve zjistím, jaká opatření proti rozšíření pravicového extremismu již byla přijata a zjistím, kde a jakým způsobem bych mohla vést andragogickou intervenci.

Podle Bartoňkové a Šimka působí masmédiá po celý život člověka jako socializační činitel. Vedle informačních funkcí je pak základní funkcí masmédií ve vztahu k socializaci, poskytování vzoru sociálního jednání. Mohli bychom je považovat spíše za subjekt (než prostředek) andragogického působení, jelikož disponují velkým potenciálem záměrného vlivu (Bartoňková, Šimek 2002). Z toho důvodu, je více než nutné, aby neposilovaly stereotypy a nepřispívaly k diskriminaci a xenofobii vůči menšinám. V oblasti médií by měla andragogická intervence podobu školení pro žurnalisty a reportéry (objekt vzdělávání). Jeho obsahem by bylo jednak seznámení se s problematikou pravicového extremismu, jak se připravit na rozhovor s představiteli krajní pravice a jakým způsobem

informovat o jejich akcích. Naučili by se informovat o Romech, cizincích i menšinách bez předsudků a objektivně. Seznámili by se se zásadami vedení nezraňujícího rozhovoru s lidmi v krizi, oběťmi trestné činnosti, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci.

Už jsem se zmínila, že bezpečnostní složky mají nejpropracovanější strategie boje s pravicovým extremismem, jejichž plnění je pravidelně vyhodnocováno. Jako velmi pozitivní se ukázalo zejména vytvoření antikonfliktních týmů a neuniformovaných skupin „Extrém“. V sociálně vyloučených lokalitách působí asistenti prevence kriminality, kteří velmi dobře znají z vlastních zkušeností každodenní život v těchto oblastech, a není jim lhostejné, jak se tamním obyvatelům žije (např. na sídlišti Máj v ČB). Mezeru však vidím v komunikaci policie s veřejností. Jak ukázaly výzkumy, veřejnost dostává o kriminalitě chybné, zkreslené či nesrozumitelné informace. Navíc neopodstatněně sílí punitivní postoje Čechů. Jako způsob andragogické intervence bych navrhla uspořádání veřejné schůzky s občany a zástupci měst, kde by veřejnost informovali o skutečném stavu kriminality (na této schůzce by mohli vystoupit zástupci města či neziskových organizací; např. uvést na pravou míru některé fámy⁶⁷ spojené s Romy, vysvětlit postupy s opatřeními v oblasti sociálního začleňování, apod). Jiným způsobem by bylo např. vyčlenění prostoru v regionálních tiskovinách, prostřednictvím kterých by byla vedena osvěta v oblasti extremismu, snažili by se veřejnost naklonit k preferenci alternativních trestů apod. Rovněž by bylo přínosné využít k andragogickým účelům experty na pravicový extremismus, kteří působí jako soudní znalci, aby do této problematiky zasvětili zástupce akademické sféry z jiných oborů – politologie, sociologie, práva atd. Vhodnější, než jednostranné proškolení, by bylo sympozium, na kterém by si odborníci z jednotlivých oborů vyměňovali poznatky a získávali pohled z dalších perspektiv, což by mohlo pozitivně ovlivnit řešení nebo přístup k pravicovému extremismu.

Je zřejmé, že nejzásadnější vliv na úspěch akcí pravicových extremistů je negativní vnímání Romů českou majoritou a problémy v sociálně vyloučených lokalitách. Není cílem mé práce řešit problematiku integrace Romů, přestože její řešení by ovlivnilo sympatie veřejnosti a účast na akcích krajní pravice. Je to velmi složitá a dlouhodobá záležitost, kterou řeší orgány státní správy i neziskové organizace. Vláda ČR přijala koncepci romské integrace pro rok 2010-2013, kde usiluje o uchování kulturního dědictví⁶⁸ Romů a včlenění romské kultury do většinové kultury společnosti. Koncepce se dále věnuje

⁶⁷ Např. „Romové k získání sociálních dávek nebudou muset na rozdíl od ostatních vykonávat veřejně prospěšné práce.“ (MPSV tuto lež zdůvodnilo)

⁶⁸ Tohoto cíle chce dosáhnout zahrnutím tématu romské kultury, jazyka a dějin do rámcových vzdělávacích programů škol, metodických a výukových materiálů pro žáky i studenty a jejich popularizací ve veřejných sdělovacích prostředcích.

řešení situace té části romské menšiny, která trpí sociálním vyloučením. Zabývá se klíčovými oblastmi jejich života jako je vzdělávání, zaměstnanost, bydlení, oblast zdraví, sociální ochrany a v neposlední řadě i bezpečnost romských komunit (Vláda ČR 2010). Plnění koncepce závisí na jednotlivých územních orgánech státní správy. V souvislosti s protiromskými nepokoji vydala Agentura pro sociální začleňování podrobnou a konkrétní Příručku pro obce, která detailně představuje možné nástroje, které mohou obce zavádět, aby zajistily bezpečnost a prevenci kumulace sociopatologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách. Propracovaný postup se týká oblastí: sociálního začleňování v obci, sociálních služeb, bydlení, zaměstnanosti, vzdělávání, rodiny a sociálně-právní ochrany, dluhů, bezpečnosti a prevence kriminality. Příručka byla rozeslána do 400 obcí a měst ČR (ASZ 2012). Pár příkladů dobré praxe: v prosinci 2013 dostala Kadaň⁶⁹ cenu za nejlepší práci při integraci Romů v lokalitě Prunéřov (dobrá spolupráce města, velkého počtu neziskových organizací, které se zaměřují každá na jinou oblast). V říjnu ocenila Rada Evropy Obrnice, které zaujaly asistenty městské policie nebo nízko- prahovými kluby pro mládež. Mezi nominovanými byl i Jirkov, kvůli sociální firmě ONZA, která ve městě zajišťuje úklid a údržbu zeleně (zaměstnává dlouhodobě nezaměstnané), oceněno bylo i Teplické Salesiánské středisko Š. Trochty. V roce 2012 vzniklo Recyklační centrum elektroodpadu v Přerově (spojení několik firem a organizací), zaměstnává 28 osob s nízkou kvalifikací a zdravotním znevýhodněním. Asistentky pomáhají ve škole i doma dětem ze znevýhodněných rodin v rámci projektu Nová škola (4 školy ve Středočeském kraji). Padesát dětí s dobrým prospěchem, chodící pravidelně do školy, z chudých rodin ze Šluknovska, dostane stipendium na nákup pomůcek, cestovné apod. Zajímavý je projekt Roma Education Fund, který podporuje romské studentky středních pedagogických škol. Cílem je zvýšit počet romských učitelek v mateřských školách v ČR a zapojit romské děti do předškolního vzdělávání a lépe je připravit na ZŠ. Andragogická intervence v oblasti integrace Romů by mohla mít podobu kurzů pro neziskové organizace, kde by se naučili připravovat projektové žádosti. Vzhledem ke skutečnosti, že města i obce obdržely praktické Příručky od ASZ a také speciální manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacím (postup při povolení/zákazu či rozpuštění

⁶⁹ V lokalitě Prunéřov žije v několika starých domech zhruba 300 lidí, většinou Romů. Jejich byty město postupně za přispění nájemníků opravuje. Motivací pro rodiny, které často měly potíže s placením nájmu, byla jasně nastavená pravidla. Kdo nemá dluh, dostane do bytu nové linoleum. Kdo pravidelně platí aspoň šest měsíců, tomu radnice přispěje na nová okna. V několika dalších bytech pak dostali lidé i nové sprchové kouty. Neziskové organizace zde poskytují dluhové poradenství, pomáhají získat práci či alespoň rekvalifikaci. Pomáhá i střední škola, která otevřela nové obory pro děti, jež z 8. či 9. třídy přešly na úřad práce - několik z nich se znovu vrátilo k učení. Kadaň zaujala třeba i novou sociální firmou na žehlení prádla nebo tím, že další poradny a služby se nevěnují pouze Prunéřovu, ale i dalším lidem z celého města.

shromáždění) od MVČR, zajistila bych semináře, kde by se seznámily s jejich používáním, popřípadě si vyjasnily sporné body.

Kromě Romů jsou útoky extremistů ohrožováni i jiné menšiny a cizinci. V roce 2014–2016 bude realizována celostátní kampaň „Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti“, předložení projektové žádosti trvá do konce března 2014. Cílovou skupinou programu „Jsme lidé jedné Země“ tvořili žáci (12-16let), týkal se Vietnamu, Ukrajiny, Afghánistánu, Běloruska, Čečenska a Konga. Hlavním záměrem bylo posílit pozitivní postoje žáků k multikulturní společnosti, uvědomění si předsudků a vyjádření obav z migrace nebo odlišnosti ve společnosti a tím přispět k eliminaci pocitů a projevů xenofobie a rasismu (Tollarová 2013). V ČR působí i neziskové organizace Organizace na pomoc uprchlíkům, SOZE, IOM, Slovo 21, Člověk v tísni, humanitární organizace ADRA aj. Kromě humanitární pomoci, lidských práv, sociální integrace; organizují i vzdělávání a osvětu, festivaly (např. Jeden svět). Projekt, který se zaměřil přímo na pravicový extremismus „Hrozby extremismu /Příležitosti demokracie“, realizovala organizace Asi-milování, kdy za 2 roky proškolili 8000 dětí a mládeže. Cílem byla výchova k aktivnímu občanství, občanské a osobní odpovědnosti, čtenářské a voličské gramotnosti. V rámci projektu vydali třídílnou publikaci pro pedagogy, která je určena zejména pedagogům základních a středních škol, výchovným poradcům, metodikům prevence atd. (Asi-milování 2013). Moje andragogická intervence by spočívala v organizování kurzů výuky češtiny pro cizince a službách spojených s vyplňováním formulářů, jednáním na úřadech apod. Uvedené andragogické intervence jsou pouze návrhy, které považuji na základě dostupných informací za přínosné. V případě realizace bych provedla důkladnější průzkum potřeb, objektů vzdělávání a celou intervenci naplánovala (včetně prostředků, zdrojů, harmonogramů a časových dotací, nároků na animátory/konzultanty atd., evaluací aj.).

3.2 Návrh andragogické intervence

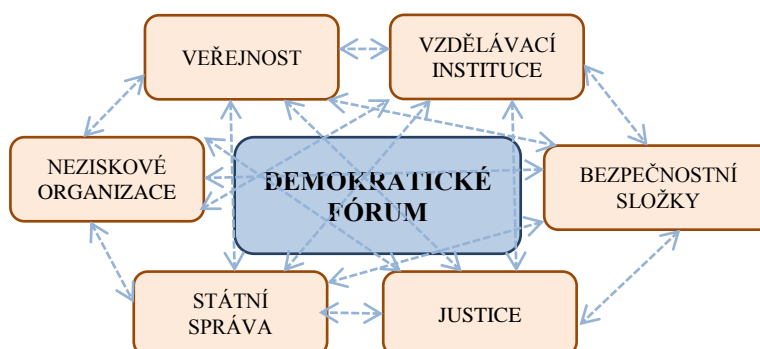
V předcházejícím rozboru aktérů a opatření směřujících k snižování pravicového extremismu a následném zjišťování možností andragogické intervence, jsem se přesvědčila o rozsahu využití integrální andragogiky při eliminaci tohoto fenoménu (daných množstvím potenciálních vedených objektů), ale také o variabilitě způsobů andragogického působení (vycházející z předmětu integrální andragogiky⁷⁰). Nejdůležitější při omezení pravicového extremismu, stejně jako u všech patologických

⁷⁰ ŠIMEK, D. *Andragogika na pokraji vědy*. In S-Obzor, 1995, roč. 4, č. 2-3, s. 97-99.

jevů, je prevence. Jak v oblasti prevence, tak i v oblasti průběžného boje s pravicovým extremismem byly vyvinuty nástroje pro jeho potlačení. Jsou využívány s různou mírou, což není vždy dáno pouze specifičností situace či regionu, nebo jinými objektivními příčinami, ale často je důvod prostší – jejich neznalost (tzn. 1. neví o nich, 2. neumí/neví jak je používat). Úspěch využívání některých nástrojů přitom závisí na společném postupu nebo aplikaci celého komplexu nástrojů. Na základě toho, jsem vyvodila tři základní požadavky, které by měly být zajištěny, k čemuž bude směřovat moje andragogická intervence: *sdílení informací, kooperace a komplexnost*.

Založila bych společnost, řekněme jí například Demokratické fórum. Její působení by probíhalo ve dvou dimenzích: v sociální realitě a v kyberprostoru (internet). Demokratické fórum by bylo platformou, která by sdružovala všechny aktéry, kteří jsou do pravicového extremismu⁷¹ zapojeni. Jak tvrdí Kliment, „systematická perspektiva vtahuje všechny zúčastněné prvky do komunikace týkající se podob problémového systému, jakož i možností jeho řešení, což přináší mnohé, do té doby nevyřčené perspektivy (Kliment 2013, s. 124)“. Její úlohou by bylo především zprostředkování informací (mezi jednotlivými institucemi i veřejností), koordinace činností vedoucích k potlačení projevů pravicových extremistů, koordinace společného postupu v řešení konfliktní situace v ohrožených lokalitách a integraci Romů a cizinců, zajišťovat komunikaci mezi územními orgány státní správy a veřejností (podpora aktivního občanství), organizování veřejných a odborných diskusí, seminářů a odborných konferencí.

VZÁJEMNÁ KOOPERACE A SDÍLENÍ INFORMACÍ VE
SNAZE ELIMINOVAT PRAVICOVÝ EXTREMISMUS

⁷¹ Podle Lužného jsou „určité sociální konflikty důsledkem střetu odlišných představ o tom, jak má být společnost uspořádána. Tímto způsobem se do sféry analýzy sociálního konfliktu dostávají některé projevy konfliktů politických, ideologických, náboženských a kulturních (Lužný 2013, s. 12)“.

3.2.1 Demokratické fórum na internetu

Webové stránky by obsahovaly složky (viz příloha č. 1): „o nás“ (vize, poslání, cíle), „aktuality“ (tato stránka by se zobrazovala vždy jako první – hlavní), „státní správa“, „justice“, „bezpečnostní složky“, „neziskové organizace“, „vzdělávání“, záložky krajů 13+1, „kontakty“, „dokumenty“, „projekty“. A také zobrazená okna: „dotazy kompetentním“, „veřejná diskuse“, „hledání“. Některé informace uvedené v záložkách by se duplikovaly, např. oznámení o celostátní konferenci „Jednotný postup v boji proti extremismu“ by se objevil v záložce „aktuality“, v záložkách jednotlivých krajů, i v ostatních složkách.

Záložky krajů (tzn. 14 záložek) by obsahovaly (každá z nich) informace související s pravicovým extremismem v daném kraji:

- informace o podmínkách v kraji i regionech: demografické údaje, o pracovních příležitostech a nezaměstnanosti, o možnostech vzdělávání, úrovni bydlení a vyloučených lokalitách, sociálním a zdravotním zabezpečení, jaké neziskové organizace zde působí; atd.⁷²
- informace o chystaných a o průběhu již konaných pravicově extremistických akcí (pokud jsou);
- informace o chystaných a o průběhu již konaných kulturních a osvětových akcí týkajících se multikulturalismu, menšin, aktivního občanství, solidarity, aj.
- informace o investičních a rozvojových plánech v regionu (zejména spojené s integrací Romů, sociálně vyloučenými lokalitami, avšak nesmí dojít ke klamnému zdání, že se investiční plány týkají pouze Romů! – negativní reakce majority! atd.)
- informace o veřejných shromážděních, schůzkách a seminářích jednotlivých aktérů;
- o projektech na podporu zaměstnanosti, konkurenceschopnosti a stability (+dobrá řešení problematických oblastí – důležité, i méně povedené a proč se nepovedly);
- dokumenty a záznamy z jednání, výstupy, evaluace apod.;
- důležité odkazy a kontakty.

Záložka „státní správa“, by obsahovala základní informace ohledně aktuálních strategií jednotlivých ministerstev a jejich plnění, informace společné pro kraje, výzkumy z oblastí veřejného života, odkazy atd. Složka „justice“ by obsahovala přehled právních norem a některé ke stažení, včetně komentáře (např. Ústava ČR, Zákoník práce, LPS, Občanský zákoník atd.), odkazy na právní poradenství i neziskových organizací (např. In Iustitia). Záložka „bezpečnostní složky“ by obsahovala informace MVČR, BIS, Policie ČR, určené veřejnosti i odborníkům pro zajištění součinnosti postupu proti extremismu (např. zprávy

⁷² Šlo by o základní údaje, detailní údaje a agenda státní správy je na samostatných webech krajů. Může být připojen odkaz. Rozsah toho, co vložit na stránky bude předem prodiskutováno s realizačním týmem i s představiteli kraje a dalších skupin. Nové informace o akcích aj. bude vkládat administrátor webu.

MVČR o extremismu, statistiky trestné činnosti, výzkumy postojů obyvatel, kriminality apod.), ale i například propagace pro nábor do antikonfliktních týmů, asistentů prevence kriminality atd. I v této složce by se zobrazovaly informace o seminářích a školeních (pro veřejnost i odborníky) a také vzdělávací okénko (např. o extremismu, z politologie, z problematiky kriminologie). Záložka neziskové organizace by kromě nabízení služeb jednotlivých sdružení a aktuálních informací o projektech atd., sloužila k propagaci veřejně prospěšné činnosti a k získávání dobrovolníků. Snahou by bylo více se přiblížit veřejnosti, vysvětlit obtížnost situace některých občanů a proč je zapotřebí jim pomáhat (poukázat na celospolečenský přínos). Složka „vzdělávání“ by kromě vzdělávacích aktivit, které přímo nebo nepřímo mohou k eliminaci extremismu přispět (tzn. výchova k aktivnímu občanství, vzdělávání podporující sociální integraci apod.), měla složku publikace (ke stažení, seznamy atd.), aktuality, vzdělávací okénko atd. Součástí stránek by byly také okna „dotazy kompetentním“, „veřejná diskuse“, kde by občané měli možnost klást otázky, které by zodpovídal odborník na danou problematiku (s instrukcemi, kdy mohou očekávat odpověď). Veřejná diskuse by mohla probíhat neustále jako chat, avšak snahou by bylo organizovat on-line diskuse s veřejně činnými osobami (starosty, zástupci jednotlivých odborů, policie, řediteli škol, občanských iniciativ atd.). Webové stránky by svoje uspořádání i obsah upravovaly požadavkům vycházejících z provozu. Reagovaly by na poptávku institucí i veřejnosti (např. na základě anket a příspěvků). Kopecký tvrdí, že lékem na problémy nedostatečné funkčnosti soudobých demokracií je intenzivnější zapojení občanů do politického dění (Kopecký 2010, s. 5-17). Wynne a Kopecký, uvádí definici aktivního občanství EU „Politická účast na spolkovém životě, je charakterizovaná tolerancí a nenásilím a uznáváním vlády práva a lidských práv.“ Přitom aktivní občanství, seberealizace, sociální začleňování a zaměstnatelnost, patří k širokým cílům celoživotního učení, jak je konceptualizováno v dokumentech EU (Wynne, R. Kopecký, M. 2010, s. 83-97).

3.2.2 Demokratické fórum ve veřejném prostoru

Demokratické fórum by tvořil: řídicí tým, pracovní skupiny koordinátorů v krajích a tým, který by zajišťoval webové stránky, přičemž koordinátoři v jednotlivých krajích by úzce spolupracovali s administrátory webu (pomohli zajišťovat informace, doplňovali je, ověřovali atd.). Administrátoři by byli zodpovědní za aktuálnost stránek, za distribuci otázek kompetentním osobám a zajištění odpovědí, za organizování a technické zajištění veřejných diskusí (včetně souhrnných reportů o již proběhlých diskusích – veřejní činitelé se pak mohou lépe připravit na „živé“ shromáždění), za „nezávadnost“ obsahu chatů atd. Pracovní skupiny v krajích by měly za úkol spolupracovat se státní správou v kraji

i regionech, s neziskovými organizacemi, bezpečnostní složkami. Což by vyžadovalo vytvořit síť kontaktních osob na těchto institucích (nutná podpora vedení těchto institucí). Patronát nad činností Demokratického fóra by měla ministerstva MVČR, MPSV ČR, MŠMT, která by územním orgánům státní správy doporučila spolupracovat (úkol řídicího týmu). Koordinátoři by měli vysvětlit, v čem spolupráce spočívá (smysl a účel) a jaký je očekávaný efekt. Tyto týmy by vytvořily platformu, na které by se setkávali odborníci z různých oblastí správy, neziskových organizací, akademické sféry, policie, ale i veřejnost. V případě pravicového extremismu by zástupci měst, policie i neziskových organizací vytvořili strategii koordinovaného postupu v průběhu akce extremistů. Koordinátoři fóra by organizovali semináře a školení, spojené s výměnou informací mezi odvětvími i mezi regiony. Tyto akce by nemusely být spojeny pouze s pravicovým extremismem, ale také se sociálním začleňováním a jinými aktuálními problémy. Nedílnou součástí by byly pravidelné veřejné schůze, které by Demokratické fórum moderovalo (dohlíželo by také na zpracování výstupů). Minimálně jednou ročně by byly pořádány celostátní konference proti extremismu, kde by se účastníci ze všech krajů seznámili se celkovým stavem v ČR a s regionálními specifiky, vyměnili si zkušenosti se zaváděním preventivních opatření a řešení problémů, kterých využívají pravicoví extremisté k ovlivňování veřejnosti. Demokratické fórum by bylo spolufinancované z národních zdrojů a například ze strukturálních fondů EU, finančních zdrojů z EHP/Norska aj. Při zvažování nevýhod toho řešení pokládám za nejtěžší (nicméně řešitelnou) organizační náročnost, přičemž úspěch závisí na ochotě jednotlivců spolupracovat.

Závěr

Žádná platná definice termínu extremismus dosud neexistuje a jeho používání je podrobováno kritice kvůli nejednoznačnosti obsahu. Nejednotnost v definování se pak odráží i ve zkoumání daného jevu a následně v opatřeních k jeho potlačení či prevenci. Obecně lze říci, že pojem extremismus zastřešuje všechny ideologie (mnohdy protichůdné), které vystupují proti stávajícímu režimu, bez ohledu na to, z jakých pozic režim kritizují. Jednotlivé extremistické subjekty vykazují různou míru nedemokratičnosti, která se odráží i v terminologii: populismus, radikalismus (představují radikální, ale ještě legální opozici vůči systému), extremismus a terorismus. S extremismem se potýká každá demokratická společnost, přičemž naprostá většina extremistických aktivit je bezprostřední reakcí na narůstající vnitřní rozpory společnosti. Byla prokázána závislost

stavu anomie ve společnosti a růstu extremistických fenoménů. V souvislosti s globalizací a s ní souvisejícími celospolečenskými změnami vznikly tzv. nové extremismy (nová sociální hnutí): náboženský e., environmentální e., etnický a regionální extremismus. Rozdělení extremismu na pravicový a levicový není rovněž příliš vhodné. Přestože jsou ideově rozdílní, mají i společné rysy. Tím je především aktivistický politický styl (energetizován nenávistí a fanatismem), populismus, víra v existenci absolutní pravdy, dogmatismus, antipluralismus, rigorismus formulací, intolerance atd. Do nepřátelských pozic je staví ideje, které zastávají. Zatímco levicoví extremisté (komunisté, trockisté, anarchisté atd.) kladou do popředí rovnost lidí a osvobození jednotlivce, pro pravicové extremisty je charakteristické akceptování nerovnosti. S tímto principem souvisí etnocentrismus, vyhraněný nacionalismus, xenofobie a nenávist vůči všem cizincům, rasismus, antisemitismus. Nejmilitantnější rasisté hovoří o nutnosti vypuknutí „svaté rasové války“ (WAR-HRW, RAHOWA) nebo „bílé revoluce“. Rasismus stojí na předpokladu, že lidské vlastnosti jsou rasově podmíněné, přičemž z faktu odlišností jednotlivých ras se odvozuje nadřazenost jedné rasy nad ostatními. Rasa je sociálním konstruktem, který prošel historickým vývojem, přičemž nelze nezmínit negativní úlohu vědy v rasistických teoriích a jejich historický dopad (apartheid, holocaust atd.). V dnešní době se biologický rasismus často nahrazuje kulturním (příslušníci jiných ras jsou příslušníci jiných kultur, které nejsou slučitelné s evropskou kulturou a civilizací). Antisemitismus je obecně popisován jednak jako nenávist namířená vůči Židům (etniku), tak i jako nenávist k osobám vyznávajícím judaismus. Antisemitismus je jedním z nejstarších projevů nenávisti, diskriminace a marginalizace určité kategorie lidí, proto se v průběhu historie měnil (nábožensky motivovaný, ekonomizující, nacionalistický, rasistický, politizující a historizující). Historizující antisemitismus je moderní formou antisemitismu, projevuje se popíráním šoa. Tzv. revizionisté, se snaží pomocí záměrné dezinterpretace dějin a lží očistit nacismus v očích veřejnosti. Nehledají pravdu, ale vytváří důkazy, které by podpořily jejich hypotézu. Nebezpečí spočívá v předkládání prací revizionistů jako plnohodnotných vědeckých zjištění, čímž se staly hlavním argumentem extremistů po celém světě. Xenofobie (strach z cizího) je fenoménem, který pramení z předsudků. Pokud je základem xenofobie rozlišení prostoru na oni-my, je toto rozdělení chápáno jako součást procesu individualizace. Avšak pokud je součástí xenofobie vymezení OD nebo dokonce PROTI, pak hovoříme o šovinismu či rasismu. Předsudek je konstantou nereflektovaného přesvědčení, má tendenci převést toto přesvědčení do artikulované formy, a tím je pokládat za prokázané (proti dogmatickým přesvědčením nelze argumentovat).

Historické kořeny, které vytvořily základy pro dnešní ideovou výbavu pravicového extremismu, je třeba hledat zejména v italském fašismu, německém nacismu a českém nacionalismu, fašismu a nacismu v období: první republiky (1918-38), zejména druhé republiky (30. 9. 1938-15. 3. 1939) a období Protektorátu Čechy a Morava (1939-45). V práci se těmto obdobím věnuji detailněji, abych poukázala na heterogenitu dnešní ultrapravicové scény, kdy každý subjekt se odkazuje/hlásí k něčemu jinému (někteří přebírají ideologii, mýty, propagandu, organizaci hnutí, aktivistický styl, vůdcovský styl, symboliku, uniformu, názvy hnutí, názvy časopisů, hlásí se k historickým osobnostem, atd.). Po pádu komunismu 1989 procházelo ultrapravicové spektrum bouřlivým procesem vzniku, zániku a přeskupování různých skupin a subjektů, což měnilo nejen jednotlivé subjekty, ale i strategie jednotlivých směrů a jejich radikálnost. Pro nové ultrapravicové spektrum tohoto období je charakteristická ideologická pestrost, kdy jsou často spojovány různé i protichůdné proudy, vágnost některých ideologií, nedostatečné zpracování zastávaných ideových koncepcí. Podle Mareše lze vysledovat tyto základní ideové orientace české ultrapravice: český nacionalismus (popř. panslavismus), pro-německý nacionalismus a pangermanismus, panárijskou orientaci bez přímé vazby na český nebo německý nacionalismus či keltství. Za ideál režimů považují: autoritativní demokracii, autoritativní vůdcovský režim, klerofašismus, nacionální socialismus (hitlerovský), blíže nespecifikovaný apartheid popřípadě čistou rasovou společností. Nejúspěšnější krajně pravicovou stranou, která se etablovala do parlamentu 1992 a 1996, byla SPR-RSČ v čele s Miroslavem Sládkem. Představovala pragmatický mix různých ideových proudů ultrapravice, u RM byl přítomen neonacismus. Sládek proslul ostrými výpady proti vládě, NATO, EU, homosexuálům, komunistům, rasistickými výpady proti Romům, antisemitismem atd. Populisticky sliboval mnoho sociálních výhod (bez zdůvodnění, z čeho budou financovány), požadoval trest smrti, záměrně Romy a přistěhovalce spojoval s kriminalitou a se zneužíváním sociálních dávek. V devadesátých letech byla důležitou složkou pravicového extremismu v ČR především skinheadská subkultura, tvořila tzv. tvrdé jádro. Připravila předpoklady pro vznik a existenci zájmových skupin militantních organizací (přispěla i k úspěchu Sládka). Nejpočetnější byli nazi-skinheads a rasističtí skini (WP- White Power). Skinheads byli propojeni s hudebními skupinami a styly (pořádali koncerty, šířili propagační materiály, ziny, prodávali oblečení), společné znaky: násilí, holá hlava a absence konsistentnějšího ideologického zázemí nebo propracovanější ideologické koncepce. Za nejnebezpečnější lze považovat činnost militantních a teroristických organizací, které se vytvořily na základě skinheadské subkultury.

Ani v současné době neexistuje jednotná pravicově extremistická ideologie, ke které by se ultrapravicové subjekty přihlašovaly. Ultrapravicový prostor je charakteristický značnou heterogenitou ideových proudů a směrů. Přitom nelze jednoznačně určit, zda se jedná o ideologii, doktrínu, inspiraci konkrétním režimem nebo nesourodý mix postojů a názorů. Jednotlivá uskupení s odlišnými postoji se od sebe vymezují a často nezůstávají pouze u verbálních útoků. Nejobecněji lze rozlišit tři ideologické proudy: nacionalismus, neonacismus a „novou“ ultrapravicí (pragmatický mix různých ideových proudů, extremizace čs. tradic, ideově nevyhraněný bělošský rasismus a xenofobie). Od roku 2009 do současnosti došlo k úbytku příznivců a útlumu činnosti národoveckých politických stran. Typická je fluktuace jednotlivých členů a aktivistů z řad krajní pravice, případně ústup do občanských sdružení či neregistrovaných projektů. Za povšimnutí stojí výrazné kvalitativní proměny a změny strategie současné neonacistické scény. Prvním strategickým posunem je princip organizace – leaderless resistance, který se v českých podmínkách ustálil v podobě lokálně organizovaných buněk (pět - dvacet lidí/buňka) s rozvolněnou strukturou, bez oficiálních vazeb a závazků. Takový systém umožňuje značnou flexibilitu, mobilitu, rychlou výměnu informací a jednotný postup. Organizační změny doprovázely i úpravy strategie: aktivní zapojení neregistrovaných subjektů do veřejných akcí; radikalizace – verbální i fyzická (otevřené projevy rasismu a xenofobie, fyzické střety mezi účastníky a odpůrci, útoky proti Romům atd.); a změna prezentace na veřejnosti (profesionalizace) – výrazný odklon od NS skinheads (Autonomní nacionalisté). Hlavním propagačním a aktivizačním nástrojem je internet, včetně sociálních sítí (také činnost hackerů aj.). K nejvýznamnějším subjektům patří Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS) v čele s T. Vandasem, hlásí se k národnímu socialismu, odmítá jako totalitní ideologii nacismus a komunismus. Její členskou základnu tvoří izolacionističtí a xenofobní nacionalisté, neo-husitští nacionalisté, stoupenci německých neonacistických ideologií, jiní jsou propojeni s neonacistickým spektrem. Podle momentální výhodnosti se strana hlásí k různým tradicím českých dějin a k nacionalistickému dělnickému hnutí konce 19. století. Zastává tzv. „welfare šovinismus“, odpor vůči pracovním imigrantům z ciziny (především těm s nebílou barvou pleti) a kritiku vietnamské komunity. Hlavním tématem bývá kriminalizace Romů, vymezuje se proti nepřizpůsobivým osobám a proti zneužívání dávek. Staví se proti registrovanému partnerství, stavbě mešit a proizraelské politice vlády ČR. Ostře kritizuje EU a NATO. Odmítá kapitalistickou globalizaci ekonomiky a spekulativní kapitál, k největším nepřítelům patří komunisté, levicovní aktivisté, především anarchistická uskupení. Akcí pořádaných DSSS se účastnili i příslušníci mládežnické subkulturní

pravicové scény (s NO, AN a DS). Za příčinu, proč nacházíme mezi neonacisty mnoho společenských outsiderů a nezaměstnaných, považuje Nakonečný ztrátu životních jistot. Ale může jít i o jistoty spojené s ohrožením národa, rasy a vůbec hodnot, s nimiž se jedinec identifikuje. Většina skinheadů jsou lidé, kteří jsou neúspěšní, nebo nemají šanci normálním způsobem dosáhnout pozornosti a úspěchu ve společnosti. Významnou roli v orientaci mladého člověka k radikálně zaměřeným skupinám s extrémními názory a projevy, hrají i jevy související s procesem dospívání. Z hlediska celospolečenského dopadu má krajní pravice nyní spíše zanedbatelný význam. V praxi zůstává momentálně reálným nebezpečím hrozícím z krajně pravicového spektra zejména násilí a trestná činnost, které se dopouštějí její příznivci (vysoká míra latence). Avšak větším problémem pro společenskou stabilitu, než činnost malých extremistických skupin, by se mohly stát protiromské nálady mezi částí „obyčejné“ veřejnosti. Zhruba 83% Čechů vnímá Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel (kriminalita, zneužívání dávek). V celkové populaci se nachází z pohledu pravicového extremismu dvě potenciálně rizikové skupiny, které sdílejí ultrapravicové ideje, ale liší se mírou podpory stran nabízejících radikální řešení. Hlavní riziko představuje 5,8% populace, kteří jsou ochotni účastnit se demonstrací či akcí pořádaných ultrapravicí. Druhá skupina 2,5%, jsou ochotni podpořit strany krajní pravice nanejvýš svým volebním hlasem. Výzkum potvrdil, že rozšíření pravicového extremismu souvisí s hospodářskou nejistotou, se sociální nerovností, s obavami či zkušenostmi s kriminalitou problémových skupin, s anomii ve společnosti, se znechucením z politiky a s vnímáním státu jako slabé instituce. S rostoucí frekvencí protiromských demonstrací a hromadného zapojení obyvatel do nenávistných pochodů, jsou patrné snahy státních orgánů řešit otázku sociálně vyloučených lokalit a jsou vypracovávány strategie pro boj s pravicovým extremismem.

Při monitorování existujících opatření a nástrojů pro eliminaci pravicového extremismu a zjišťování možností andragogických intervencí, jsem se přesvědčila o širokém využití integrální andragogiky při řešení problémů vycházejících ze sociální reality, jejichž zvládnutí by přispělo (nejen) ke zmenšení vlivu pravicového extremismu.

Zjistila jsem, že v praxi nejsou dostatečně využívány existující nástroje pro potlačení pravicového extremismu a také, že některé problémy jsou natolik provázané, že vyžadují komplexní řešení. Na základě toho, jsem vyvodila tři základní požadavky pro moji andragogickou intervenci: *sdílení informací, kooperace a komplexnost* (tím by měl být zajištěn i synergický efekt). Založila jsem imaginární společnost Demokratické fórum, která by tvořila platformu sdružující všechny aktéry „vtažené“ do pravicového extremismu. Její úlohou by bylo především zprostředkování informací (mezi jednotlivými institucemi

i veřejností), koordinace činností vedoucích k potlačení projevů pravicových extremistů, součinnost společného postupu v řešení konfliktní situace v ohrožených lokalitách a integrace Romů a cizinců, zajištění komunikace mezi územními orgány státní správy a veřejností (podpora aktivního občanství), organizování veřejných a odborných diskusí, seminářů a odborných konferencí. Mimo veřejný prostor by Demokratické fórum působilo i na internetu. Účel by mělo stejný, avšak s většími možnostmi vyplývajícími z této technologie. K přiblížení institucí veřejnosti by na internetu sloužily například pravidelné on-line diskuse s jejich představiteli, ale i možnost zadávání „dotazů kompetentním“, dostupnost veškerých informací, dokumentů atd.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Dorazilová Simona

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF UP

Název práce: Pravicový extremismus: možnosti andragogické intervence při jeho eliminaci

Počet znaků: 187 303

Počet příloh: 1

Počet titulů z použité literatury: 67

Klíčová slova: antisemitismus, extremismus, fašismus, nacionalismus, nacismus, pravicový extremismus, předsudky, rasismus, revizionismus, stereotypy, xenofobie

Práce obsahuje objasnění problematiky pravicového extremismu, včetně historických kořenů a analýzy současné ultrapravice. Přestože nelze podceňovat násilí a trestnou činnost jejich členů, větším problémem pro společenskou stabilitu je rostoucí zapojení veřejnosti do protiromských demonstrací organizovaných ultrapravicí. Na základě identifikace prostředí sociální změny jsem navrhla vytvoření společné platformy, sdružující všechny instituce usilující o eliminaci extremismu. Její úlohou by bylo především zprostředkování informací, koordinace činností vedoucích k eliminaci pravicového extremismu a společného postupu v řešení situace v ohrožených lokalitách, organizování veřejných shromáždění a odborných diskusí, seminářů apod.

Annotation

Surname and name of author: Dorazilová Simona

Name of Department and Faculty: Department of Sociology and Andragogy FF UP Thesis name: Right-wing extremism: ways of andragogical intervention to it's elimination

Number of characters: 187 303

Number of attachmensts: 1

The number of titles used literature: 67

Keywords: anti-semitism, extremism, fascism, nationalism, nazism, right-wing extremism, prejudice, racism, revisionism, stereotypes, xenophobia

Thesis contains clarification of issues related to right-wing extremism, including historical beginnings of current ultra-right movement and its analysis. Although violence and criminal activities of its members can't be discounted, bigger significance for society balance lies in increasing participation of wide public in anti-roma demonstrations organized by ultra-right movement. Based on the identification of the social change environment, I have proposed creation of common platform which will group together all institutions trying to achieve elimination of extremism. Its goal would be primarily exchange of information, coordination of activities leading to elimination of right-wing extremism, common advancement in finding solution for affected areas, organization of public meetings, seminars and subject matter expert discussions.

Použitá literatura

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Příručka pro obce* [online]. Praha: ASZ, 2012. [cit. 4. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>

ASI-MILOVANÍ. *Demokracie versus extremismus. Výchova k aktivnímu občanství* [online]. Praha: Asi-milovaní, 2013. [cit. 12. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://moznosti-demokracie.cz/publikace.html>

ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.

ČERNÝ, P. *Právní ochrana před extremismem*. Praha: C. H. Beck, 2008.

ČERVENKA, J. *Hodnocení vývoje vybraných oblastí veřejného života během uplynulého roku – prosinec 2013* [online]. Praha: CVVM - SOÚ AVČR, 2014. [cit. 8. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://cvvm.soc.cas.cz/demokracie-obcanska-spolecnost/hodnoceni-vyvoje-vybranych-oblasti-verejneho-zivota-behem-uplynuleho-roku-prosinec-2013>

BACKES, U. *Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten. Elemente einer normativen Rahmentheorie*. Opladen: WestdeutscherVerlag, 1989, s. 33.

BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. Olomouc: Votobia, 2003.

BARTOŇKOVÁ, H. ŠIMEK, D. *Andragogika*. Olomouc: UPOL, 2002.

BASTL, M. MAREŠ, M. SMOLÍK, J. VEJVODOVÁ, P. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Praha: Grada, 2011.

BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. Praha: SLON, 2010.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Poučení z Mnichova 1938*. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Česká xenofobie*. Praha: Votobia, 1998, s. 10-16.

BIS. *Informace BIS o vývoji na extremistické scéně ve 2. čtvrtletí roku 2013* [online]. Praha: BIS, 2013b. [cit. 27. 11. 2013] Dostupný z WWW <http://www.bis.cz/2013-2q-zprava-extremismus.html>

BIS. *Výroční zpráva BIS za rok 2012* [online]. Praha: BIS, 2013a. [cit. 7. 11. 2013] Dostupný z WWW <http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocní-zprava-2012.html>

DANICS, Š. KAMÍN, T. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha: Policejní akademie ČR, 2008.

DSSS. *Ústřední orgány DSSS* [online]. [cit. 12. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://www.dsss.cz/ustredni-organy-dsss>

Tiskové centrum DSSS. *DSSS pozve zástupce Pravého sektoru do ČR* [online]. [cit. 24. 2. 2014] Dostupný z WWW <http://www.dsss.cz/dsss-pozve-zastupce-praveho-sektoru-do-cr>

GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: SLON, 2003.

HEJHALOVÁ, I. *Od trhovce k vietnamské pěstírně marihuany. Analýza stereotypních atributů národnostních skupin žijících v ČR* [online]. Praha: NEWTON Media, 2013. [cit. 23. 10. 2013] Dostupný z WWW <http://www.mediainfo.cz/clanky/od-trhovce-k-vietnamske-pestirne-marihuany/>

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

HOLAS, J. *Politický radikalismus a mládež*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013.

CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007.

CHARVÁT, J. *Média versus krajní pravice*. In KALIBOVÁ, K. *Zpráva o násilí z nenávisti v ČR za rok 2011*. Praha: IN IUSTITIA, 2012, s. 48-49.

CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001.

JIRÁSKOVÁ, V. *Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy*. Praha: EPOCHA – Občanské sdružení SPHV, 2006, s. 21-34.

KALIBOVÁ, K. *Násilí z nenávisti, rasismus a média. Jak nepsat černobíle o barevném světě*. Praha: IN IUSTITIA, 2011.

KALIBOVÁ, K. *Zpráva o násilí z nenávisti v ČR za rok 2011*. Praha: IN IUSTITIA, 2012.

- KLIMENT, P. *Řešení sociálních konfliktů vzniklých na úrovni komunity*. In LUŽNÝ, D. *Sociální konflikty. Sociologická a andragogická perspektiva*. Olomouc: UPOL, 2013, s. 122-129.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Česká xenofobie*. Praha: Votobia, 1998.
- KOPECKÝ, M. *Občanské vzdělávání dospělých v Evropě: Povaha, funkce a vybrané národní příklady*. In *Andragogická revue*. Č.1, roč. II. Praha: UJAK, 2010, s. 5-19.
- KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003.
- KŘÍŽKOVÁ, M. *Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012* [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2012. [cit. 13. 11. 2013] Dostupný z WWW <http://www.socialni-zaclenovani.cz/obraz-romu-v-mediich-je-stale-jednotvarny-uvadi-vyzkum>
- LIPSTADTOVÁ, D. E. *Popírání holocaustu*. Praha: Paseka, 2006.
- LYOTARD, J. F. *O postmodernismu*. Praha: FÚ AV ČR, 1993.
- LUŽNÝ, D. *Sociální konflikty. Sociologická a andragogická perspektiva*. Olomouc: UPOL, 2013.
- MACHONIN, P. ŠTASTNOVÁ, P. KROUPA, A. GLASOVÁ, A. *Strategie sociální transformace české společnosti a jejich úspěšnost v parlamentních volbách 1996*. Brno: Doplněk, 1996.
- MAREŠ, M. *Pravicový extremismus v České republice*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung, 2012.
- MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Blansko: Barrister&Principal, 2003.
- MAZEL, M. *Oponenti systému. Přehled radikálních a extremistických organizací v ČR*. In FIALA, P. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: MUNI, 1998, s. 117-277.
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2007, s. 132-178.

MSK. *Strategie integrace romské komunity Moravskoslezského kraje na období 2011-2014* [online]. Ostrava: MSK, 2012. [cit. 4. 1. 2014] Dostupný z WWW http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/nme_04.html

MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace. Přehled sociologických teorií*. Praha: Karolinum, 2001.

MVČR. *Bezpečnostní hrozby – extremismus* [online]. Praha: MVČR, 2010a. [cit. 8. 2. 2014] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

MVČR. *Extremismus. Souhrnná situační zpráva 3. čtvrtletí roku 2013* [online]. Praha: MVČR, 2013b. [cit. 13. 12. 2013] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/soubor/situacka3-2013proweb-pdf.aspx>

MVČR. *Manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacímu* [online]. Praha: MVČR, 2009. [cit. 6. 9. 2013] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-manual-pro-obce-k-zakonu-o-pravu-shromazdovacim.aspx>

MVČR. *Strategie boje proti extremismu v roce 2009* [online]. Praha: MVČR, 2010b. [cit. 13. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocnizpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

MVČR. *Zpráva o extremismu na území ČR v roce 2012* [online]. Praha: MVČR, 2013a. [cit. 13. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocnizpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

STEM. *Zpráva z výzkumu: Zmapování postojů veřejnosti v ČR k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců* [online]. Praha: MVČR, 2010. [cit. 13. 1. 2014] Dostupný z WWW <http://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-vnitro-zmapovalo-postoj-verejnosti-k-extremismu.aspx>

NAKONENČNÝ, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006.

NAKONENČNÝ, M. *K psychologii a perspektivám českého fašismu*. In PASÁK, T. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999, s. 393-420.

O' SULLIVAN, N. *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002.

PASÁK, T. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999.

RABUŠIC, L. MAREŠ, P. Je česká společnost anomická? *Sociologický časopis*, 1996, roč. 32, s. 175-188.

SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989.

SMOLÍK, J. *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003-2012*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

ŠIMEK, D. *Andragogika na pokraji vědy*. In S-Obzor, 1995, roč. 4, č. 2-3, s. 97-99.

ŠIMEK, D. *Kurikulum andragogiky: sborník*. Olomouc: UPOL, 2003.

ŠTĚCHOVÁ, M. *Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti* [online]. Praha: IKSP, 2001. [cit. 22. 10. 2013] Dostupný z WWW <http://www.ok.cz/iksp/docs/266.pdf>

Tiskové centrum DSSS. *DSSS pozve zástupce Pravého sektoru do ČR* [online]. [cit. 24. 2. 2014] Dostupný z WWW <http://www.dsss.cz/dsss-pozve-zastupce-praveho-sektoru-do-cr>

TOLLAROVÁ, B. A KOL. *Jsme lidé jedné Země. Program prevence proti xenofobii a rasismu*. Praha: Portál, 2013.

TOMÁŠEK, J. *Punitivita českých občanů a její kriminálně politické souvislosti*. In ZOUBKOVÁ, I. A KOL. *Kriminologie, aktuální problémy*. Praha: Policejní akademie ČR, 2013, s. 93-100.

VEGRICHTOVÁ, B. *Kriminologické aspekty extremismu a vybrané trendy*. In ZOUBKOVÁ, I. A KOL. *Kriminologie, aktuální problémy*. Praha: Policejní akademie ČR, 2013, s. 80-87.

VESELSKÝ, M. *Postoj veřejnosti k extremistickým stranám* [online]. Praha: CVVM - SOÚ AVČR, 2009. [cit. 18. 2. 2014] Dostupný z WWW <http://cvvm.soc.cas.cz/volby-a-strany/postoj-verejnosti-k-extremistickym-stranam>

VLÁDA ČR. *Koncepce romské integrace na období 2010-2013* [online]. Praha: Vláda ČR, 2012. [cit. 7. 8. 2013] Dostupný z WWW <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-2010---2013-71187/>

VODOCHODSKÝ, I. *Romové v neklidné době. Stereotypy mediálního obrazu Romů v roce 2013* [online]. Praha: NEWTON Media, 2013. [cit. 27. 10. 2013] Dostupný z WWW <http://www.mediainfo.cz/clanky/romove-v-neklidne-dobe/>

VÝBORNÝ, Š. MAREŠ, M. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

WYNNE, R. KOPECKÝ, M. *Současné náhledy na občanství v integrující se Evropě*. In TURECKIOVÁ, M. A KOL. *Trendy a možnosti rozvoje dalšího vzdělávání dospělých v kontextu sjednocující se Evropy*. Praha: ČAS, 2010, s. 83-97.

ZEMAN, P. A KOL. *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.

Příloha č. 1

The screenshot displays a website layout with a top navigation bar containing seven buttons: AKTUALITY (red), O NÁS (green), STÁTNÍ SPRÁVA (purple), JUSTICE (cyan), BEZPEČNOSTNÍ SLOŽKY (orange), NEZISKOVÉ ORGANIZACE (dark red), and VZDĚLÁVÁNÍ (light green). Below this is a vertical sidebar with buttons for Czech regions: HLAVNÍ MĚSTO PRAHA (red), STŘEDOČESKÝ KRAJ (green), JIHOČESKÝ KRAJ (purple), PLZEŇSKÝ KRAJ (cyan), KARLOVARSKÝ KRAJ (orange), ÚSTECKÝ KRAJ (red), LIBERECKÝ KRAJ (green), KRÁLOVHRACECKÝ KRAJ (purple), PARDUBICKÝ KRAJ (cyan), KRAJ VYSOČINA (orange), JIHMORAVSKÝ KRAJ (red), OLOMOUCKÝ KRAJ (green), MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ (purple), and ZLÍNSKÝ KRAJ (cyan). The main content area features the title 'DEMOKRATICKÉ FÓRUM' and subtitle 'SPOLEČNĚ PROTI EXTREMISMU'. Under 'AKTUALITY !', there is a block of placeholder text consisting of the word 'aktuality' repeated. To the right of this text is a blue 'VYHLEDAT' button. Below the main text are two columns: 'VEŘEJNÁ DISKUSE:' with an empty white box, and 'OTÁZKY KOMPETENTNÍM:' with another empty white box. On the far right, there is a vertical stack of four buttons: DOKUMENTY (red), PROJEKTY (green), PUBLIKACE (purple), and KONTAKTY (cyan).